

**Itsekriminointisuojaajan vaikutus
todisteiden hyödyntämiskieltoihin**

Lapin yliopisto
Oikeustieteiden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Prosessioikeus
Taina Niinivirta
2015

SISÄLLYS

SISÄLLYS	I
LÄHTEET	III
LYHENTEET	XI
1 JOHDANTO	1
1.1 OIKEUDENMUKAINEN OIKEUDENKÄYNTI PROSESSIOIKEUDEN PERUSTANA	1
1.2 AIHEEN RAJAAMINEN.....	2
2 ITSEKRIMINOINTISUOJA	4
2.1 YLEISTÄ.....	4
2.2 NORMIPERUSTA.....	7
2.3 ITSEKRIMINOINTISUOJAN ULOTTUVUUS	10
2.3.1 <i>Asiallinen ulottuvuus</i>	10
2.3.2 <i>Henkilöllinen ulottuvuus</i>	11
2.3.3 <i>Ajallinen ulottuvuus</i>	11
2.4 ITSEKRIMINOINTISUOJAAN TURVAUTUMISESTA TEHTÄVÄT JOHTOPÄÄTÖKSET	13
3 TODISTEIDEN HYÖDYNTÄMISKIELLOT RIKOSPROSESSISSA	14
3.1 YLEISTÄ.....	14
3.2 NORMIPERUSTA.....	15
3.3 OIKEUSKÄYTÄNTÖ	17
3.3.1 <i>KKO 1995:66</i>	18
3.3.2 <i>Itä-Suomen hovioikeus 2010:5</i>	19
4 ITSEKRIMINOINTISUOJAA LOUKATEN SAADUN TODISTEEN HYÖDYNTÄMISKIELTO	19
4.1 YLEISTÄ.....	19
4.2 HYÖDYNTÄMISKIELLON ULOTTUVUUS.....	21
4.3 ITSEKRIMINOINTISUOJAA LOUKATEN SAATU TUNNUSTUS.....	22
4.4 EIT:N RATKAISUKÄYTÄNTÖÄ	24
4.4.1 <i>Allan v. Yhdistynyt kuningaskunta</i>	24
4.4.2 <i>Jalloh v. Saksa</i>	25
4.4.3 <i>Gäfgen v. Saksa</i>	26
4.5 KORKEIMMAN OIKEUDEN RATKAISUKÄYTÄNTÖÄ.....	27
4.5.1 <i>KKO 2012:45</i>	27
4.5.2 <i>KKO 2013:25</i>	28
5 OK 17 LUVUN UUDISTUS	30
5.1 YLEISTÄ.....	30
5.2 ITSEKRIMINOINTISUOJAA KOSKEVA SÄÄNNÖS (OK 17:18)	33
5.2.1 <i>Oikeus valehdella</i>	35
5.2.2 <i>Itsekriminointisuoja sääntely muissa Pohjoismaissa</i>	36
5.3 HYÖDYNTÄMISKIELTOJA KOSKEVA PYKÄLÄ (OK 17:25)	38
5.3.1 <i>Kiduttamalla saadun todisteen hyödyntämiskielto (OK 17:25.1)</i>	40
5.3.1.1 <i>Momentin vaikutukset</i>	42
5.3.2 <i>Hyödyntämiskielto ja itsekriminointisuoja (OK 17:25.2)</i>	43
5.3.2.1 <i>Suhde kirjanpitorikokseen</i>	46
5.3.2.2 <i>Suhde verotusmenettelyyn</i>	48
5.3.2.3 <i>Itsekriminointisuoja ajallinen ulottuvuus</i>	49
5.3.2.4 <i>Ketä hyödyntämiskiellon asettaminen koskee</i>	52

5.3.2.5	<i>Todisteen hankkiminen pakkokeinon uhalla tai muutoin vastoi hänen tahtoaan</i>	54
5.3.2.6	<i>Muut menettelyt</i>	55
5.3.2.7	<i>Momentin lopullinen muoto</i>	56
5.3.2.8	<i>Vastaava oikeustila muissa Pohjoismaissa</i>	57
5.3.3	<i>Yleinen lainvastaisesti saatujen todisteiden hyödyntämiskiello (OK 17:25.3)</i>	59
5.3.3.1	<i>Hyödyntämiskiellon harkintaperusteet</i>	61
5.3.3.2	<i>Yleisen hyödyntämiskiellon ulottuvuus</i>	64
5.3.3.3	<i>Pääsääntönä hyödynnettävyys</i>	64
5.3.3.4	<i>Vaikutukset</i>	67
5.4	SUHDE SYYTENEUVOTTELUA KOSKEVAAN LAINSÄÄDÄNTÖÖN	68
5.5	HYÖDYNTÄMISKIELTOJEN SUHDE VAPAAN TODISTELUN PERIAATTEESEEN	69
5.6	HYÖDYNTÄMISKIELTOA KOSKEVAN PYKÄLÄN VAIKUTUKSET	72
5.7	ITSEKRIMINOINTISUOJAN VASTAISESTI SAATUJEN TODISTEIDEN HYÖDYNTÄMISKIELTOA KOSKEVAAN SÄÄNTELYYN KOHDISTUVA KRITIIKKI	74
6	LOPUKSI	77
6.1	YHTEENVETO	77
6.2	JOHTOPÄÄTÖKSET	78

LÄHTEET

Oikeuskirjallisuus ja artikkelit

Blomkvist, Curt

Försvararen. Novum Grafiska AB, Göteborg 1987 (Blomkvist 1987)

Cape, Ed; Namoradze, Zara; Smith, Roger; Spronken, Taru

Effective Criminal Defence in Europe. Intersentia 2010 (Cape ym. 2010)

Danelius, Hans

Mänskliga rättigheter i europeisk praxis – en kommentar till europakonventionen om de mänskliga rättigheterna. Norstedts Juridik, Stockholm 2007 (Danelius 2007)

Ekelöf, Per Olof; Edelstam, Henrik; Heuman, Lars

Rättegång IV, 7:e upplagan, Stockholm 2009 (Ekelöf ym. 2009)

Ervo, Laura

Nemo tenetur se ipsum accusare – myötävaikuttamattomuusperiaatteen sisältö ja rajat. Teoksessa Haavisto Risto (toim.): Matkalla Pohjoiseen – Professori Jyrki Viro-laisen juhla-kirja. Lapin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2003 (Ervo 2003)

Ervo, Laura

Oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuusvaatimus – käsikirja lainkäyttäjille. WSOY-Pro 2008 (Ervo 2008)

Fredman, Markku

Rikosasianajajan käsikirja. Talentum 2013 (Fredman 2013)

Frände, Dan

KKO 2010:41 ja sen arviointi laajemmassa kontekstissa. Lakimies 2/2011 (Frände 2011)

Gomard, Bernhard; Kistrup, Michael

Civilprocessen. København 2007 (Gomard – Kistrup 2007)

Helminen, Klaus ym.

Esitutkinta ja pakkokeinot. Talentum 2012 (Helminen 2012)

Hormia, Lauri

Todistamiskielloista rikosprosessissa I. Suomalainen lakimiesyhdistys 1978 (Hormia 1978)

Huysmans, Joost

Proposal for a directive on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and the right to be present at trial in criminal proceedings. European Law Blog, News and Comments on EU law, 20.1.2014

<http://europeanlawblog.eu/?p=2167> [viitattu 19.7.2015]. (Huysmans 2014)

Koponen, Pekka

Itsekriminointisuoja. Teoksessa Jääskeläinen Petri, Koskinen Pekka, Majanen Martti (toim.): Rikosoikeudellisia kirjoituksia VIII. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja 2006 (Koponen 2006)

Korvenmaa, Jenni

Itsekriminointisuoja korkeimman oikeuden viimeaikaisessa oikeuskäytännössä – tarkastelun kohteena erityisesti ratkaisut KKO 2009:80 ja KKO 2010:41. Teoksessa Ervo Laura ym. (toim.): Perus- ja ihmisoikeudet rikosprosessissa. Helsingin hovioikeus 2012 (Korvenmaa 2012)

Launiala, Mika

Itsekriminointisuoja esitutkinnassa – Rikoksesta epäillyn oikeudesta olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen. Edilex 2013/12 (Launiala 2013)

Launiala, Mika

Seulonta-alkometriin puhaltaminen, itsekriminointisuoja ja niskottelu. Edilex 23/2014 (Launiala 2014)

Lindell, Bengt; Eklund, Hans; Asp, Petter; Andersson, Torbjörn
Straffprocessen. Uppsala 2005 (Lindell ym. 2005)

Nord, Roberth

Bevisrätt A, Uppsala 2009 (Nordh 2009)

Pentikäinen, Laura

Itsekriminointisuoja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeena ja suhteessa vapaaseen todistusteoriaan. Defensor Legis 2/2012 (Pentikäinen 2012)

Poliisihallitus

Käsikirja esitutkintapöytäkirjan laadinnasta 1.7.2010. Versio 1.3.

Pölönen, Pasi

Henkilötodistelu rikosprosessissa. Suomalainen lakimiesyhdistys 2003 (Pölönen 2003)

Ridha, Sheima

Plea bargaining suhteessa rikoksesta syytetyn itsekriminointisuojaan. Acta Legis Turkuensia 2014 (Ridha 2014)

Riekkinen, Juhana

Todisteiden hyödyntämiskiellot rikosprosessissa. Teoreettinen perusta ja oikeustila Suomessa. Oikeustiede-Jurisprudentia XLVII:2014, Suomalainen lakimiesyhdistys. (Riekkinen 2014)

Skoghoy, Jens Edvin A.

Tvisteløsning. Oslo 2010 (Skoghoy 2010)

Smith, Eva; Jochimsen, Jørgen; Kistrup, Michael; Lund Poulsen Jakob, Straffeprocessen, 2. Udgave. København 2008 (Smith ym. 2008)

Spring-Reiman, Petra

Totuus vai oikeudenmukaisuus – milloin tuomioistuimen tulee jättää todistelu hyödyntämättä rikosprosessissa. Teoksessa Ervo, Laura ym. (toim.): Perus- ja ihmisoikeudet rikosprosessissa. Helsingin hovioikeus 2012 (Spring-Reiman 2012)

Tapani, Jussi; Tolvanen, Matti

Syyteneuvottelun ongelmia. Defensor Legis 2/2015 (Tapani – Tolvanen 2014)

Tapanila, Antti

Esitutkinnassa annettu tunnustus todisteena. Defensor Legis 2/2012 (Tapanila 2012)

Tapanila, Antti

Oikeustapauksia Korkeimmasta oikeudesta, KKO 2013:25. Defensor Legis 3/2013 (Tapanila 2013)

Tapanila, Antti

Epäillyn oikeudet ja hyödyntämiskielto hovioikeuksissa. Defensor Legis 1/2014 (Tapanila 2014)

Viljanen, Pekka

Todistelutoimikunnan mietinnön arviointia. Defensor Legis 2/2013 (Viljanen 2013).

Virolainen, Jyrki; Pölönen, Pasi

Rikosprosessioikeus II – rikosprosessin osalliset. WSOY 2004 (Virolainen – Pölönen 2004)

Vuorenpää, Mikko

Todistamiskiellot ja todisteiden hyödyntämiskielto. Oikeustieto 2009/4 (Vuorenpää 2009)

Vuorenpää, Mikko

Itsekriminointisuoja loukaten annetun esitutkintakertomuksen hyödyntämiskielto – KKO 2012:45. Lakimies 2013/1 (Vuorenpää 2013)

Øyen, Omulf

I hvilken utstrekning kan det i straffesaker och sivile saker framlegges bevis som er fremskaffet på ulovlig eller utiltbørlig måte? Lov og Rett 2010 (Øyen 2010)

Virallislähteet

Lait

Esitutkintalaki 22.7.2011/805

Hallintolainkäyttölaki 26.7.1996/586

Jätelaki 17.6.2011/646

Konkurssilaki 31.1.2013/86

Laki kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa 5.1.1994/13

Laki oikeudenkäymiskaaren 17 luvun muuttamisesta 29.7.1948/571

Laki oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta 12.6.2015/732

Laki oikeudenkäynnistä markkinaoikeudessa 31.1.2013/100

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 11.7.1997/689

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain muuttamisesta 22.8.2014/670

Laki työtuomioistuimesta 31.7.1974/646

Laki valtakunnanoikeudesta ja ministerivastuuasioiden käsittelystä 25.2.2000/196

Laki velvollisuudesta saapua toisen pohjoismaan tuomioistuimeen eräissä tapauksissa 23.5.1975/349

Oikeudenkäymiskaari 29.7.1948/571

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731

Ulosottokaari 15.6.2007/705

Vakuutuslaki 21.2.2013/132

Rättegångsbalk 18.7.1942:740 (Ruotsi)

Lov om mekling og rettergang i sivile tvister 17.6.2005 No. 90. (Norja)

Lov om rettergangsmåten i straffesaker 22.5.1981 No. 25. (Norja)

Lov nr. 90 af 11. April 1916 om rettens pleje (Tanska)

Kansainväliset sopimukset

Euroopan ihmisoikeussopimus: Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi

Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus

Kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen ja halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen yleissopimus

Lain esityöt

Antti Jokelan lausunto hallituksen esityksestä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi 26.5.2014, Turku (Jokela 26.5.2014)

Antti Tapanilan lausunto eduskunnan perustuslakivaliokunnalle 4.6.2014 (Tapanila 4.6.2014)

Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi 222/2010 vp (HE 222/2010 vp)

Hallituksen esitys Eduskunnalle kidutusta koskeviksi rikoslain säännöksiksi sekä laiksi pakkokeinolain 5 a luvun 2 ja 4 §:n muuttamisesta 76/2009 vp (HE 76/2009 vp)

Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi konkurssilain sekä takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain 24 §:n muuttamisesta 86/2012 vp (HE 86/2012 vp)

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi kansainvälisestä oikeusavusta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi 216/2014 vp (HE 216/2014 vp)

Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi 46/2014 vp (HE 46/2014 vp)

Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta 309/1993 (HE 309/1993 vp)

Helsingin syyttäjävirston lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle 11.6.2014 (Helsingin syyttäjävirsto 11.6.2014)

Itä-Suomen syyttäjävirston lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle Dnro 011/41/14, 21.5.2014 (Itä-Suomen syyttäjävirsto 21.5.2014)

Keskusrikospoliisin lausunto hallituksen esityksestä 46/2014 vp eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi POL-2014-5764, 21.5.2014 (KRP 21.5.2014)

Korkeimman oikeuden lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle 14.5.2014 (KKO:n lausunto 14.5.2014)

Lakivaliokunnan mietintö 12/2012 vp hallituksen esityksestä konkurssilain sekä takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain 24 §:n muuttamisesta (LaVM 12/2012 vp)

Lakivaliokunnan mietintö 19/2014 vp hallituksen esityksestä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi (LaVM 19/2014 vp)

Mikko Vuorenpään lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle 27.5.2014, Turku (Vuorenpää 27.5.2014)

Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 69/2012 (Mietintöjä ja lausuntoja 69/2012)

Oikeusministeriön lisäselvitys eduskunnan lakivaliokunnalle 17.12.2014 (Oikeusministeriö 17.12.2014)

Oikeusministeriön vastine lakivaliokunnalle hallituksen esityksestä 46/2014 vp (todistelu yleisissä tuomioistuimissa) annettujen perustuslakivaliokunnan lausunnon ja lakivaliokunnan asiantuntijoiden kirjallisten lausuntojen johdosta, 10.12.2014. (Oikeusministeriön vastine 10.12.2014)

Pekka Viljasen lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle 26.5.2014, Turku (Viljanen 26.5.2014)

Perustuslakivaliokunnan lausunto 39/2014 vp hallituksen esityksestä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi (PeVL 39/2014 vp)

Poliisihallituksen lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle POL-2014-5722, 21.5.2014 (Poliisihallitus 21.5.2014)

Propoosal for a directive of the European Parliament and of the Council on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at trial in criminal proceedings (COM(2013)0821 – C7-0427/2013 – 2013/0407(COD))

Sisäministeriön lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle 10.5.2014 (Sisäministeriö 10.5.2014)

Statens offentliga utredningar 1938:44. Processlagberedningens förslag till rättegångsbalk. (SOU 1938:44) (Ruotsi)

Suomen asianajajaliiton lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle 27.5.2014, Forssa (Suomen asianajajaliitto 27.5.2014)

Suomen syyttäjähdistys ry:n lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle 26.5.2014 (Suomen syyttäjähdistys ry 26.5.2014)

Tullin lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle 22.5.2014 (Tulli 22.5.2014)

Tuula Linnan lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle 16.6.2014, Helsinki (Linna 16.6.2014)

Valtakunnansyyttäjänviraston lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle Dnro 058/61/14, 14.5.2014 (Valtakunnansyyttäjänvirasto 14.5.2014)

Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi U 87/2013 vp (U 87/2013 vp)

Valtionvarainministeriön lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle, 14.5.2014 (Valtionvarainministeriö 14.5.2014)

Verohallinnon lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle 21.5.2014. (Verohallinto 21.5.2014)

Verotusneuvos Markku Hirvosen lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle 26.11.2014, Helsinki (Hirvonen 26.11.2014)

Oikeuskäytäntö

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Aleksandr Zaichenko v. Venäjä 18.2.2010

Allan v. Yhdistynyt kuningaskunta 5.11.2002

Allen v. Yhdistynyt kuningaskunta, 10.9.2002

Funke v. Ranska, 25.2.1993

Gäfgen v. Saksa, 1.6.2010, suuri jaosto

Heaney ja McGuinness v. Irlanti, 21.12.2000

Hümmer v. Saksa, 19.7.2012

J.B. v. Sveitsi, 3.5.2001

Jalloh v. Saksa, 11.7.2006, suuri jaosto

John Murray v. Yhdistynyt kuningaskunta, 8.2.1996, suuri jaosto

King v. Yhdistynyt kuningaskunta, 8.4.2003

Lee Davies v. Belgia, 28.7.2009

Marttinen v. Suomi, 21.4.2009

Parris v. Kypros, 4.7.2002

Salduz v. Turkki, 27.11.2008, suuri jaosto

Saunders v. Yhdistynyt kuningaskunta, 17.12.1996, suuri jaosto

Schenk v. Sveitsi, 12.7.1988

Serves v. Ranska, 20.10.1997

Shannon v. Yhdistynyt kuningaskunta 4.10.2005

Teixeira de Cartro v. Portugali, 9.6.1998

Weh v. Itävalta, 8.7.2014

Korkein oikeus

KKO 1995:66

KKO 1996:101

KKO 2002:116

KKO 2009:80

KKO 2011:46

KKO 2012:45

KKO 2013:25

KKO 2014:67

KKO 2014:82

NJA 1986 s. 489 (Ruotsi)

Hovioikeudet

Itä-Suomen hovioikeus 2010:5

Vaasan hovioikeus 22.6.2015

LYHENTEET

EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
Esim.	Esimerkiksi
ETL	Esitutkintalaki
HE	Hallituksen esitys
Ibid.	Ibidem: katso edellinen alaviite
KKO	Korkein oikeus
KP-sopimus	Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus
KRP	Keskusrikospoliisi
Kts.	Katso
Mm.	Muun muassa
NJA	Nytt Juridisk Arkiv
OK	Oikeudenkäymiskaari
RB	Rättegångsbalken
ROL	Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa
s.	Sivu
SOU	Statens Offentliga Utredningar
UK	Ulosottokaari
Vrt.	Vertaa
YK	Yhdistyneet Kansakunnat

1 JOHDANTO

1.1 Oikeudenmukainen oikeudenkäynti prosessioikeuden perustana

Suomalaisen prosessioikeuden vaikutteet tulivat sotia edeltävänä aikana Saksasta, mutta maailmansotien jälkeen pohjoismainen yhteistyö kasvoi ja saksalainen vaikutus suomalaisessa prosessioikeudessa vähentyi. Kuitenkin 1990-luvulla pohjoismaisten vaikutteiden rinnalle vahvistui lisäksi Eurooppalainen vaikutus. Eurooppalaisten vaikutteiden mukana suomalaiseen prosessioikeuteen on omaksuttu muun muassa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimus. Euroopasta tulleiden vaikutusten myötä myös suomalaiseen prosessioikeuteen on ylimmäksi prosessioikeudelliseksi vaatimukseksi muodostunut oikeudenmukainen oikeudenkäynti. Tämä vaatimus tulee nykyään asettaa pohjaksi aina prosessioikeutta sovellettaessa. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimus pitää sisällään pienempiä osa-alueita, muun muassa itsekriminointisuoja. Itsekriminointisuoja ohella myös todisteiden hyödyntämiskiellot palvelevat oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusta, eivätkä nekään ole perinteisesti kuuluneet pohjoismaiseen käytäntöön, vaan tiettyjen todisteiden hyödyntämisen kieltäminen on ajautunut Suomeen eurooppalaisen vaikutuksen myötä.

Prosessioikeudessa suuressa roolissa ovat oikeusperiaatteet. Nämä niin kutsutut prosessiperiaatteet täydentävät ja täsmentävät oikeussääntöjä, joiden pohjalta ratkaisuja tehdään. Kaikki prosessiperiaatteet perustuvat oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukselle, joka on nykyisin Suomessa päävaatimus aina puhuttaessa oikeudenkäynnin järjestämisestä. Jotta oikeudenkäyntiä voidaan pitää hyväksyttävänä, tulee sen olla oikeudenmukainen. Oikeudenmukaisuusvaatimus tulee koskea oikeudenkäyntiä kokonaisuudessaan mukaan lukien sen kaikki osa-alueet. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusta voidaan pitää eräällä tavalla kaikkien prosessioikeudellisten periaatteiden yläperiaatteena, joihin kaikkien muiden prosessiperiaatteiden tulee pohjautua.

Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset on lueteltu Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 6 artiklassa. Eräs oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin pe-

riaatteeseen sisältyvä rikosprosessioikeudellinen alaperiaate on syyttömysolettama, jonka mukaan jokaista tulee pitää syyttömänä siihen saakka kunnes henkilön syyllisyys on laillisesti julkisessa oikeudenkäynnissä todettu. Vakiintuneesti on katsottu, että EIS 6 artiklassa nimenomaisesti säänneltyyn syyttömysolettamaan, ja sitä myöten myös oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, sisältyy itsekriminointisuoja eli se, että rikoksesta epäillyllä tai syytetyllä ei ole velvollisuutta myötävaikuttaa oman syyllisyytensä selvittämiseen. Kyseessä on siis näin ollen suoja, jonka tarkoituksena on nimenomaisesti edistää oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuutta.

1.2 Aiheen rajaaminen

EIS 6 artiklassa määritellään oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuden vaatimukset, joita Suomi on sitoutunut noudattamaan. Itsekriminointisuoja on yksi periaate, joka on katsottu sisältyvän näihin vaatimuksiin. Se turvaa rikoksesta epäillyn ja syytetyn oikeuksia. Itsekriminointisuojaan viitataan myös termeillä myötävaikuttamattomuusperiaate ja *nemo tenetur se ipsum accusare*.¹ Tutkielmassani käytän termiä itsekriminointisuoja. Itsekriminointisuoja pohjautuu oikeusvaltioajatteluun ja kyseinen periaate edustaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksia. Lähtökohtaisesti kyseessä on rikosprosessioikeudellinen periaate, mutta nykyään itsekriminointisuoja on vahvoja liityntöjä myös muihin menettelyihin, kuten esimerkiksi insovenssioikeudellisiin menettelyihin. Tutkielmassani keskityn kuitenkin nimenomaisesti itsekriminointisuojaan puhtaasti rikosprosessuaalisena periaatteena.

Itsekriminointisuoja voidaan jakaa syytetyn ja epäillyn vaitiolo-oikeuteen sekä läheisen itsekriminointisuojaan eli epäillyn läheisen oikeuteen kieltäytyä todistamasta. Tutkielmassani käsittelen vain rikoksesta epäiltyyn ja syytettyyn itseensä kohdistuvaa itsekriminointisuojaa, joten läheisen itsekriminointisuoja jää tässä pelkän maininnan varaan. Itsekriminointisuoja käsittelen todisteiden hyödyntämiskieltojen kautta eli pääpaino tutkielmassani on siinä, kuinka rikosprosessuaalinen, epäiltyä ja syytettyä suojaava itsekriminointisuoja turvataan jälkikäteisesti,

---

¹ Esimerkiksi Ervo artikkelissaan *Nemo tenetur se ipsum accusare – myötävaikuttamattomuusperiaatteen sisältö ja rajat* (2003) ja Hormia teoksessaan *Todistamiskielloista rikosprosessissa I* (1978).

todisteiden hyödyntämiskiellon avulla. Tutkielmani käsittelee siis sitä, missä tilanteessa ja millä tavoin itsekriminointisuoja loukaten saatu todiste on jätettävä hyödyntämättä. Hallituksen esityksen pohjalta on 12.6.2015 vahvistettu oikeudenkäymiskaaren 17 luvun uudistus, jonka 25 §:n 2 momentti koskee nimenomaisesti itsekriminointisuoja loukaten saadun todisteen hyödyntämiskielloa, joten ajankohtaisuutensa vuoksi olen rajannut aiheeni koskemaan juuri tätä kysymystä. Kyseinen uudistus tulee voimaan 1.1.2016. Itsekriminointisuoja koskevan hyödyntämiskiellon lisäksi käsittelen lyhyesti myös 25 §:n muita hyödyntämiskiellon säännöksiä.

Itsekriminointisuoja ja sen vaikutuksia todisteiden hyödyntämiskieltoihin on lähestytty tutkielmassa lainopillisen metodin avulla. Pääasiallisesti tutkielmani perustuu siis oikeusnormien tulkintaan. Lisäksi tutkielmassani on aihealueiden sisällä oikeusvertailevia katsauksia. Aiheeni, itsekriminointisuoja loukkaamalla saadun todisteen hyödyntämiskielto, on rikosprosessioikeuden alalta.

Tärkeimpänä lähteenä tutkielmassani on Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) oikeuskäytäntö. Pyrin tutkielmassani tuomaan kyseistä oikeuskäytäntöä mahdollisimman laajasti ja kattavasti esille, mutta rinnalla käsittelen myös kotimaista oikeuskäytäntöä pääasiassa korkeimman oikeuden, mutta myös muutamien hovioikeuksien ratkaisujen avulla. Lisäksi lähteinäni ovat oikeuskirjallisuus, lainsäädäntö sekä lainesityöt. Yhtenä päällähteenä, tutkiessani OK 17 luvun uudistusta, olen käyttänyt erinäisten asiantuntijatahojen eduskunnan lakivaliokunnalle sekä perustuslakivaliokunnalle antamia lausuntoja kyseisen luvun valmistelun aikana. Vertailukohtana tutkin muiden Pohjoismaiden voimassa olevaa oikeustilaa kyseisen aiheen osalta.

Tutkielmani ensimmäinen neljästä pääjaksosta koskee rikosprosessuaalista itsekriminointisuoja yleisellä tasolla. Aloitan luvun määrittelemällä, mitä itsekriminointisuoja tarkoittaa, jonka jälkeen käsittelen itsekriminointisuojan säädöspohjaa sekä ulottuvuutta. Jakson lopussa tarkastelen sitä, millaisia johtopäätöksiä itsekriminointisuojaan turvautumisesta voidaan tehdä. Toisessa pääjaksossa määrittelen, mitä ovat todisteiden hyödyntämiskiellot, mitä niistä on säädetty ja miten niitä on oikeuskäytännössä sovellettu. Jaksossa todisteiden hyödyntämiskiellot

käsitellään melko yleisellä tasolla, koska tarkoituksena on keskittyä tarkemmin vain hyödyntämiskieltoon, joka määrätään itsekriminointisuojan loukkaamisen vuoksi.

Kolmannessa pääjaksossa syvennyn tarkemmin siihen, minkälaisia vaikutuksia nimenomaan itsekriminointisuojaalla on aiemmin ollut todisteiden hyödyntämiskieltoihin. Tässä käytän apuna sekä EIT:n että korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntöä. Kyseinen jakso pohjautuu oikeustilaan ennen OK 17 luvun uudistusta. Jakson alussa tarkastelen itsekriminointisuojaa loukkaamalla saadun todisteen hyödyntämiskieltoa epäitsenäisenä hyödyntämiskieltona. Tämän jälkeen määrittelen hyödyntämiskiellon ulottuvuutta ja tarkastelen itsekriminointisuojaa loukatun saadun tunnustuksen asettamista hyödyntämiskieltoon.

Tutkielmani neljäs pääjakso koskee hiljattain toteutettua, varsin merkittävää OK 17 luvun uudistusta. Jakson alussa käsittelen yleisesti lakiuudistusta ja sen tavoitteita. Tämän jälkeen siirryn tarkastelemaan uudistusta yksityiskohtaisemmin itsekriminointisuojan ja todisteiden hyödyntämiskieltojen osalta. Tutkielmani painopiste on itsekriminointisuojaa loukkaamalla saadun todisteen hyödyntämiskiellossa, mutta kokonaisuuden hahmottamiseksi käsittelen neljännessä jaksossa lyhyesti myös muita OK 17:25:n hyödyntämiskieltoa koskevia uudistuksia. Lopuksi otan yhteenvedossa kantaa siihen, missä tilanteissa itsekriminointisuojaa loukkaamalla saatuja todisteita saa ja vastaavasti ei saa hyödyntää. Lisäksi pohdin sitä, kuinka pian voimaantuleva lakiuudistus saavuttaa tavoitteensa ja sitä, millaisia vaikutuksia uudistuksella on tulevaisuudessa itsekriminointisuojaa koskevien hyödyntämiskieltojen asettamiseen.

2 ITSEKRIMINOINTISUOJA

2.1 Yleistä

Oikeudenmukainen oikeudenkäynti ei pidä sisällään vain sitä, että oikeudenkäynnin lopputulos olisi oikeellinen. Oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluu

keskeisesti se, että oikeaan lopputulokseen on päästy hyväksyttäviä toimintatapoja käyttämällä. Tämän vuoksi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaamiseksi on luotu erilaisia säännöksiä. Yksi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytyksiin sisältyvä periaate on itsekriminointisuoja. Itsekriminointisuoja pohjautuu siihen olettamään, että rikosoikeudenkäynnissä syyttäjän tehtävänä on hankkia kaikki tarpeellinen todistelu syyllisyyden osoittamiseksi syytettyä vastaan, mutta todisteiden hankkiminen tulee tapahtua käyttämättä epäasianmukaista pakkoa tai painostusta vastoin syytetyn tahtoa.²

Itsekriminointisuoja tarkoittaa sitä, että ketään ei voida velvoittaa tunnustamaan omaa syyllisyyttään eikä myötävaikuttamaan oman syyllisyytensä selvittämiseen. Itsekriminointisuoja on yksi keskeinen prosessuaalista tasavertaisuutta turvaava periaate, joka on luotu eräänlaiseksi vastapainoksi virallisen syyttäjän vahvalle asemalle.³ Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takaamisen lisäksi itsekriminointisuojaalla on myös todistelun luotettavuutta edistävä vaikutus.⁴ Kun epäillyllä⁵ on oikeus käyttää itsekriminointisuojaa, hän ei joudu tasapainoilemaan totuudessa-pysymisvelvollisuuden ja itsensä suojelemisen välillä. Lisäksi tuomioistuin pystyy ottamaan arvioinnissaan huomioon epäillyn oikeuden itsekriminointisuojaan, kun sillä on tieto siitä, että epäillyllä on oikeus käyttää itsekriminointisuojaan eikä hänellä ole velvollisuutta puhua totta.

Itsekriminointisuoja pitää sisällään rikoksesta epäillyn ja syytetyn oikeuden pysyä vaiti syyllisyyttään selvitetessä. Henkilöllä on siis oikeus olla kertomatta tietoja, jotka asettaisivat hänet syytteen vaaraan tai paljastaisivat hänen syyllisyytensä. Epäillyn tai syytetyn ei ole pakko antaa lausumaa tai vastinetta, vaikka häntä siihen epäasiallisesti painostetaan. Henkilön ei siis tarvitse vastata sellaisiin kysymyksiin, joihin vastaaminen paljastaisi hänen syyllisyytensä. Kuitenkin oikeus olla myötävaikuttamatta syyllisyytensä selvittämiseen pitää sisällään myös muuta.

---

² Cape ym. 2010, s. 27.

³ Virolainen – Pölönen 2004, s. 299.

⁴ Hormia 1978, s. 175-176.

⁵ Puhuessani epäillyn oikeudesta itsekriminointisuojaan viittaa aina myös rikoksesta syytetyn oikeuteen kyseiseen suojaan.

Itsekriminointisuoja sisältää epäillyn oikeuden olla luovuttamatta sellaisia kirjallisia todisteita, jotka myötävaikuttaisivat hänen syyllisyytensä selvittämiseen. Kirjallisiin todisteisiin voidaan sisällyttää myös esinetodisteet eli sellaiset tavarat, jotka tukevat syytetyn syyllisyyttä. Kirjallisten todisteiden kohdalla epäillyllä on oikeus olla paljastamatta esineen olinpaikkaa.⁶ Itsekriminointisuojaan sisältyy lisäksi se, että rikoksesta syytetyllä ei ole oikeudenkäynnissä totuudessapysymisvelvollisuutta niin kuin muilla asianosaisilla on.⁷ Korkein oikeus on linjannut, ettei väärrien tietojen antamista ole arvioitava eri tavalla kuin vaikenemisoikeutta ja oikeutta jättää tietoja antamatta. Näin ollen itsekriminointisuojaan sisältyy myös oikeus valehdella.⁸ Lisäksi itsekriminointisuojaan lukeutuu se, että kenelläkään ei ole velvollisuutta ilmiantaa itseään tekemästään rikoksesta.⁹

EIT on pyrkinyt määrittelemään epäasiallisen painostuksen rajoja, mutta yhä edelleen määrittelyyn liittyy hieman epäselvyyksiä. EIT:n mukaan painostaminen on epäasiallista ainakin silloin, kun vaikenemisen murtamiseen on liittynyt sanktioita.¹⁰ Oikeudellisten sanktioiden, kuten uhkasakon käyttäminen vaitiolon rikkomiseen on siis kielletty. Pelkkä uhka ei kuitenkaan riitä itsekriminointisuojan loukkaamiseen. Jos syytetty ei anna tietoja uhkauksesta huolimatta, mutta uhkaa ei kuitenkaan tästä huolimatta toteuteta, voidaan katsoa, että itsekriminointisuoja ei ole loukattu.¹¹ Itsekriminointisuojaan sisältyvästä painostamiskiellosta seuraa, että syyttäjän on kyettävä näyttämään syyte toteen ilman, että hän hyödyntää painostuksella saatuja todisteita.¹²

Kuitenkin tulee huomioida, että itsekriminointisuojan piiriin ei lukeudu viranomaisten näytön hankkiminen. Viranomaisilla on siis, itsekriminointisuojusta huolimatta, oikeus hankkia rikoksesta näyttöä epäillyn vastustuksesta huolimatta.¹³ Myös perustuslakivaliokunta on OK 17 luvun uudistusta koskevassa mietinnössään tuonut esille sen, että itsekriminointisuoja ei loukkaa se, että henkilön on

---

⁶ Launiala 2014, s. 5.

⁷ Ervo 2003, s. 2.

⁸ KKO 2011:46, kohta 18.

⁹ Ks. KKO 2014:67.

¹⁰ Korvenmaa 2012, s. 242.

¹¹ Frände 2011, s. 404.

¹² Korvenmaa 2012, s. 240.

¹³ Fredman 2013, s. 321.

siedettävä esimerkiksi kotietsintä, puhalluskoe tai DNA-testi.¹⁴ Viime aikoina esille on noussut poliisin puhalluskokeesta kieltäytyminen itsekriminointisuojan nojalla. Mielestäni voidaan kuitenkin katsoa, että tällaisessa tilanteessa kyseessä ei olisi oikeus itsekriminointisuojaan. Voidaan ajatella, että puhalluskokeessa on kyse DNA- sekä sormenjälkinäytteeseen verrattavasta näytön hankkimisesta, jolle itsekriminointisuoja ei anna suojaa. Useimmiten itsekriminointisuoja loukkaakin vain aktiivinen velvoittaminen. Näin ollen itsekriminointisuojan piiriin ei kuulu se, että henkilö on velvollinen passiivisesti sietämään todisteiden hankkimisen. Esimerkiksi pakkokeinona käytetyn kotietsinnän rikoksesta epäilty tai syytetty on velvollinen sietämään, eikä hän voi vedota itsekriminointisuojaan. Tällöin kuitenkin epäillyn velvollisuus sietää todisteiden hankintaa rajoittuu siihen, että hänen täytyy päästää tutkijat esimerkiksi asuntoonsa, eikä hänellä ole esimerkiksi velvollisuutta ilmoittaa tietokoneensa salasanaa tai paljastaa todisteen olinpaikkaa.¹⁵

2.2 Normiperusta

Itsekriminointisuoja saa normiperustansa sekä tapaoikeudesta että kirjoitetusta lainsäädännöstä. *Lauri Hormia* on todistamiskieltoja käsittelevässä väitöskirjassaan todennut, että *nemo tenetur se ipsum accusare* -periaate on samoin kuin syyttömyysolettama ”meillä tavanomaisoikeudellisesti voimassa.”¹⁶ Kirjoitetun lainsäädännön alueella suuressa roolissa ovat kansainväliset sopimukset, mutta myös kotimaista lainsäädäntöä löytyy. Erittäin tärkeänä oikeuslähteenä pidetään lisäksi EIT:n ratkaisukäytäntöä, joka jatkuvasti kehittää itsekriminointisuojan sisältöä.

Itsekriminointisuoja ei nimenomaisesti mainita EIS:ssa, mutta sitä pidetään silti olennaisena osana oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeita.¹⁷ Itsekriminointisuojan on katsottu olevan osa EIS 6 artiklan syyttömyysolettamaa.¹⁸ Syyttömyysolettaman mukaan jokaista rikoksesta syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen. Lisäksi EIT on ratkaisukäytännössään katsonut, että itsekriminointisuoja koskeva periaate kuuluu EIS 6 artik-

---

¹⁴ PeVL 39/2014 vp.

¹⁵ Kts. HE 46/2014 s. 89.

¹⁶ Hormia 1978 s. 172-175, sitaatti s. 175.

¹⁷ Korvenmaa 2012, s. 239.

¹⁸ Virolainen – Pölönen 2004, s. 285.

lassa lueteltuihin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeisiin.¹⁹ Kansalaisyhteiskuntaa ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen (KP-sopimus) 14 artiklan 3 kappaleen g kohdassa itsekriminointisuoja on nimenomaisesti mainittu. Sen mukaan ketään ei saa pakottaa rikossyytettä tutkittaessa todistamaan itseään vastaan tai tunnustamaan syyllisyyttään. KP-sopimus on Suomessa laintasoisesti sovellettavaa oikeutta.

Suomen kansallisessa lainsäädännössä itsekriminointisuoja on katsottu sisältyvän perustuslain 21 §:ään, joka koskee oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä. Lisäksi itsekriminointisuoja on ilmentänyt myös vanha OK 17:24.1 (29.7.1948/571), joka antaa todistajalle mahdollisuuden vaitioloon sellaisista seikoista, jotka saattaisivat saattaa hänet syytteen vaaraan.²⁰ Uuden esitutkintalain säätämisen myötä itsekriminointisuoja koskeva periaate on mainittu nimenomaisesti esitutkintalain esitutkintaperiaatteissa.

ETL 4 luku 3 §: Rikoksesta epäillyllä on oikeus olla myötävaikuttamatta sen rikoksen selvittämiseen, josta häntä epäillään.

Jotta esitutkintaperiaatteissa mainitulla itsekriminointisuojoilla olisi myös käytännössä merkitystä, siitä on ETL 7:10.1:n mukaan ilmoitettava rikoksesta epäillylle ennen kuin häntä kuulustellaan. Säännös koskee vain kuulustelutilanteita. On kuitenkin huomattava, että kyseinen säännös on tullut voimaan vasta 1.1.2014. Tätä ennen poliisilla ei ole ollut lain mukaan velvollisuutta informoida epäiltyä hänen oikeudestaan itsekriminointisuojaan.²¹ Tosin ennen kyseisen lain säätämistä EIT on katsonut poliisiviranomaisten velvollisuudeksi informoida oikeudesta itsekriminointisuojaan ja sen sisällöstä, vaikka kansallinen laki ei tähän velvoittaisikaan.²² Lisäksi itsekriminointisuoja liittyy läheisesti myös esitutkintalain kuulustellun kohtelua koskevaan säännökseen.

ETL 7 luku 5 § 1 momentti: Kuulusteltavaa on kohdeltava rauhallisesti ja asiallisesti. Tunnustuksen tai määrättyyn suuntaan johtavan lausuman saa-

---

¹⁹ Esimerkiksi EIT:n ratkaisut Murray v. Yhdistynyt kuningaskunta (8.2.1996) sekä Heaney ja McGuinness v. Irlanti (21.12.2000).

²⁰ Virolainen –Pölönen 2004, s. 301.

²¹ Tapanila 2014, s. 17.

²² Aleksandr Zaichenko v. Venäjä (18.2.2010).

miseksi kuulusteltavalta ei saa käyttää tietoisesti vääriä ilmoituksia, lupauksia tai uskotteluja erityisistä eduista, uuvuttamista, uhkausta, pakkoa taikka muita kuulusteltavan ratkaisuvapauteen, tahdonvoimaan, muistiin tai arvostelukykyyn vaikuttavia sopimattomia keinoja ja menettelytapoja.

Kyseinen säännös suojaa kaikkia kuulusteltavia siitä riippumatta, ovatko he rikoksesta epäiltyjä vai eivät, mutta säännöksellä on kuitenkin haluttu turvata erityisesti rikoksesta epäillyn kohtelu.²³

Lisäksi itsekriminointisuojusta säädetään sekä ulosottokaareissa että konkurssi-laissa. KonkL 4:5a:n mukaan rikoksesta epäiltynä tai syytteessä olevan velallisen ei ole täytettävä 5 §:n tiedonantovelvollisuutta niiden seikkojen osalta, joihin syyte tai rikosepäily perustuu. UK 3:73 ja 91:ssä on kyse niin kutsutusta palomuurista. Ulosottomies tai velkojat eivät saa luovuttaa velalliselta saatuja tietoja, joista käy ilmi, että velallinen on saattanut syyllistyä muuhun kuin ulosottomenettelyssä tehtyyn rikokseen. Edellä mainittujen lainsäännösten lisäksi vuoden 2016 alusta voimaan tulevan OK 17 luvun uudistuksen myötä lakiin otetaan uusi itsekriminointisuoja koskeva pykälä, jota käsittelen tarkemmin jäljempänä.

Vaikka itsekriminointisuojusta ei ollut meillä vielä ennen OK 17 luvun uudistusta yleistä säännöstä laissa, on korkein oikeus kuitenkin oikeuskäytännössään katsonut sen olevan vakiintuneesti voimassa. Esimerkiksi ratkaisussa KKO 2009:80 korkein oikeus on todennut, että oikeudenmukaisen rikosoikeudenkäynnin keskeisiin takeisiin kuuluu rikoksesta epäillyn oikeus sekä esitutkinnassa että muussa viranomaismenettelyssä vaieta ja olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen.²⁴

---

²³ HE 222/2010 s. 217.

²⁴ KKO 2009:80, kohta 17.

2.3 Itsekriminointisuojaan ulottuvuus

2.3.1 Asiallinen ulottuvuus

Itsekriminointisuoja ulottuu kaikkiin rikosoikeudellisiin asioihin, eikä suojan soveltamisalan kannalta ole merkitystä sillä, kuinka vakavasta rikoksesta on kyse.²⁵ Itsekriminointisuoja ei koske vain oikeudenkäyntiä, vaan myös esitutkintaa.²⁶ Hallinnollisiin menettelyihin itsekriminointisuoja ei sellaisenaan sovellu, vaan kyseisissä menettelyissä sallitaan velvollisuus tietojen antamiseen.²⁷ Myös perustuslakivaliokunta on korostanut, että itsekriminointisuoja ei EIT:n käytännön mukaan estä tai rajoita sellaisia lakiin perustuvia hallinnollisia valvontamenettelyjä, joissa henkilön velvoitetaan antavan tietoja esimerkiksi verotusta varten. Näitä menettelyjä voidaan myös tehostaa uhkasakon tai muun pakkokeinon avulla.²⁸ Kuitenkin jos henkilöllä on samaa aikaan hallinnollisen menettelyn kanssa vireillä samoja seikkoja koskeva rikostutkinta tai kun ilmoitusvelvollinen ei ole voinut sulkea pois mahdollisuutta, että tiedot johtaisivat rikosprosessiin tai tulisivat käytettäväksi sellaisessa, ilmoitusvelvollisella on katsottu olevan oikeus vaitioloon. Tällöin ilmoitusvelvollisuuden laiminlyönnistä ei saa myöskään rangaista.²⁹

Itsekriminointisuojaan turvautuvan ei siis tarvitse itse olla juuri siinä asiassa epäiltynä, jossa hän turvautuu itsekriminointisuojaan. Kuitenkin EIT:n kannan mukaan suojaan turvautuvan henkilön on tullut tehdä jo jokin rikos, jotta hän voi vedota itsekriminointisuojaansa. Itsekriminointisuojaan voi siis turvautua syytetyn lisäksi esimerkiksi todistaja, jos hän kertomallaan myötävaikuttaisi oman syyllisyytensä selvittämiseen tekemästään rikoksesta. Kyseisellä rikoksella ei kuitenkaan tarvitse olla muuten minkäänlaisia liityntöjä asiaan, jossa itsekriminointisuojaan turvautuva henkilö toimii todistajana.

---

²⁵ Saunders v. Yhdistynyt kuningaskunta (17.12.1996), kohta 74.

²⁶ Esim. Salduz v. Turkki (27.11.2008) ja KKO 2012:45.

²⁷ Esim. tietojen antaminen veroilmoituksessa.

²⁸ PeVL 39/2014 vp.

²⁹ Esim. Funke v. Ranska (25.2.1993) ja J.B. v. Sveitsi (3.5.2001).

2.3.2 Henkilöllinen ulottuvuus

Itsekriminointisuoja on rikoksesta epäillyn ja syytetyn oikeus. Kuitenkin vaikka itsekriminointisuojaissa puhutaan usein syytetystä, termi ei ole sidottu kansalliseen lainsäädäntöön siitä, kuka on syytetty. EIT onkin korostanut, että henkilö voi olla EIS:n tarkoittamalla tavalla syytetyn asemassa, vaikka hän ei kansallisen lain mukaan saisikaan syytetyn statusta.³⁰ EIT on siis katsonut, että käsitettä on arvioitava EIS:n mukaisessa autonomisessa merkityksessä.³¹

Ratkaisussaan *Marttinen v. Suomi* (21.4.2009) EIT totesi, että itsekriminointisuoja sovellettaessa henkilön voidaan katsoa olevan rikoksesta syytetty, silloin kun rikosepäily on olennaisesti vaikuttanut hänen asemaansa. Sillä, että virallinen syyttäjä ei ollut esittänyt syytteitä epäillylle eikä hänelle haitallisia seikkoja ollut käytetty rikosoikeudenkäynnissä, ei ollut vaikutusta. EIT:n ratkaisun myötä KKO purki aiemmin antamaansa tuomion (KKO 2002:116) ja antoi uuden EIT:n kannan mukaisen tuomion.³² Kuitenkin jo ennen kyseistä tapausta KKO on Suomessa noudattanut EIT:n asettamaa soveltamiskäytäntöä, eikä itsekriminointisuojan soveltaminen ole vaatinut henkilöltä epäillyn taikka syytetyn asemaa.³³

2.3.3 Ajallinen ulottuvuus

Itsekriminointisuojan soveltamisen kannalta on tärkeää määritellä myös ajallisesti, milloin rikoksesta epäilty alkaa nauttia itsekriminointisuoja. EIT on ratkaisukäytännössään linjannut, että henkilölle tulee turvata oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellyttämät oikeusturvatakeet, eli myös oikeus itsekriminointisuojaan, jo siitä alkaen, kun hänelle on ilmoitettu rikosepäily tai hän on jollain muulla tavalla saanut tiedon tutkinnasta taikka kun häneen on epäillyn asemassa kohdistettu olennaisia viranomaistoimenpiteitä.³⁴

Mielestäni kuitenkin kyseistä seikkaa ei voida tulkita niin, että jo tätä ennen itsekriminointisuojaan turvautuminen ei olisi mahdollista. Esimerkiksi tapauksissa

---

³⁰ Ervo 2003, s. 5.

³¹ *Serves v. Ranska* (20.10.1997), kohta 42.

³² KKO 2009:80.

³³ Esim. KKO 1996:101.

³⁴ Koponen 2006, s. 136.

Allen v. Yhdistynyt kuningaskunta ja King v. Yhdistynyt kuningaskunta EIT katsoi, että itsekriminointisuoja ei loukattu, koska tietoja ei käytetty selvityksenä muusta rikoksesta, johon hakijat olisivat ennen selvityksen virheellisten tietojen antamista syyllistyneet.³⁵ Tällöin hakijat eivät kuitenkaan siis olleet mistään rikoksesta epäiltyjä, joten itsekriminointisuoja ei voitu soveltaa heidän hyväkseen. Voidaankin todeta, että rikoksen on jo täytynyt tapahtua, jotta itsekriminointisuojaan voidaan turvautua. Suoja ei siis mahdollista vaitioloa jonkun tulevaisuudessa tapahtuvan rikoksen suhteen.

Sen lisäksi, että EIT:n edellyttämä itsekriminointisuoja koskee rikoksesta epäiltyä tai syytettyä, korkein oikeus on tuoreessa ratkaisussaan 2014:67 todennut, että itsekriminointisuojusta seuraa se, ettei kenelläkään ole velvollisuutta ilmiantaa itseään tekemästään rikoksesta. Tätä periaatetta korkein oikeus on soveltanut tapauksessa, jossa tieliikenne rikoksen tehnyt henkilö ei ollut ilmoittanut tekemänsä rikosta. Korkein oikeus katsoi, että henkilön ei tarvinnut noudattaa lainmukaista ilmoitusvelvollisuuttaan, koska siitä olisi näin välittömästi voinut seurata rikosepäilyn syntyminen. Korkein oikeus tulkitsi kyseisessä ratkaisussaan, että itsekriminointisuoja voisi soveltaa myös tilanteisiin, joissa henkilö ei ole vielä epäiltynä, mutta suojan käyttämättä jättäminen johtaisi oman syyllisyytensä paljastumiseen.³⁶ Sittemmin esimerkiksi myös Vaasan hovioikeus on ratkaisussaan noudattanut korkeimman oikeuden linjaa. Hovioikeus totesi 22.6.2015 antamassaan tuomiossaan, että oikeus olla ilmiantamatta itseään rikoksesta on osa perustuslain 21 §:ssä taattua oikeusturvaa ja se on näin ollen peruste vapauttaa rikosentekijä velvollisuudesta ilmoittaa nimensä tai osoitteensa taikka antaa tietoja tapahtuneesta rikoksesta toiselle osalliselle tai vahinkoa kärsineelle, koska antamalla tiedot, hän olisi saattanut itsensä syytteen vaaraan.³⁷

Katsoisin, että korkeimman oikeuden sekä EIT:n käytännön mukaisesti rikoksen on tullut tapahtua, jotta itsekriminointisuojaan voitaisiin turvautua. Kuitenkaan rikosasian vireilläoloa ei välttämättä vaadita. EIT on katsonut, että itsekriminoin-

---

³⁵ Allen v. Yhdistynyt kuningaskunta (10.9.2002) ja King v. Yhdistynyt kuningaskunta (8.4.2003).

³⁶ KKO 2014:67.

³⁷ Vaasan hovioikeus 22.6.2015 tuomio 15/127183, asianro R 14/1163. Kyseinen tuomio on kuitenkin vielä vailla lainvoimaa. Määräaika valitusluvan pyytämiseen ja valituksen tekemiseen päättyy 21.8.2015.

tisuojaan voidaan turvautua myös silloin, kun henkilö ei ole voinut sulkea pois sitä mahdollisuutta, että annettavat tiedot voisivat johtaa rikosprosessiin tai tulla käytetyiksi rikosprosessissa.³⁸ Täten näkisin siis itsekriminointisuojan sovellettavuuden tulevan kyseeseen myös jo ennen kuin esitutkinta rikosasiassa on vireillä, jos rikos on jo kuitenkin tapahtunut.

2.4 Itsekriminointisuojaan turvautumisesta tehtävät johtopäätökset

Usein esille noussut kysymys on se, voidaanko itsekriminointisuojaan turvautumisesta eli esimerkiksi vaikenemisesta tehdä johtopäätöksiä, ja voiko se vaikuttaa tuomioistuimen harkintaan. Vanhan OK 17:5:n (29.7.1948/571) mukaan vaikenemisesta voidaan näytönarvioinnissa tehdä syytetyn kannalta kielteisiä johtopäätöksiä. Tämän lainkohdan soveltaminen ei kuitenkaan sopinut itsekriminointisuojaan perustuvaan vaikenemiseen, koska jotta kyseinen lainkohta saattoi tulla sovellettavaksi, menettelylle ei saanut olla pätevää syytä. Kun itsekriminointisuoja on kuitenkin meillä ihmis- ja perusoikeutena turvattu, tämän oikeuden käyttäminen ei lähtökohtaisesti ole voinut aiheuttaa kielteisiä seuraamuksia.³⁹

Tapauksessa John Murray v. Yhdistynyt Kuningaskunta (8.2.1996) EIT käsitteli itsekriminointisuojaan turvautumisesta tehtäviä johtopäätöksiä. EIT totesi, että tuomion perustaminen pelkästään tai pääasiassa siihen, että henkilö on turvautunut itsekriminointisuojaan, ei ole sallittua, vaan loukkaa henkilön oikeutta itsekriminointisuojaan.⁴⁰ EIT:n mukaan tuomioistuin voi kuitenkin ottaa huomioon syytetyn vaitiolon, kun se arvioi syyttäjän näytön vakuuttavuutta tilanteissa, joissa selvästi edellytetään syytetyltä selitystä. EIT on ratkaisussaan lisäksi linjannut, mitä tulee ottaa huomioon tutkittaessa, onko EIS 6 artiklaa rikottu. Ensinnäkin kaikki seikat on otettava huomioon tapauskohtaisesti. Lisäksi huomioitava on erityisesti se, miten tuomioistuin on ratkaisussaan painottanut itsekriminointisuojan käyttämisen merkitystä todisteita harkittaessa ja minkälaista pakkoa tapauksessa on käytetty. Voidaankin todeta, että vaikenemista ei voida kokonaan ja yksiselittei-

---

³⁸ Näin esim. Funke v. Ranska (25.2.1993), kohta 44, J.B. v. Sveitsi (3.5.2001), kohdat 47 ja 66 ja Shannon v. Yhdistynyt kuningaskunta (4.10.2005), kohta 38.

³⁹ Launiala 2013, s. 11.

⁴⁰ John Murray v. Yhdistynyt kuningaskunta (8.2.1996) kohta 47.

sesti kieltää ottamasta huomioon tuomiossa, mutta yksin itsekriminointisuojaan turvautuminen ei saa olla tuomion perustana.

3 TODISTEIDEN HYÖDYNTÄMISKIELLOT RIKOSPROSESSISSA

3.1 Yleistä

Suomessa todistelun lähtökohtana pidetään vanhassa OK 17:2:ssä (29.7.1948/571) lausuttua vapaata todistusteoriaa. Kyseisen periaatteen mukaan tuomioistuimella on vapaa harkintavalta päättää kaikkien esiin tulleiden todisteiden pohjalta, mitä kyseisessä asiassa on pidettävä totena. Vapaa todistusteoria koostuu sekä vapaasta todistelusta että vapaasta todistusharkinnasta.⁴¹ Vapaata todistusteoriaa kuitenkin rajoitetaan oikeusjärjestyksessämme todistamiskielloilla ja todisteiden hyödyntämiskielloilla. Hyödyntämiskielloissa ei ole kyse samasta asiasta kuin todistamiskielloissa, vaikka niistä usein puhutaankin juuri todistamiskiellojen yhteydessä. Todistamiskiellot ovat lainsäädännössä esiintyviä kieltonormeja, joilla lainsäätäjät on rajoittanut vapaan todistelun alaa. Ne ovat voimassa koko rikosprosessin ajan aina esitutkinnan alkamisesta pääkäsittelyn loppuun saakka ja ne velvoittavat poliisia, syyttäjää sekä tuomioistuinta.⁴²

Toisin kuin todistuskielloista, todisteiden hyödyntämiskielloista ei oltu ennen OK 17 luvun uudistusta yleisesti säädetty laissa.⁴³ Hyödyntämiskielto tarkoittaa sitä, että kiellon kohteena olevaa todistetta ei saa hyödyntää harkittaessa ratkaisua. Hyödyntämiskiellosta on kysymys silloin, kun pohditaan, voidaanko todistamiskiellon vastaisesti hankittua tai muuten oikeuksien rajoittamiseen johtavaa todis-

---

⁴¹ Pentikäinen 2012, s. 225.

⁴² Pölönen 2003, s. 182.

⁴³ Tämä on kuitenkin OK 17 luvun uudistuksen myötä muuttunut. Lainmuutos tulee voimaan 1.1.2016 ja sitä käsitellään tämän tutkielman viidennessä pääluvussa.

tetta hyväksyä oikeudenkäyntiaineistoon.⁴⁴ Hyödyntämiskielto tulee kyseeseen ensinnäkin silloin, kun todiste on hankittu laissa säädettyä todistuskieltoa rikkomalla. Tällöin kyseessä voidaan sanoa olevan epäitsenäinen hyödyntämiskielto.⁴⁵ Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin tultu siihen tulokseen, että hyödyntämiskielto voi ajankohtaistua myös sellaisessa tilanteessa, jossa ei ole rikottu mitään laissa nimenomaisesti säädettyä todistuskieltoa, mutta todisteen hyödyntäminen silti johtaisi perusoikeuksien rajoittamiseen.⁴⁶ Tällaisessa tilanteessa kyseessä taas on itsenäisestä hyödyntämiskiellosta.⁴⁷

Hyödyntämiskielloissa kyse on tapauskohtaisesta arvioinnista. Kyseeseen tulee yksittäistapauksellinen punninta rikoksen selvittämistä ja syytetyn oikeusturvaintressin välillä.⁴⁸ Lisäksi on tärkeää huomata, että rikosprosessissa todisteiden hyödyntämiskieltoa voidaan käyttää vain vastaajaa vahingoksi puhuvaan todisteeseen. Kiellettyä on siis toteuttaa hyödyntämiskieltoa sellaiseen todisteeseen, joka on vastaajan kannalta edullinen.⁴⁹ Tämä on tärkeä seikka. Jos todisteen hyödyntämiskieltoa tulisi soveltaa myös vastaajalle edullisiin todisteisiin, olisi se oikeusjärjestelmämme periaatteiden vastaista ja ristiriidassa erityisesti rikosoikeudessa sovellettavan syyttömyysolettaman kanssa.

3.2 Normiperusta

Euroopan ihmisoikeussopimus ei sisällä varsinaisia sääntöjä näytön vastaanottamisesta. Todistelun sallittavuudesta siis säädellään kansallisessa lainsäädännössä, eikä EIT ole ottanut suoraan yksityiskohtaisesti kantaa siihen, millä tavalla hankittuja todisteita ei saisi hyödyntää tuomiota harkittaessa. EIT on kuitenkin ottanut kantaa kokonaisuuteen eli siihen, milloin menettely on kokonaisuutena arvostellen EIS 6 artiklan tarkoittamalla tavalla oikeudenmukainen. Se on arvioinut, että vaikka todisteen hankkimisessa olisi loukattu oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatteita, tuomioistuin voi kuitenkin pääsääntöisesti korjata tämän epäoikeudenmukaisuuden jättämällä kyseinen näyttö joko kokonaan tai osaksi huomioi-

---

⁴⁴ Pölönen 2003, s. 205.

⁴⁵ Vuorenää 2009, s. 23.

⁴⁶ Pölönen 2003, s. 206.

⁴⁷ Vuorenää 2009, s. 23.

⁴⁸ Pölönen 2003, s. 208.

⁴⁹ Vuorenää 2009, s. 24.

matta.⁵⁰ Vaikka todisteiden hyödyntämiskielloista ei ole siis säädetty EIS:ssa, on se oikeuskäytännössä muodostunut yleissäännöksi, jota myös kansallisen lainkäyttäjän tulee noudattaa. EIT ei kuitenkaan edellytä ehdotonta hyödyntämiskielloa. Se on ratkaisukäytännössään katsonut, että jos esimerkiksi itsekriminointisuoja on loukattu rikoksen tutkinnassa, ei tuomioistuimen ole välttämätöntä asettaa nimenomaista seurausta esimerkiksi hyödyntämiskielloa kyseisestä loukkauksesta, vaan riittävää on, että kyseinen todiste ei ole ratkaiseva tai ainoa näyttö syyllisyyden tueksi.⁵¹

Suomessa todisteiden hyödyntämiskielloja ei ole ennen OK 17 luvun uudistusta myöskään nimenomaisesti otettu kansalliseen lakiin, vaan tuomioistuimelle jätettiin valta harkita, milloin hyödyntämiskielloa tulee soveltaa. Tuomioistuimella on ollut siis hyödyntämiskiellotilanteissa mahdollisuus yksittäistapauksittain pohtia, onko todiste sellainen, että sen soveltaminen olisi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vastaista vai voidaanko todiste ottaa huomioon tuomioharkinnassa.⁵² Se, että todisteiden hyödyntämiskielloista ei ole ennen ollut nimenomaista mainintaa kirjoitetussa laissa, on kuitenkin tuottanut jonkin verran ongelmia hyödyntämiskiellojen asettamiseen. Tämän vuoksi luvassa onkin ainakin jonkin asteinen parannus, sillä vuoden 2016 alussa voimaan tulevassa uudistuksessa⁵³ on ehdotus uudeksi OK 17:25:ksi, joka nimenomaisesti koskee todisteen hyödyntämiskiellon edellytyksiä.⁵⁴

Myös oikeuskirjallisuudessa on käsitelty todisteiden hyödyntämiskiellon soveltamista. Kirjallisuudessa on usein pääsääntönä mainittu se, että todistamiskiellon rikkomisesta ei automaattisesti seuraa hyödyntämiskiello. Tästä huolimatta uudemmassa kirjallisuudessa yhä useammat tutkijat ovat kuitenkin alkaneet kallistua sille kannalle, että todistamiskiellon rikkomisesta tulisikin seurata hyödyntämiskiello.⁵⁵

---

⁵⁰ Spring-Reiman 2012, s. 149.

⁵¹ Tapanila 2014, s. 4.

⁵² Virolainen – Pölönen 2004, s. 317.

⁵³ L 732/2015 ja HE 46/2014 vp.

⁵⁴ Laki tulee voimaan 1.1.2016.

⁵⁵ Vuorenpää 2013, s.141.

Lainsäädännössä oli jäänyt avoimeksi myös se, tuleeko asianosaisen vedota hyödyntämiskieltoon, jotta se tulee sovellettavaksi vai tuleeko tuomioistuimen ottaa se viran puolesta huomioon. Pölönen oli sitä mieltä, että tuomioistuimella on velvollisuus ottaa todistamiskiellot huomioon ja määrätä hyödyntämiskielto viran puolesta.⁵⁶ Myös Tapanila katsoi, että ainakin lakia selvästi rikkomalla saadut todisteet tuomioistuimen tuli määrätä viran puolesta hyödyntämiskieltoon. Kuitenkin lisäksi hän totesi, että ei ollut kuitenkaan perusteltua asettaa tuomioistuimelle velvollisuutta selvittää kaikkia mahdollisia lainvastaisuuksia, joita todisteisiin voi liittyä. Tuomioistuimen velvollisuus viran puolesta todisteiden lainvastaisuuksien selvittämiseen riippui siis hänen mielestään pääsääntöisesti siitä, kuinka keskeisestä oikeudenloukkauksesta asianosaisen kannalta on kyse.⁵⁷ Olen Tapanilan kanssa samoilla linjoilla, koska prosessiekonomisesti olisi perusteltua, että tuomioistuimella ei olisi velvollisuutta tutkia kaikkia mahdollisia virheitä, vaan viran puolesta huomioon tulisi ottaa vain räikeimmät ja asianosaisen oikeutta eniten rikkovat lainvastaisuudet.

3.3 Oikeuskäytäntö

Suomen oikeuskäytännöstä selviää, että tuomioistuimissa todisteiden hyödyntämiskieltoon on suhtauduttu melko varovaisesti.⁵⁸ Myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen kanta todisteiden hyödyntämiskiellon soveltamisesta on ollut jokseenkin epäselvä. Tästä syystä onkin tulkittu, että hyödyntämiskieltojen soveltaminen tulisi ratkaista aina tapauskohtaisesti. Osaksi varmasti lainsäädännön puutteen vuoksi suomalaisessa oikeuskäytännössä todisteiden asettaminen hyödyntämiskieltoon on ollut tähän saakka melko harvinaisia.

EIT on pääsääntöisesti ollut sillä kannalla, että hyödyntämiskieltoa koskevat kysymykset jätetään kansallisesti ratkaistaviksi.⁵⁹ Kuitenkin EIT on muun muassa ratkaisussaan *Teixeira de Castro v. Portugali* (9.6.1998) ottanut kantaa todisteen hyödyntämiskieltoon. Kyseisessä tapauksessa poliisi oli yllyttänyt toiminnallaan

---

⁵⁶ Pölönen 2003, s. 320.

⁵⁷ Tapanila 2013, s. 433.

⁵⁸ Vuorenperä 2009, s. 24.

⁵⁹ Mm. *Schenk v. Sveitsi* (12.7.1988) ja *Parris v. Kypros* (4.7.2002).

henkilön huumausaineiden myyntiin. EIT lausui kyseisessä ratkaisussa, että kiellettyä ei ollut rikostutkinnassa käyttää anonyymejä ilmiantajia, mutta heidän lausumiensa käyttämistä rikoksesta tuomitsemisen perusteena on arvioitava eri tavalla. EIT katsoi, että rikosvastuun toteuttamisen intressi ei oikeuta hyödyntämään rikosprovokaation avulla saatuja todisteita, vaan tällaiset todisteet olisi asetettava hyödyntämiskieltoon, jos niitä on hankittu.

Vaikka kotimaisessa oikeuskäytännössä onkin suhtauduttu melko varovaisesti hyödyntämiskieltojen asettamiseen, on korkein oikeus tästä huolimatta antanut muutamia ennakkoratkaisuja, joissa todisteita on asetettu hyödyntämiskieltoon. Lisäksi myös alempien oikeusasteiden ratkaisuissa on tapauksia joissa, todisteita on jätetty hyödyntämättä. Seuraavassa käsittelen sekä KKO:n ennakkotapausta että hovioikeuden ratkaisua koskien todisteen hyödyntämiskieltoa.

3.3.1 KKO 1995:66

Korkeimman oikeuden ratkaisussa 1995:66 oli kyse siitä, että OK 17:20:ssä tarkoitettu lähisukulainen eli syytetyn poika oli aiemmin esitutkinnassa kertonut syytteessä olevasta teosta. Myöhemmin oikeudenkäynnissä kyseinen lähisukulainen oli kieltäytynyt todistamasta lähisukulaisuutensa vuoksi. Pojan kieltäytyttyä todistamasta, todistajana oikeudenkäynnissä oli kuitenkin kuultu kyseistä lähiomaista esitutkinnassa puhutellutta poliisia, joka oli kertonut, mitä lähimainen oli puhutteluissa sanonut syytteenalaisesta teosta. Pyhäjärven kihlakunnanoikeudessa poliisin antamaa kertomusta hyödynnettiin todisteena. Vaasan hovioikeus ei muuttanut kihlakunnanoikeuden päätöstä, vaan oli myös todisteen hyödynnettävyyden kannalla.

Korkein oikeus päätyi kuitenkin ratkaisussaan siihen, että poliisin todistajankertomusta ei saatu hyödyntää todisteena harkittaessa tuomiota eli kyseinen todiste oli asetettava hyödyntämiskieltoon. Korkein oikeus totesi perusteluissaan, että poliisin kuuleminen siitä, mitä lähimainen oli alustavassa puhuttelussa kertonut, oli merkinnyt tosiasiallisesti OK 17:20:n lähisukulaisuuden suojan murtamista ja näin ollen poliisin lausunto oli asetettava todisteena hyödyntämiskieltoon. Ratkaisun tehneet oikeusneuvokset olivat kuitenkin kyseisessä ratkaisussa jollain tasolla

erimielisiä ratkaisun perusteluista, mikä ilmentää hyödyntämiskiellon asettamisen epäselvyyksiä ja vaikeutta.

3.3.2 Itä-Suomen hovioikeus 2010:5

Myös Itä-Suomen hovioikeus on antanut hyödyntämiskielloa koskevan ratkaisun (2010:5). Tapauksessa oli kyse siitä, voitiinko seksuaalirikosta koskevassa oikeudenkäynnissä käyttää todisteena salakatselulla saatua DVD-tallennetta ja voitiinko, kyseisen tallenteen kuvannutta henkilöä kuulla asiassa todistajana. Hovioikeus totesi ratkaisussaan, että selvää oli DVD-tallenteen hankkimisen lainvastaisuus, koska rikoslain 24:9.1:ssä säädetään rangaistavaksi salakatselu. Kuitenkaan pelkkä todisteen hankkimisen lainvastaisuus ei hovioikeuden mukaan välttämättä merkinnyt sitä, että todiste olisi tullut asettaa hyödyntämiskieltoon.

Hovioikeus totesi, että syytteessä tarkoitettu rikos oli vakava. Kuitenkin tapahtunut oikeudenloukkaus yksityiselämän suojaa kohtaan oli laadultaan niin vakava suhteessa syytteessä olevaan rikokseen, että hovioikeus asetti kyseisen todisteen hyödyntämiskieltoon. Lisäksi hovioikeus katsoi ratkaisussaan, että DVD-tallenteen hyödyntämiskiellosta seurasi, ettei tallennetta kuvannutta henkilöä saatu kuulla todistajana kaikilta osin. Tallenteen kuvannutta henkilöä ei saatu kuulla todistajana niistä seikoista, joita hän oli havainnut kameralla kuvatessaan tai tallennetta katsellessaan, vaan todistaminen sai kohdistua vain sellaisiin seikkoihin, joita hän oli omin silmin nähnyt.

4 ITSEKRIMINOINTISUOJAA LOUKATEN SAADUN TODISTEEN HYÖDYNTÄMISKIELTO

4.1 Yleistä

Todistuskieltojen sekä myös todisteiden hyödyntämiskiellojen yksi suojeleuintresseistä on katsottu olevan oikeudenkäynnin asianosaisten oikeusturvan suojaami-

nen ja perusoikeuksiensa kunnioittaminen.⁶⁰ Näin ollen, koska itsekriminointisuoja pidetään periaatteena, joka suojaa oikeudenkäynnin asianosaisten oikeusturvaa, on katsottava, että todisteiden hyödyntämiskieltojen yksi tarkoitus on nimenomaisesti toteuttaa ja ylläpitää kyseistä suojaa. Tässä yhteydessä en käsittele muita hyödyntämiskieltoja, vaan keskityn nimenomaisesti itsekriminointisuojan loukkauksiin kohdistuvaan hyödyntämiskieltoon. On kuitenkin otettava huomioon, että tämä on vain yksi hyödyntämiskieltojen osa-alue, ja että hyödyntämiskielto voi tulla kysymykseen myös monella muulla tavalla epäasianmukaisen todisteen ollessa kyseessä.

Itsekriminointisuoja loukaten saadun todisteen hyödyntämiskiellon voidaan ajatella olevan voimassa olevassa oikeudessamme epäitsenäinen hyödyntämiskielto. Näin on ollut jo ennen OK 17 luvun uudistusta, koska itsekriminointisuojan on katsottu sisältyvän perustuslakiin ja se on nimenomaisesti otettu myös esitutkintalakiin. Jo aiemmin on siis voitu ajatella, että itsekriminointisuoja on laissa säädetty eräänlainen todistuskielto, jota hyödyntämiskielto sittemmin suojaa, jos sitä rikotaan. Tämä kanta on vahvistunut entisestään OK 17 luvun uudistuksen myötä, koska tällöin itsekriminointisuoja loukaten saadun todisteen hyödyntämiskieltoa koskeva säännös on otettu nimenomaisesti lakiin.

Vaikka itsekriminointisuoja tulisikin pääsääntöisesti noudattaa, tulee väistämättä eteen myös tilanteita, joissa itsekriminointisuoja on kuitenkin syystä tai toisesta loukattu. Tämän vuoksi olisi tärkeää, että lainkäyttäjälle olisi selvää, miten tällaisessa tilanteessa tulee toimia. Pääsääntönä on oikeudessamme jo aiemmin voitu pitää sitä, ettei itsekriminointisuoja loukaten saatua todistetta saa hyödyntää oikeudenkäynnissä eli se ei saa vaikuttaa asiaan.⁶¹ Oikeuskirjallisuudessa onkin katsottu, että todisteiden hyödyntämiskielto on ”paras, ellei ainoa kuviteltavissa oleva oikeussuojakeino”, joka estää itsekriminointisuojan loukkaamisen.⁶²

Tuomioistuimissa ei ole otettu hyödyntämiskieltoja huomioon sillä tavalla, että itsekriminointisuoja olisi toteutunut tehokkaasti. Tämä johtuu varmasti ainakin osaksi siitä, ettei hyödyntämiskielloista ole aiemmin säädetty yleisesti laissa. Kos-

---

⁶⁰ Pölönen 2003, s. 198.

⁶¹ Fredman 2013, s. 319.

⁶² Virolainen – Pölönen 2004, s. 317.

ka lainsäädäntö on puuttunut, tuomioistuimille on jäänyt kokonaisuudessaan valta päättää hyödyntämiskieltojen asettamisesta.⁶³ Hyödyntämiskieltojen asettaminen on kuitenkin ollut hyvin varovaista. Lainkäyttäjät ei ole ehkä uskaltanut soveltaa hyödyntämiskieltoa lainsäädännön puuttuessa, ettei soveltamisessa tapahdu virheitä. Tähän on kuitenkin tulossa muutos, koska OK 17 luvun uudistus on hyväksytty ja vahvistettu ja sen 25 §:n 2 momentissa säädetään nimenomaan itsekriminointisuoja loukkaamalla saadun todisteen hyödyntämättä jättämisestä. Kyseinen lakiuudistus tulee voimaan vuoden 2016 alusta. Pian on siis tulossa voimaan nimenomainen säännös, joka koskee itsekriminointisuoja loukkaavalla tavalla saatuja todisteita.⁶⁴ Uudistuksen uskotaan tuovan ainakin jonkin verran selkeyttä lainkäyttäjille.

4.2 Hyödyntämiskiellon ulottuvuus

Hyödyntämiskielto ei rajoitu ainoastaan sellaisiin lausumiin, joissa rikoksesta epäilty tunnustaa tekonsa tai osoittaa syyllisyytensä, vaan kiellon piiriin katsotaan ulottuvaksi myös lausumat, joilla pyritään osoittamaan epäillyn lausumien ristiriitaisuutta tai horjuttamaan hänen uskottavuuttaan. EIT toi tämän esille ratkaisussaan *Saunders v. UK* (17.12.1996, kohta 71).⁶⁵ Vaikka kertomus näyttäisikin muuten neutraalilta, mutta sillä voidaan kuitenkin horjuttaa epäillyn uskottavuutta tai osoittaa hänen lausumiensa ristiriitaisuutta, sovellettavaksi tulee hyödyntämiskielto. Olennaista EIT:n mukaan on siis vain se, kuinka todistetta käytetään oikeudenkäynnissä.⁶⁶

Hyödyntämiskielto ulottuu epäillyn lausumien lisäksi sellaisiin kirjallisiin todisteisiin, jotka on hankittu itsekriminointisuojan vastaisesti. Tämä johtuu siitä, että itsekriminointisuojan piiriin nimenomaisesti kuuluu sekä rikoksesta epäillyn vai tiolo-oikeus että oikeus olla antamatta syyllisyyttään tukevia kirjallisia todisteita. Esimerkiksi kyse voi olla tilanteesta, jossa poliisi on esitutkinnassa saanut pakottamalla epäillyn antamaan hänen syyllisyyttään tukevan kirjallisen todisteen. Täl-

---

⁶³ Pentikäinen 2012, s. 243.

⁶⁴ Kts. HE 46/2014. Tästä lisää jäljempänä luvussa viisi.

⁶⁵ Fredman 2013, s. 319.

⁶⁶ *Saunders v. Yhdistynyt kuningaskunta* (17.12.1996).

löin hyödyntämiskiellon mukaista on, että tällaista kirjallista todistetta ei saa käyttää hyödyksi näyttöä arvioitaessa.

Hyödyntämiskielto ei EIT:n käytännön mukaan ulotu pelkästään rikosprosessiin, jossa henkilö on syytettynä tai epäiltynä, vaan myös muussa menettelyssä annetun lausuman hyödyntäminen voi joissain tapauksissa loukata itsekriminointisuojaaja. Esimerkiksi ratkaisussa *Marttinen v. Suomi* EIT katsoi, että ulosottoselvityksessä saatujen tietojen käyttäminen henkilön syyllisyyden osoittamiseksi ei ollut sallittavaa, vaan kyseiset tiedot tuli asettaa hyödyntämiskieltoon.⁶⁷ Kuitenkin aina vaaditaan rikoksen jo tapahtuneen, jotta hyödyntämiskielto voidaan itsekriminointisuojan nojalla asettaa.⁶⁸ Korkein oikeus on sittemmin tuoreessa ratkaisussaan 2014:82 katsonut, että lainsäädännössämme voimassa olevat palomuurisäännökset sekä niitä täydentävät säännökset ja käytännöt muodostivat riittävän takeen sille, ettei itsekriminointisuoja tullut loukatuksi, vaikka ulosottoselvityksessä velallinen velvoitettiin antamaan vaaditut tiedot.⁶⁹

4.3 Itsekriminointisuojaaja loukatun saatu tunnustus

Itsekriminointisuojaaja on merkityksellinen myös esitutkinnassa annetun tunnustuksen osalta. Itsekriminointisuojaajan myötä epäilyllä ei ole myöskään esitutkinnassa velvollisuutta myötävaikuttaa oman syyllisyytensä selvittämiseen ja toteen näyttämiseen. Epäilyllä tulee siis aina olla mahdollisuus käyttää oikeuttaan olla vaiti tai vastata esitettyihin kysymyksiin haluamallaan tavalla. Esitutinnan aikana suoritettuja kuulusteluja ei saa suorittaa sellaisella tavalla, joka loukkaisi itsekriminointisuojaajan käyttämistä. Varsinaisen itsekriminointisuojaajan turvautumisen lisäksi merkitystä on myös sillä, tiesikö epäilty oikeudestaan itsekriminointisuojaajaan siinä vaiheessa, kun hän on esitutkinnassa tekonsa tunnustanut.⁷⁰ Voidaan todeta, että itsekriminointisuojaaja voi olla tunnustamisen hyödyntämiskel-

---

⁶⁷ *Marttinen v. Suomi* (21.4.2009).

⁶⁸ Näin mm. *Allen v. Yhdistynyt kuningaskunta* (10.9.2002) ja *King v. Yhdistynyt kuningaskunta* (8.4.2003).

⁶⁹ KKO 2014:82, kohta 36.

⁷⁰ Tästä on ollut kyse esimerkiksi jäljempänä käsiteltävässä KKO:n ratkaisussa 2013:25.

poisuuden sekä näyttöarvon kannalta merkittävä tekijä.⁷¹ Tiedottomuus itsekriminointisuojusta voi aiheuttaa vastaavia ongelmia tunnustamisen käyttämisessä todisteena kuin esimerkiksi oikeus avustajan käyttämiseen aiheuttaa. Merkitystä on siis sillä, oliko epäilty tunnustaessaan tekonsa ollut tietoinen oikeudestaan itsekriminointisuojaan. Lisäksi painoarvoa annetaan sille, oliko epäilty tiennyt tunnustuksen antaessaan, mitä kyseinen suoja pitää sisällään.

Tällaisesta tilanteesta on ollut kyse muun muassa EIT:n tapauksessa Aleksandr Zaichenko v. Venäjä. Tapauksessa kuljetusliikkeen työntekijän epäiltiin anastaneen työnantajaltaan polttoainetta. Poliisin pysäyttäessä valittajan hän oli tunnustanut tekonsa, mutta varsinainen rikostutkinta oli aloitettu vasta myöhemmin. Valittajan kertomaa oli sittemmin oikeudenkäynnissä käytetty todisteena häntä vastaan. Ratkaisussaan EIT totesi, että valittaja ei ollut tunnustaessaan teon tietoinen siitä, mistä häntä epäiltiin. EIT katsoi menettelyn loukanneen EIS 6 artiklan 1 kohtaa, koska valittajaa ei oltu informoitu itsekriminointisuojusta ennen kuin hän oli tunnustanut teon.⁷²

Keskeisin oikeusohje edellä mainitussa tapauksessa liittyy nimenomaisesti velvollisuuteen informoida itsekriminointisuojusta. EIT ei antanut merkitystä sille, että informointivelvollisuudesta ei ollut ehdotonta kansallisen lain säännöstä. Informointivelvollisuuden katsottiin velvoittavan kaikkia sopimusvaltioita, vaikka tällaista nimenomaista säännöstä kansalliseen lakiin ei sisältyisikään. Tämä on loogista, koska EIT:n tehtävänä on valvoa EIS:een perustuvien prosessuaalisten ihmisoikeuksia koskevien vaatimusten noudattamista eikä sopimusvaltiolla ole minäkäänlaista oikeutta perustella loukkausta sopimuksesta poikkeavilla kansallisilla säännöksillä.⁷³

Kuten edellä oleva tapaus osoittaa, itsekriminointisuojan informointivelvollisuuden laiminlyönti voi johtaa EIS 6 artiklan loukkaukseen, jos tunnustus on ratkaisevassa asemassa arvioitaessa todisteita oikeudenkäynnissä. Huomioon tulee ottaa lisäksi kuitenkin muun muassa puolustuksen mahdollisuudet kyseenalaistaa tun-

---

⁷¹ Tapanila 2012, s. 149.

⁷² Aleksandr Zaichenko v. Venäjä (18.2.2010), kohta 53.

⁷³ Tapanila 2012, s. 162.

nustuksen luotettavuus sekä olosuhteet, joissa tunnustus on annettu.⁷⁴ Suomessa itsekriminointisuojausta informoiminen esitutkinnassa on lainsäädännön tasolla otettu huomioon vasta aivan viime aikoina. Ennen vuoden 2014 voimaan tullutta esitutkintalakia, lainsäädäntöömme ei sisältynyt säännöstä, joka olisi velvoittanut poliisin informoimaan rikoksesta epäiltyä oikeudestaan itsekriminointisuojaan ja kyseisen suojan keskeisestä sisällöstä. Myöskään poliisille esitutkintaa varten osoitettu ohjeistus ei antanut lisäohjeita siihen, missä laajuudessa viranomaisen oli selvitettävä epäillylle hänen oikeuksiaan ennen kuulusteluja.⁷⁵ Kuitenkin esitutkintaa koskevassa oikeuskirjallisuudessa oli todettu, että epäillylle tulee ilmoittaa hänen oikeudestaan turvautua itsekriminointisuojaan. Vuoden 2014 esitutkintalain voimaantulon myötä kuitenkin myös lakiin on sisällytetty kyseinen poliisiviranomaista koskeva velvoite. Kuulusteltavalle tulee ETL 7:10.1:n mukaan ennen kuulustelun aloittamista ilmoittaa hänen oikeudestaan olla myötävaikuttamatta rikoksen selvittämiseen.

4.4 EIT:n ratkaisukäytäntöä

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on antanut useita ratkaisuja koskien itsekriminointisuojausta loukkaamalla saadun todisteen hyödyntämiskieltoa. Seuraavassa käsittelen lyhyesti kolmea EIT:n ratkaisua.

4.4.1 Allan v. Yhdistynyt kuningaskunta

EIT:n ratkaisussa Allan v. Yhdistynyt kuningaskunta (5.11.2002) oli muun ohella kyse siitä, rikottiinko oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksia, kun syytettyä vastaan nojaututtiin pääasiallisina tai ratkaisevina todisteina häneltä salaa poliisilaitoksella ja tutkintavankeudessa tehtyihin nauhoituksiin sekä hänen poliisin samaan selliin salaa sijoittamalle ilmiantajalle antamiin tunnustuksiin. EIT totesi itsekriminointisuojaan osalta ratkaisussaan, että kyseessä on yleisesti tunnustettu kansainvälinen normi, joka kuuluu keskeisesti oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Harkitessaan sitä, oliko itsekriminointisuojausta loukattu kyseisessä tapauksessa, EIT kiinnitti huomiota pakon laatuun ja asteeseen, prosessuaalisiin ta-

---

⁷⁴ Aleksandr Zaichenko v. Venäjä (18.2.2010), kohta 57.

⁷⁵ Käsikirja esitutkintapöytäkirjan laadinnasta 1.7.2010 s. 19-20.

keisiin ja kyseisen aineiston käyttöön. EIT totesi, että syyttäjä oli nojautunut pääasiallisesti nauhoituksiin sekä ilmiantajan kertomuksiin näyttönä.

EIT totesi ratkaisussaan, että oikeus olla vaiti ja olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen ei rajoitu soveltamisalaltaan tapauksiin, joissa syytettyä oli pakotettu tai syytetyn tahto oli muutoin murrettu suoranaisesti. Oikeuden kuuluu periaatteessa antaa epäilylle vapaus valita, puhuako vai eikö. Tätä vallinnanvapautta heikennetään, jos epäillyn päätettyä pysyä vaiti viranomaiset turvautuvat vilppiin saadakseen häneltä tunnustuksen tai muun hänen syyllisyytensä osoittavan lausunnon, jota he eivät ole kyenneet saamaan kuulusteluissa, ja jos siten saatu tunnustus tai lausuma esitetään todisteena oikeudenkäynnissä. Lisäksi EIT totesi, että tapauksen kaikista asianhaaroista riippui, oliko oikeutta vaitioloon heikennetty siitä määrin, että se perusti EIS 6 artiklan loukkauksen.

EIT lausui ratkaisussaan, että valittajan antamat tunnustukset, joita oli pääasiallisesti tai ratkaisevasti käytetty näyttönä häntä vastaan, eivät olleet hänen vapaaehtoisesti omasta aloitteestaan antamia spontaaneja lausumia, vaan hänet oli taivuteltu antamaan ne. Vaikka suoranaisen pakon käytöstä ei ollut mitään näyttöä, EIT katsoi, että valittajaan oli kohdistunut psykologista painostusta, joka vaikutti hänen antamien lausumien vapaaehtoisuuteen. Näissä oloissa, näillä keinoilla hankittuja tietoja voitiin pitää valittajan tahtoa murtamalla saatuina ja niiden käyttö oikeudenkäynnissä loukkasi EIT:n mukaan valittajan oikeutta olla vaiti ja oikeutta olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen.

4.4.2 Jalloh v. Saksa

EIT:n suuren jaoston ratkaisussa Jalloh v. Saksa (11.7.2006) oli kyse siitä, oliko syytetyllä oikeus olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen ja sitä myötä, olisiko vastoin tätä oikeutta hankittu todiste tullut asettaa hyödyntämiskieltoon. Tapauksessa huumeiden katukaupustelusta epäilty henkilö oli niellyt suussaan pitämänsä huume pussin, jotta hänen syyllisyyttään ei pystyttäisi todistamaan. Poliisit olivat ottaneet hänet kiinni ja vieneet sairaalaan, jossa hänelle oli annettu poliisien käskystä oksettavaa ainetta, jotta epäillyn tekemästä rikoksesta saadaan todiste. Epäilty vastusti menettelyä ja se tehtiin hänelle pakkoa käyttämäl-

lä. Myöhemmin tällä menettelyllä saatua huume pussia käytettiin ratkaisevana todisteena tuomittaessa henkilöä.

Ratkaisussaan EIT katsoi, että valittaja oli pakotettu oksentamaan näytön hankkimisen vuoksi ja häntä oli menettelyssä kohdeltu epäinhimillisesti ja halventavasti. EIT oli sitä mieltä, että poliisien käyttämä oksennuttamismenettely oli rikkonut EIS 3 artiklaa. Koska kyseinen menettely oli rikkonut EIT 3 artiklaa ja näin saadulla todisteella oli myös ollut ratkaiseva merkitys tuomitsemiseen, EIT katsoi, että valittajan oikeutta olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen oli loukattu ja oksennuttamismenettelyllä saatu todiste olisi pitänyt asettaa hyödyntämiskieltoon.

4.4.3 Gäfgen v. Saksa

EIT:n suuren jaoston ratkaisu Gäfgen v. Saksa (1.6.2010) koski myös itsekriminointisuoja loukkaamalla saadun todisteen hyödyntämiskieltoa. Tapauksessa valittaja vetosi siihen, että hän oli joutunut paljastamaan todisteita ja muutenkin myötävaikuttamaan oman syyllisyytensä selvittämiseen poliisin painostuksen vuoksi. Valittaja katsoi, että hänen syyllisyyttään tukevat todisteet, kuten uhrin ruumis, oli tullut poliisin tietoon sen vuoksi, että häntä oli kidutuskiellon vastaisella menettelyllä painostettu myötävaikuttamaan oman syyllisyytensä selvittämiseen. Tällä perusteella valittaja vaati, että kyseisellä menetelmällä saadut todisteet asetettaisiin hyödyntämiskieltoon.

Ennen tätä kyseistä ratkaisua EIT:n kanta oli ollut, että 3 artiklaa rikkomalla saatujen lausumien ja muiden todisteiden hyödyntäminen tekee aina oikeudenkäynnistä epäoikeudenmukaisen. Tässä ratkaisussa EIT kuitenkin muutti aikaisempaa linjaansa ja lausui, että oikeudenmukainen oikeudenkäynti vaarantuu vain silloin, jos näytetään, että 3 artiklan rikkomisella on ollut vaikutusta syytetyn tuomitsemiseen ja hän ei olisi tunnustanut tekoaan ilman näiden rikkomisella saatujen todisteiden esittämistä. Kyseisessä ratkaisussa enemmistö oli sitä mieltä, että valittajan itsekriminointisuoja ei ollut loukattu eikä näin ollen todisteita tarvinnut määrätä hyödyntämiskieltoon, koska henkilö oli kertonut tunnustaneensa tekonsa oikeudenkäynnissä omatuntonsa vuoksi ja varsinaisia todisteita ei ollut käytetty ratkaisussa tai rangaistuksen määräämisessä.

Ratkaisussa tärkeää on ymmärtää se, että kun todisteiden kiellon vastainen hyödyntäminen ei ollut vaikuttanut ratkaisun lopputulokseen, ei todisteita tarvinnut määrätä hyödyntämiskieltoon. Kyseessä on siis eräänlainen poikkeus EIT:n luomaan pääsääntöön, jonka mukaan mitään 3 artiklaa loukkaamalla saatuja todisteita ei saa hyödyntää, jotta oikeudenkäyntiä voidaan pitää oikeudenmukaisena.

4.5 Korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntöä

Myös korkein oikeus on viime vuosina ottanut ennakkoratkaisuissaan kantaa siihen, missä tilanteessa ja miten hyödyntämiskieltoa tulisi soveltaa, kun käsillä on itsekriminointisuojaan loukkaus.

4.5.1 KKO 2012:45

Korkeimman oikeuden ratkaisua 2012:45 pidetään suuntaa näyttävänä ratkaisuna itsekriminointisuojaan koskevan hyödyntämiskiellon osalta. Tämä oli tiettävästi ensimmäinen kerta, kun korkein oikeus määräsi itsekriminointisuojaan loukaten saadun esitutkintakertomuksen hyödyntämiskieltoon. Tapauksessa oli kyse siitä, oliko itsekriminointisuojaan rikottu niin, ettei esitutkinnassa itsekriminointisuojaan loukaten annettuja lausuntoja olisi saatu hyödyntää ratkaisua harkittaessa.

Tapauksen selosteen mukaan syytetty A oli vangittuna, kun häntä kuulusteltiin epäiltynä törkeästä huumausainerikoksesta. A:lle oli määrätty puolustaja, mutta hän ei ollut kaikissa kuulusteluissa läsnä. Kuulustelujen kielenä käytettiin englantia, mutta kuulustelujen johdosta tehdyt pöytäkirjat tehtiin suomeksi eikä A osannut kyseistä kieltä ollenkaan. Esitutkintapöytäkirjan mukaan A:lle oli ennen kuulusteluja kerrottu oikeudestaan käyttää avustajaa, mutta ei oikeudesta olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen ja vaitiolo-oikeudesta. Tämän jälkeen toimitetuissa kuulusteluissa A oli kertonut itselleen epäedullisia, hänen syyllisyyttään tukevia seikkoja.

Käräjäoikeudessa syytettyä kuultiin todistelutarkoituksessa, mutta syyttäjä vetosi myös A:n esitutkinnassa antamiin lausumiin, jotka poikkesivat olennaisesti siitä, mitä A käräjäoikeudessa kuultaessa kertoi. Käräjäoikeus katsoi, että A oli syyllisty-

nyt törkeään huumausainerikokseen ja vetosi tuomionsa perusteluissa A:n esitutkinnassa antamiin lausumiin. Myös hovioikeudessa syyttäjä vetosi A:n lausuntoihin esitutkintakertomuksessa. Hovioikeuden pääkäsittelyssä A oli todennut, että esitutkintakertomus ei pidä paikkansa, ja että hänellä ei ollut esitutkinnassa ollut tulkkia eikä avustajaa. Hovioikeus päätyi kärjäoikeuden tavoin ratkaisussaan siihen, että A:n esitutkinnassa antamaa lausuntoa voitiin hyödyntää näyttöä arvioitaessa. Päinvastoin kuin alemmat oikeusasteet, korkein oikeus piti tiettyjä esitutkinnassa tapahtuneita menettelyvirheitä niin vakavina ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatteita loukkaavina, että se katsoi sekä kärjäoikeuden että hovioikeuden toimineen virheellisesti, kun ne eivät olleet kieltäneet A:n kuulustelukertomuksen hyödyntämistä asiassa todisteena.

Korkein oikeus jakoi perustelunsa kahden otsikon alle: II Epäillyn oikeus avustajaan ja tulkkiin esitutkinnassa ja III Esitutkintakertomuksen hyödyntäminen. Tässä yhteydessä käsittelen vain esitutkintakertomuksen hyödyntämistä koskevia perusteluita. KKO punnitsi ratkaisussaan loukattua epäillyn oikeutta itsekriminointisuojaan sekä kyseisen rikoksen selvittämistä koskevia perusteluita. On huomattava, että KKO mainitsi ratkaisunsa perusteluissa myös, että kaikista todisteidenhankkimismenettelyssä tapahtuneista lainvastaisuuksista ei välttämättä aina seuraa todisteen hyödyntämiskielto, vaan kyseeseen voi tulla myös todisteen hyödyntäminen, mutta pienemmällä painoarvolla. Kyseisessä perustelukohdassa 39 KKO mainitsi, että kokonainen hyödyntämiskielto voi tulla kyseeseen vain, kun kyseessä on vakava oikeudenloukkaus. KKO:n mukaan asetettu hyödyntämiskielto perustui siihen, että A:n puolustautumismahdollisuudet eivät olleet toteutuneet siten kuin ne olisi pitäneet toteutua, koska hänen oikeuttaan avustajan käyttöön oli loukattu, ja sitä myöten myös hänen itsekriminointisuojaansa oli loukattu. Kyseessä oleva päätös hyödyntämiskiellon soveltamisesta perustui siis nimenomaan epäillyn itsekriminointisuojaan loukkaamiseen, joka oli tapahtunut sen vuoksi, että epäillyllä ei ollut oikeutta avustajaan.

4.5.2 KKO 2013:25

Edellä mainitun korkeimman oikeuden ratkaisun jälkeen korkein oikeus antoi myös toisen itsekriminointisuojaan loukaten saadun todisteen hyödyntämiskieltoa

koskevan ratkaisun. Tapauksessa oli kyse siitä, oliko esitutkinnassa syytetyn oikeutta avustajaan ja kuulustelutodistajan paikalle kutsumiseen sekä itsekriminointisuojaan loukattu siten, että hänen antamaansa esitutkintakertomusta ei saisi ottaa huomioon näyttöä arvioitaessa. Syytetty A oli kertonut amfetamiinin hankkimiseen ja myymiseen liittyviä yksityiskohtia, kun häntä esitutkinnassa kuulusteltiin epäiltynä huumausainerikoksista. Sekä käräjäoikeuden että hovioikeuden käsittelyssä A oli peruuttanut esitutkinnassa antamansa lausumat. A oli esitutkintapöytäkirjojen mukaan ilmoittanut, että hän ei tarvitse kuulustelussa avustajaa tai kuulustelutodistajaa eikä A myöskään asian käsittelyssä väittänyt, että hän olisi pyytänyt avustajaa tai kuulustelutodistajaa paikalle. Riidatonta oli, että A:lle ei ollut esitutkinnassa erikseen ilmoitettu oikeudestaan itsekriminointisuojaan. A ei kuitenkaan ollut alemmissa oikeusasteissa tai korkeimmassa oikeudessa väittänyt, että hän ei olisi ollut esitutkinnassa tietoinen itsekriminointisuojustaan.

Sekä käräjäoikeus että hovioikeus hyödynsivät esitutkintakertomuksia ja käyttivät esitutkintakertomusta, kun he arvioivat näyttöä. Hovioikeus otti siis ratkaisunsa perusteeksi A:n esitutkintakuulusteluissa antamat kertomukset, jotka hän oli myöhemmin sekä käräjä- että hovioikeudessa peruuttanut. Korkeimman oikeuden arvioitavaksi tuli muun muassa se, oliko A:n oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin olennaisesti kuuluvaa itsekriminointisuojaan loukattu siten, että esitutkintakertomus olisi tullut asettaa hyödyntämiskieltoon. Lisäksi arvioitavana oli avustajaa koskevasta oikeudesta luopuminen ja näytön riittävyys, mutta keskityn tässä vain itsekriminointisuojaan liittyvään ratkaisun osaan.

Korkein oikeus huomioi ratkaisussaan, että A oli tarkastanut esitutkintapöytäkirjat ja ilmoittanut esitutkinnassa, ettei hän tarvitse avustajaa eikä kuulustelutodistajaa. A ei ollut myöskään missään oikeusasteessa väittänyt, että hän olisi esitutkinnassa pyytänyt saada avustajan tai kuulustelutodistajan paikalle. Riidatonta oli ollut, että A:lle ei ollut esitutkinnassa erikseen ilmoitettu oikeudestaan itsekriminointisuojaan, mutta A ei ollut alemmissa oikeusasteissa eikä korkeimmassa oikeudessa väittänyt, ettei hän olisi ollut tietoinen itsekriminointisuojustaan. Näiden seikkojen nojalla korkein oikeus päätyi siihen, ettei asiassa ollut perusteita katsoa, että A:lle kuuluvia oikeuksia esitutkinnassa epäiltynä olisi loukattu ja hyödyntämiskielto olisi tullut asettaa. Kyseisessä ratkaisussa KKO linjasi, että jos epäilty ei

muuta ilmoita, hänen oletetaan olleen tietoinen oikeudestaan itsekriminointisuojaan. A ei siis ollut korkeimmassa oikeudessa ilmoittanut, että hän ei ollut esitutkinnassa kyseisestä oikeudestaan tiennyt. Tämän vuoksi voitiin olettaa päinvastoin, että hän tiesi oikeudestaan ja näin ollen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusta ei loukattu eikä edelleen ollut syytä myöskään asettaa esitutkintapöytäkirjaa hyödyntämiskieltoon. Kyseisen ratkaisun osalta on kuitenkin otettava huomioon, että se on annettu ennen uuden esitutkintalain voimaantuloa. Voimassa oleva esitutkintalaki velvoittaa aina esitutkintaviranomaista ilmoittamaan epäillylle hänen oikeudestaan turvautua itsekriminointisuojaan, joten jatkossa tämän tapauksen kaltaista oletusta tietoisuudesta itsekriminointisuojaan ei tarvitse tehdä.

5 OK 17 LUVUN UUDISTUS

5.1 Yleistä

Ennen vuoden 2016 alusta voimaan tulevaa OK 17 luvun uudistusta lainsäädäntöömme ei ole otettu todisteiden hyödyntämiskieltoja koskevia säännöksiä, vaan tuomioistuimille oli jätetty valta yksittäistapauksittain harkita, millaiset todisteet olisi jätettävä hyödyntämättä ja mitä todisteita taas voidaan hyödyntää. Kyseinen avoimuus lainsäädännössä on aiheuttanut varovaisuutta todisteiden asettamisessa hyödyntämiskieltoon eikä hyödyntämiskieltojen soveltaminen ole sujunut ongelmitta. Hyödyntämiskieltoja koskeva oikeustila on meillä ollut jokseenkin epäselvä.⁷⁶ Myöskään itsekriminointisuoja koskevaa yleissäännöstä ei ole aiemmin lakiin sisällytetty, vaikka erityissäännöksiä joissain laeissa kyseiseen suojaan liittyen onkin. Kuitenkin OK 17 luvun uudistuksen myötä oikeustilaan on tulossa muutos, jonka myötä hyödyntämiskielloista otetaan nimenomainen säädös lakiin. Myös itsekriminointisuoja loukaten saadun todisteen hyödyntämiskiellosta tulee oma säännöksensä kirjoitettuun lakiin. Hallitus antoi vuonna 2014 eduskunnalle esityksen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuo-

---

⁷⁶ Riekkinen 2014, s. 169.

mioistuuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.⁷⁷ Esitys on johtanut lainmuutoksen säätämiseen (L 732/2015). Lainmuutos tulee voimaan 1.1.2016.

Uudistuksen myötä oikeudenkäymiskaaren todistelua koskevaan lukuun otettiin säännökset muun muassa todistusharkinnasta, todistustaakasta sekä näyttökynnyksestä. Lisäksi uudessa OK 17 luvussa säännellään selvityksen esittämisestä lainsoveltamiskysymyksestä sekä siitä, kenen tehtävä on hankkia todisteet ja millä edellytyksillä tuomioistuin voi evätä tarjotun näytön. Todistelua koskevaan lukuun otettiin myös säännökset oikeudesta tai velvollisuudesta kieltäytyä todistamasta sekä salassapitovelvollisuudesta tuomioistuuimissa. Lisäksi uudistukseen otettiin säännökset esitutkintakertomuksen käyttämisestä todisteena todisteiden hyödyntämiskielloista. Laissa säädetään myös eri todistuskeinoista, anonyymistä todistamisesta, kutsuista, todistelumenettelystä pääkäsittelyssä ja sen ulkopuolella, todistelusta vastaisuuden varalta, todisteluun liittyvistä pakkokeinoista, korvauksista ja palkkioista sekä muutoksenhausta todistelua koskevaan ratkaisuun. Esityksen pohjalta uudistettiin lisäksi 25 muuta lakia. Säännökset koskevat todistelua käräjä- ja hovioikeuksissa sekä korkeimmassa oikeudessa, kun käsitellään riita- ja rikosasioita.⁷⁸

Entisenmuotoisena OK 17 luku oli tullut voimaan vuoden 1949 alusta lähtien (571/1948). Tällöin lakiin omaksuttiin oikeuskäytännössä esille tullut vapaa todistusteoria, kun sitä ennen käytössä oli ollut legaalinen todistusteoria. Lähtökohtaisesti OK 17 luvun säännökset koskevat todistelua yleisissä tuomioistuuimissa riita- sekä rikosasioissa, mutta voidaan kuitenkin todeta, että kyseessä on eräänlaiset todistelua koskevat yleissäännökset, koska viittaussäännösten nojalla ne tulevat sovellettaviksi myös muissa tuomioistuuimissa⁷⁹ ja joiltain osin myös rikosten esitutkinnassa. Vanhan OK 17 luvun yksittäisiä säännöksiä oli jo aiemmin muutettu useaan otteeseen sen voimaantulon jälkeen, mutta kyseistä lukua koskevaa koko-

---

⁷⁷ HE 46/2014 vp.

⁷⁸ HE 46/2014 vp, s. 1-2.

⁷⁹ Lain viittaussäännösten mukaan OK 17 lukua sovelletaan sellaisenaan tai joiltain osin myös hallintotuomioistuuimissa (hallintolainkäyttölaki, 586/1996) ja erityistuomioistuuimissa (L valtakunnanoikeudesta ja ministerivastuuasioiden käsittelystä 196/2000, 11 §, L työtuomioistuuimesta, 646/1974, 38 §, L oikeudenkäynnistä markkinaoikeudessa, 100/2013, 4 :17 ja 4:18 sekä 5:17 ja vakuutusoiikeuslaki, 132/2003, 16 §).

naisuudistusta ei ole tehty vuoden 1948 jälkeen, joten tällainen uudistus oli varsin tarpeellinen.⁸⁰

Oikeusministeriö asetti lokakuussa 2010 toimikunnan laatimaan ehdotuksen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi. Kyseinen toimikunta luovutti mietintönsä ”Todistelu yleisissä tuomioistuimissa”⁸¹ marraskuussa 2012. Mietinnöstä pyydettiin lausunnot 65 taholta ja lisäksi korkeimmalta oikeudelta. Lausunnot annettiin yhteensä 56 kappaletta. Hallituksen esitys 46/2014 vp valmisteltiin kyseisen mietinnön ja saatujen lausuntojen perusteella pääosin oikeusministeriössä virkatyönä.⁸² Ehdotetut lait oli alunperin tarkoitettu tulemaan voimaan 1.7.2015. Kuitenkin lain voimaantulo on valmistelun aikana lykkäätynyt. Ehdotetut lait on vahvistettu 12.6.2015 ja ne tulevat voimaan 1.1.2016.

Todistelusäännökset on vakiintuneesta katsottu sellaiseksi asiaryhmäksi, josta säädetään kansallisessa lainsäädännössä siitä huolimatta, että tiettyjä todistelua koskevia määräyksiä on esimerkiksi EIS:ssa, KP-sopimuksessa sekä Euroopan unionin perusoikeuskirjassa. Myös EIT on antanut ratkaisuja todistelua koskien, vaikka pääsääntönä onkin, että säännökset annetaan kansallisella tasolla. Euroopan unionin lainsäädännössä ei näin ollen ole todistelua säänteleviä kattavia instrumentteja, vaikkakin joitakin yksittäisiä säännöksiä myös EU-lainsäädännöstä löytyy.⁸³

OK 17:25:ään sisältyvät hyödyntämiskieltoja koskevat säännökset ovat, kuten myös lakivaliokunta on antamassaan mietinnössään todennut, kyseisen hallituksen esityksen periaatteellisesti merkittävin uudistus anonyymia todistelua koskevan sääntelyn ohella.⁸⁴ Sekä itsekriminointisuojan ulottuvuutta tulkittaessa että harkittaessa kysymystä todisteiden hyödyntämiskielloista, ihmisoikeustuomioistuimen käytäntö on ollut ratkaisevassa asemassa ja tämä onkin tullut ottaa huomioon myös lainsäädäntöä uudistettaessa. Kuitenkin samalla on tullut huomioida,

---

⁸⁰ HE 46/2014 vp, s. 8.

⁸¹ Mietintöjä ja lausunnot 69/2012.

⁸² HE 46/2014 vp, s. 42.

⁸³ HE 46/2014 vp, s. 18.

⁸⁴ LaVM 19/2014 vp, s. 4.

että ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisut koskevat aina yksittäistapauksia ja että tuomioistuin saattaa muuttaa linjaansa. Kuitenkin jos yksittäistapauksissa on omaksuttu selkeä ja vakiintunut käytäntö, kansallista lainsäädäntöä voidaan muuttaa sen mukaiseksi.⁸⁵

5.2 Itsekriminointisuoja koskeva säännös (OK 17:18)

OK 17 lukuun otettiin säännös koskien itsekriminointisuoja. Kyseisen säännöksen mukaan jokaisella on oikeus kieltäytyä todistamasta siltä osin kuin todistaminen saattaisi hänet syytteen vaaraan tai myötävaikuttaisi hänen syyllisyyden selvittämiseen. Vaikka säännös onkin muotoiltu edellä mainitulla tavalla, hallituksen esityksen mukaan tarkoitus on, että säännös kattaa myös muut henkilöt kuin todistajat, esimerkiksi rikosasian vastaajan. Säännös soveltuu sekä tilanteisiin, joissa syytettä ei ole vielä nostettu että syytteen nostamisen jälkeiseen aikaan.⁸⁶

Kyseinen oikeus koskee syytetyn tai epäillyn lisäksi myös sellaista läheistä, jolla on oikeus kieltäytyä todistamasta. Tällainen läheisen oikeus kieltäytyä todistamasta ei ole peräisin ihmisoikeussopimuksien edellytyksistä, vaan kyseisenlainen säännös on vanhastaan ollut Suomen lainsäädännössä. Kyseisenlainen säännös on otettu myös muiden Pohjoismaiden, kuten Ruotsin, Norjan ja Tanskan lakeihin.⁸⁷ Kuitenkin myös EIT on ratkaisuisaan todennut, että läheiselle voidaan kansallisessa lainsäädännössä antaa tällainen kieltäytymisoikeus, vaikka ihmisoikeussopimus itsessään edellyttääkin taattavan vain oikeuden olla todistamatta itseään vastaan.⁸⁸ Aikaisemmin voimassa olleen oikeuden mukaan, jos mainitussa asemassa oleva läheinen kieltäytyy todistamasta oikeudenkäynnissä, myöskään hänen esitutkintakertomustaan ei saanut hyödyntää oikeudenkäynnissä. Tätä linjaa ei ollut tarkoitus uudistuksen myötä muuttaa.⁸⁹

---

⁸⁵ HE 46/2014 vp, s. 21.

⁸⁶ HE 46/2014 vp, s. 76-78.

⁸⁷ Ruotsin RB 36:3, Norjan siviiliprosessilain 22:8 ja rikosprosessilain 122 § sekä Tanskan prosessilain 171 §.

⁸⁸ Esim. Hummer v. Saksa 19.7.2012.

⁸⁹ HE 46/2014 vp, s. 77-78.

Kyseisen pykälän 2 momentissa säädetään poikkeuksesta läheisen vaitiolo-oikeuteen. Hallituksen esityksessä on todettu, että jos rikosasiassa asianosaisen läheinen olisi asianomistaja ilman vaatimuksia, häneen sovelletaan todistajia koskevia säännöksiä. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että kun rikoksen tekijän puoliso on ollut rikoksen uhrina, mutta hänellä ei oikeudenkäynnissä ole vaatimuksia rikosentekijää kohtaan, sovelletaan hänen kohdallaan samoja säännöksiä kuin muuhun todistajaankin. Tällöin läheisellä olisi vaitiolo-oikeus. Kuitenkin 2 momentin mukaan tuomioistuin voi rikosasiassa päättää, ettei tässä asemassa olevalla läheisellä ole vaitiolo-oikeutta, jos on syytä epäillä, ettei hän ole itse päättänyt vaitiolo-oikeuden käyttämisestä.⁹⁰ Lisäksi uudistuksen myötä asianomaisen lähiomaisen kieltäytymisoikeutta koskevaa sääntelyä muutettiin niin, että kieltäytymisoikeus on jatkossa asianosaisen nykyisellä tai entisellä puolisollla taikka nykyisellä avopuolisolla, sisaruksella sekä sukulaisella suoraan ylenevässä tai alenevässä polvessa.⁹¹

Myös Euroopan unionissa on vireillä direktiiviehdotus, joka koskee muun ohella myös itsekriminointisuoja ja sen rikkomisesta aiheutuvia seurauksia. Kyseessä on niin kutsuttu syyttömyysolettamadirektiivi⁹². Eduskunnan kansalaisvapauksien sekä oikeus- ja sisäasioiden valiokunta on antanut kyseisestä ehdotuksesta mietinnön U 87/2013 vp. Direktiiviehdotuksesta hyväksyttiin neuvoston yleisnäkemyks Oikeus- ja sisäasioidenneuvostossa joulukuussa 2014, jonka pohjalta käydään neuvotteluita Euroopan parlamentin kanssa. Ehdotetun direktiivin 6 ja 7 artiklat koskevat itsekriminointisuoja. 6 artiklassa säännellään oikeutta olla todistamatta itseään vastaan ja olla tekemättä yhteistyötä. Sen mukaan jäsenvaltioiden tehtävänä on varmistaa, että tämä oikeus toteutuu. 7 artikla taas koskee oikeutta vaieta. Sen mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, että epäillyllä tai syytetyllä on oikeus vaieta poliisin tai muiden lainvalvonta- tai oikeusviranomaisten kuulustellessa häntä rikoksesta, josta häntä epäillään tai syytetään.

---

⁹⁰ HE 46/2014 vp, s. 77.

⁹¹ HE 46/2014 vp, s. 27.

⁹² Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi eräiden syyttömyysolettamaan liittyvien näkökohtien ja läsnäoloa oikeudenkäynnissä koskevan oikeuden lujittamisesta rikosoikeudellisissa menettelyissä (Directive of the European Parliament and the Council on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at trial in criminal proceedings)

Huysmans katsoi, että kyseinen syyttömyysolettamadirektiivi ei juurikaan toisintuutta sisältöä jo voimassa olevaan EIT:n ratkaisukäytäntöön, vaan kaikki direktiiviin otettavaksi ehdotetut säännökset on jo voimassa olevan ratkaisukäytännön kodifiointia.⁹³ Vaikka Suomessa direktiivin päämäärät toteutuvat voimassa olevassa oikeuskäytännössä jo nyt varsin hyvin, vie uusi OK 17 luku myös Suomen kirjoitettua lainsäädäntöä myöhemmin voimaan saatettavan direktiivin mukaiseksi. Näin ollen lainsäädännössämme tuskin vaadittanee tehtävän suuria muutoksia direktiivin johdosta, kun se tulevaisuudessa saatetaan voimaan.

5.2.1 Oikeus valehdella

Uuden OK 17:18:n myötä pysytetään se oikeustila, että ainoastaan syytetyllä ja epäillyllä on vaitiolo-oikeuden lisäksi myös oikeus valehdella oikeudenkäynnissä ja esitutkinnassa. Todistajan vaitiolo-oikeuteen ei jatkossakaan sisälly oikeutta antaa virheellisiä tietoja, vaan todistajia koskee vain oikeus olla vaiti. Tämä tarkoittaa sitä, että todistajan valehteleminen on edelleen lakiuudistuksenkin jälkeen rangaistavaa käyttäytymistä, eikä uusi itsekriminointisuoja koskeva pykälä siihen oikeuta. Mikäli todistaja siis katsoo olevansa oikeutettu itsekriminointisuojan käyttämiseen todistelutilanteessa, tulee hänen ilmoittaa tuomioistuimelle, ettei hän voi asiasta lausua, mutta valehteluun hänellä ei ole oikeutta.

Professori Mikko Vuorenpää nostikin eduskunnan lakivaliokunnalle antamassa lausunnossaan esille kysymyksen siitä, pitäisikö myös todistajalla olla itsekriminointitilanteissa vaitiolo-oikeuden lisäksi myös valehtelu-oikeus.⁹⁴ Korkein oikeus katsoi esimerkiksi ratkaisussaan 2011:46, että itsekriminointisuoja antaa kuultavalle vaitiolo-oikeuden lisäksi myös oikeuden aktiiviseen valehteluun.⁹⁵ Oikeusministeriö totesi kuitenkin lakivaliokunnalle antamassaan vastineessa, että kyseinen tapaus ei perustele valehtelemisoikeuden myöntämistä todistajille, vaan ainoastaan syytetyille tai epäillyille. Kyseisessä tapauksessa valehteluun oikeutettu henkilö ei ollut todistajan, vaan asianosaisen asemassa kyseessä olevissa menettelyissä.

---

⁹³ *Huysmans* 2014.

⁹⁴ Vuorenpää 27.5.2014.

⁹⁵ KKO 2011:46, perustelukohta 18.

Katson, että oikeusministeriön huomio on varsin pätevä ja tulkitsen asian niin, ettei korkeimman oikeuden tarkoituksena ollut kyseisessä tapauksessa luoda todistajille vaitiolo-oikeutta, vaan tällainen oikeus katsottiin myös tässä tapauksessa kuuluvan ainoastaan asianosaisen asemassa olevalle. Onkin varsin perusteltua, että myös lakiuudistuksen jälkeen pysytetään oikeustila sellaisena, että vain syytetyllä ja epäillyllä on vaitiolo-oikeuden lisäksi myös oikeus valehdella ja todistajan vaitiolo-oikeus pysytetään ennallaan.

5.2.2 Itsekriminointisuoja sääntely muissa Pohjoismaissa

Myös Ruotsissa Euroopan ihmisoikeussopimus on voimassa lain tasoisena normina.⁹⁶ Näin ollen itsekriminointisuoja on Ruotsissakin jo ihmisoikeussopimuksen perusteella voimassa olevaa oikeutta. Kuitenkin myös Ruotsin kirjoitetussa lainsäädännössä säädetään osittain itsekriminointisuojusta. Ruotsin oikeudenkäymiskaaren⁹⁷ 36:6.1:n mukaan todistaja saa kieltäytyä lausumasta tietyistä seikasta, jos se paljastaisi, että todistaja tai jokin hänen läheisensä on tehnyt rikollisen tai hyvän tavan vastaisen teon. Tulee kuitenkin huomata, että kyseinen säännös koskee vain todistajia. Rikollinen teko on melko helppo määritellä lakien perusteella, mutta hyvän tavan vastainen teko määräytyy moraalikäsitysten mukaan. Kyse ei tässä siis ole rangaistavaksi säädetystä teosta, vaikkakin kyse voi tosin olla esimerkiksi vanhentuneesta rikoksesta. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että hyvän tavan vastainen toiminta kattaa myös sellaiset menettelyt, joista puhuminen voisi tuoda tuomion kunnianloukkauksesta.⁹⁸

Myös Norjan lainsäädännössä on säädetty itsekriminointisuojusta. Norjan siviili-prosessilain⁹⁹ 22:9.1:n mukaan asianosainen tai todistaja¹⁰⁰ voi kieltäytyä antamasta todistusta, joka voi saattaa syytteen vaaraan joko hänet itsensä taikka hänen nykyisen tai entisen puolisonsa taikka avopuolisonsa, sukulaisensa suoraan etenevässä tai takenevassa polvessa ja sisaruksensa taikka heidän puolisonsa ja avopuo-

---

⁹⁶ Danelius 2007, s. 33-37.

⁹⁷ Rättegångsbalk.

⁹⁸ Ekelöf ym. 2009, s. 232-233 ja Nordh 2009 s. 69.

⁹⁹ Lov om mekling og rettergang i sivile tvister (Tvisteloven).

¹⁰⁰ Norjan lainsäädännössä itsekriminointisuoja koskeva säännös ulottuu koskemaan sekä asianosaista että todistajaa toisin kuin esimerkiksi Ruotsissa ja Tanskassa, joissa vastaava sääntely ulottuu koskemaan vain todistajia.

lionsa. Saman pykälän 2 momentissa on säädetty vaitiolo-oikeuden murtamisesta ja 4 momentissa laajennetaan läheisen määritelmää, jos suhde on verrattavissa 1 momentissa määriteltyyn läheissuhteeseen. Pykälän 3 momentin mukaan tuomioistuimien voi vapauttaa esittämästä sellaista todistetta, jonka esittäminen aiheuttaisi vaaraa olennaisen tappion syntymiselle 1 momentissa tarkoitetulle henkilölle. Vaitiolo-oikeus voidaan myöntää, jos todistaminen olisi kohtuutonta ottaen huomioon asian laatu, kertomuksen merkitys asian ratkaisemiselle ja muut olosuhteet. Lisäksi itsekriminointisuoja säädetään Norjan rikosprosessilain¹⁰¹ 123 §:ssä. Sen mukaan todistajalla on oikeus kieltäytyä todistamasta, jos siitä aiheutuu syytteen vaara hänelle itselleen tai sellaiselle läheiselle, jolla olisi 122 §:n mukaan oikeus kieltäytyä todistamasta. Myös tämä pykälä sisältää samankaltaiset 2-4 momentit kuin edellä mainittu pykälä.

Tanskassa itsekriminointisuoja koskeva säännös sisältyy prosessilain¹⁰² 171.2:ään. Pykälän 1 ja 2 kohdan mukaan todistaja saa kieltäytyä todistamasta, jos siitä seuraa syytteen taikka hyvinvointitappion vaara hänelle itselleen tai hänen läheiselleen. Pykälän 3 kohdan mukaan todistaja saa myös vaieta, jos kertomuksen antamisesta seuraisi hänelle tai hänen läheiselleen muuta olennaista vahinkoa kuin syytteen uhka tai hyvinvointitappio. Tällaisena vahinkona voidaan oikeuskirjallisuuden mukaan pitää esim. liike- tai ammattisalaisuuteen liittyvän hintatiedon paljastumisesta aiheutuvaa taloudellista tappiota.¹⁰³ Tuomioistuimella on kuitenkin myös tällaisessa tapauksessa oikeus velvoittaa henkilön todistamaan tietyin edellytyksin.

Voidaan todeta, että pohjoismaisten prosessilakien linjan mukaista on, että myös Suomen prosessilakiin sisältyy itsekriminointisuoja koskeva säännös. Kaikissa Pohjoismaissa on katsottu tarpeelliseksi, että myös kirjoitettuun lakiin otetaan säännös itsekriminointisuoja, koska kyseessä on yksi tärkeistä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takaavista periaatteista. Huomattavana erona voidaan kuitenkin esille nostaa se, että sekä Norjan että Tanskan itsekriminointisujasäännöksissä vaitiolo-oikeus on syytteen vaaraan joutumisen lisäksi mahdollista myös uhkaavan hyvinvointitappion vuoksi. Vastaavia säännöksiä ei Suomen eikä Ruotsin

---

¹⁰¹ Lov om rettergangsmåten i straffesaker (Straffeprosessloven).

¹⁰² Lov nr. 90 af 11. April 1916 om rettens pleje (retsplejeloven).

¹⁰³ Gomard - Kistrup 2007, s. 606.

itsekriminointisuoja sisällä. Lisäksi esille voidaan nostaa se, että Ruotsin ja Tanskan säännökset koskevat vain todistajia, kun taas Norjan säännös koskee todistajien lisäksi myös asianosaista.

5.3 Hyödyntämiskieltoja koskeva pykälä (OK 17:25)

Kuten aiemmin on jo todettu, vanhassa lainsäädännössä ei ollut todisteiden hyödyntämiskieltoa koskevaa yleissäännöstä.¹⁰⁴ Hyödyntämiskieltoja koskeva kysymys on siis käytännössä jouduttu lainuudistukseen asti aina ratkaisemaan yksittäistapauksittain oikeuskäytännössä. Tapauskohtaisen harkinnan puolesta puhuu se, että se antaa mahdollisuuden ottaa laajasti huomioon jokaisen yksittäistapauksen erityispiirteet ja todisteen hyödynnettävyyteen liittyvät tapauskohtaiset olosuhteet. Kuitenkin voidaan todeta, että tapauskohtainen harkinta ei puolestaan ole omiaan edistämään yhdenmukaista ja ennustettavaa tulkintalinjaa. Hallituksen esityksen mukaan voidaan myös katsoa, että todisteiden hyödyntämiskieltoihin liittyy monenlaisia sekä käytännöllisiä että periaatteellisia kysymyksiä, joihin lainsäätäjän tulee ottaa kantaa ja tämän vuoksi laatia asiaa koskeva lainsäädäntö. Onkin tultiinkin siihen tulokseen, että lakiin oli tarpeellista sisällyttää viimein myös todisteiden hyödyntämiskieltoja koskevat säännökset.¹⁰⁵

Kuten hallituksen esityksessäkkin on todettu, aikaisemmin todisteiden hyödyntämiskieltoihin on suhtauduttu varauksellisesti voimassa olevan vapaan todistelun periaatteen voimassaolon vuoksi. Meillä pidettiin vieraana ja jopa vapaan todistelun periaatteen vastaisena ottaa lakiin yleisiä säännöksiä todisteiden hyödyntämiskielloista. Kuitenkin kun perus- ja ihmisoikeuksien merkitys on kasvanut, on myös pikku hiljaa irtauduttu edellä mainitusta vanhasta kannasta ja todisteiden hyödyntämiskielto on jollain tasolla hyväksytty myös sisällytettäväksi kirjoitettuun lakiin.¹⁰⁶ Myös muualla Euroopassa tuoreisiin prosessilakeihin on yleensä otettu säännös todisteiden hyödyntämiskielloista.¹⁰⁷

---

¹⁰⁴ Erityissäännöksiä hyödyntämiskielloista on kuitenkin jätelain (646/2011) 129.1:ssä ja ROL 1:10a:ssä ja 5b:5:ssä.

¹⁰⁵ HE 46/2014 vp, s. 28-29.

¹⁰⁶ HE 46/2014 vp, s. 29.

¹⁰⁷ Esim. Norjan siviiliprosessilain 22:7:n mukaan tuomioistuin voi erityisestä syystä kieltää esittämästä sellaista todistetta, joka on hankittu epäasianmukaisella tavalla.

Voimaan tuleva 17:25 on yleissäännös todisteiden hyödyntämiskielloista. Kyseinen pykälä koskee kaikkia mahdollisia todisteita, joten merkitystä ei ole sillä, onko hyödyntämiskieltoon asetettava todiste henkilöllinen vai esineellinen. Hyödyntämiskieltoa koskeva 25 § koskee tuomioistuinta, mutta hallituksen esityksen mukaan rikosasioissa se tulee ottaa huomioon kuitenkin myös sekä esitutkinnassa että syyteharkinnassa. Tämä tarkoittaa sitä, että selvästi hyödyntämiskiellon piiriin asettuvia todisteita ei tule esitutkinnassa edes hankkia, eikä käyttää myöskään syyteharkinnassa taikka nimetä todisteiksi oikeudenkäyntiin. Kuitenkin tuomioistuimien viime sijassa päättää hyödyntämiskielloista, joten epäselvissä tapauksissa on useimmiten perusteltua viedä todisteen hyödyntämiskieltoon määrääminen harkittavaksi oikeudenkäyntiin.¹⁰⁸

Vaikka todisteen hyödyntämiskieltoon asettaminen kuuluu yksinomaan tuomioistuimen päätösvaltaan, voivat sekä syyttäjät että muut asianosaiset kiinnittää tuomioistuimen huomion todisteen hyödynnettävyyttä koskevaan kysymykseen. Hallituksen esityksen mukaan ainakin syyttäjältä voidaan jopa edellyttää tällaista huomion kiinnittämistä todisteen hyödynnettävyyteen. Kuitenkin tällaista ei edes syyttäjältä nimenomaisesti vaadita, vaan tuomioistuimella on kuitenkin aina oikeus myös oma-aloitteisesti päättää hyödyntämiskiellon käyttämisestä.¹⁰⁹

Tuomioistuin tekee hyödyntämiskiellosta joko hylkäävän tai kiellon asettavan ratkaisun. Kiellon asettavassa ratkaisussa tuomioistuin voi joko kokonaan tai osaksi asettaa tietyn todisteen hyödyntämiskieltoon. Tuomioistuimen tulee tarvittaessa tehdä erillinen ratkaisu koskien tietyn todisteen hyödynnettävyyttä. Pääsääntöisesti tällaiseen päätökseen saa hakea muutosta vasta pääasian yhteydessä, mutta tuomioistuin voi kuitenkin päättää, että hyödyntämiskieltoratkaisuun saa hakea muutosta erikseen. Kyseessä on niin kutsuttu välituomio. Kun välituomio on annettu, siirrytään käsittelemään pääasiaa.¹¹⁰ Hyödyntämiskielto säännökset koskevat sekä rikos- että riita-asioita, mutta jo enne lain voimaantuloa voidaan arvioida, että suuremman merkityksen säännökset tulevat saamaan rikosasioiden yhteydessä.

---

¹⁰⁸ HE 46/2014 vp, s. 85-86.

¹⁰⁹ HE 46/2014 vp, s. 86.

¹¹⁰ *ibid.*

OK 17:25 koostuu kolmesta momentista. Ensimmäisessä momentissa säännellään kiduttamalla saadun todisteen hyödyntämiskiellosta. Toinen momentti taas koskee itsekriminointisuoja loukkaamalla saadun todisteen hyödyntämiskieltoa ja kolmannessa momentissa kyse on yleisestä lainvastaisesti saadun todisteen hyödyntämiskiellosta. Todisteiden hyödyntämiskiellot voivat tulla arvioitavaksi kahdessa tapauksessa. Ensinnäkin kyse voi olla ensimmäisessä ja kolmannessa momentissa tarkoitetuista lainvastaisesti hankituista todisteista, jotka on asetettava hyödyntämiskieltoon. Toisessa tapauksessa voi taas kyse olla sinänsä laillisesti hankitusta todisteesta, jos hyödyntäminen vaarantaisi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin. Jälkimmäisestä on kyse toisen momentin itsekriminointisuoja loukkaamalla saadun todisteen hyödyntämiskiellossa.

5.3.1 Kiduttamalla saadun todisteen hyödyntämiskielto (OK 17:25.1)

OK 17:25.1:ssa säädetään yleinen ja ehdoton säännös koskien todisteiden hyödyntämiskieltoa.

OK 17:25.1: Tuomioistuin ei saa hyödyntää todistetta, joka on saatu kiduttamalla.

Kiduttamalla saadun todisteen hyödyntämiskieltoa koskeva säännös vastaa Suomessa esitettyjä kantoja sekä EIT:n käytäntöä. Tällaista hyödyntämiskieltoa edellytetään myös Suomea sitovassa YK:n kansainvälisessä kidutuksen vastaisessa sopimuksessa.¹¹¹ Kyseessä on siis kielto, joka seuraa suoraan perustuslaista sekä kansainvälisistä sopimuksista. Kun YK:n yleissopimuksen 15 artiklaa saatettiin Suomessa voimaan, katsottiin sen hetkisen oikeuskäytännön tosiasiallisesti estävän yleissopimuksessa kielletyn kiduttamiseen perustuvan todistelun, vaikka siitä ei laissa nimenomaisia säännöksiä ollutkaan. Tällöin katsottiin, että hyödyntämiskielto ei ole tarpeen, eikä se sopisi Suomessa voimassa olevaan vapaan todistelun järjestelmään.¹¹² Myös EIT on käytännössään todennut, että kiduttamalla saadun

---

¹¹¹ Kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen 15 artikla.

¹¹² HE 36/1989 vp, s. 4.

todisteen käyttäminen johtaa epäoikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.¹¹³ Lisäksi Suomen oikeuskäytännössä voimassa ollutta linjaa ilmentää muun muassa korkeimman oikeuden ennakkoratkaisut 2007:58 ja 2012:45. Vuoden 2007 ennakkoratkaisussa KKO lausuikin hallituksen esitykseen 36/1989 viitaten selvää olevan, ettei kidutuksella hankittua lausumaa voitu käyttää tuomioistuimessa todisteena, vaikkei tätä koskevaa nimenomaista todistamiskieltoa ollut laissa säädettykään.

Kyseisessä momentissa ei ole nimenomaisesti säädetty sitä, mitä kiduttamisella tarkoitetaan. Hallituksen esityksen mukaan kiduttamista todisteiden hyödyntämiskieltoa sovellettaessa tulee arvioida samoin kuin rikoslain 11:9a:ssä. Näin ollen kidutuksena pidetään muun muassa sitä, että virkamies aiheuttaa toiselle voimakasta ruumiillista tai henkistä kärsimystä saadakseen hänet tai muun henkilön tunnustamaan tai antamaan tietoja. Lisäksi hallituksen esityksessä todettiin, että on syytä ottaa huomioon EIT:n ja kansainvälisten rikostuomioistuinten käytäntö arvioitaessa kiduttamista.¹¹⁴ Siitä huolimatta, että rikoslain määritelmässä mainitaan virkamies kidutuksen toteuttajana, hyväksyttävänä ei voida hallituksen esityksen mukaan pitää kiduttamista missään olosuhteissa, toimi kiduttajana kuka tahansa.¹¹⁵ Näin ollen, jotta menettelyä pidetään kidutuksena, nykyään vaatimuksena ei ole, että julkinen valta olisi millään tavalla myötävaikuttanut menettelyyn.¹¹⁶

Kiduttamista ei tule sallia missään olosuhteissa. Sillä ei ole merkitystä, onko kidutuksen tarkoitus alun perin ollut todisteiden hankkiminen vai onko kidutuksen syynä ollut jokin muu. Lisäksi hallituksen esityksessä mainittiin, että kiduttamalla saadun todisteen hyödyntämiskielto koskee samalla tavalla sekä rikos- että riita-asioita. Hyödyntämiskiellon kannalta ei merkitystä ole myöskään sillä, kenen eduksi taikka haitaksi kyseinen todiste koituisi. Kyse voi siis olla yhtä hyvin esimerkiksi syytetyn kuin asianomistajankin haitaksi koituvasta todisteesta. Hyödyntämiskielto koskee rikoksesta epäillyn tai syytetyn antaman lausuman lisäksi yhtä lailla lausumaa, joka on saatu kiduttamalla todistajaa sekä syytetyn rikoskumppanilta saatua lausumaa. Kidutuksen kohteella ei siis ole merkitystä hyödyntämis-

---

¹¹³ Esim. edellä mainittu EIT:n ratkaisu Gäfgen v. Saksa 1.6.2010.

¹¹⁴ HE 46/2014 vp, s. 87.

¹¹⁵ HE 309/1993 vp.

¹¹⁶ HE 76/2009 vp, s. 11.

kieltoa määrättäessä. Tulee myös huomata, ettei kenelläkään asiaan osallisista ole oikeutta vedota kiduttamalla saatuun todisteeseen, vaan hyödyntämiskielto ulottuu kaikkiin osapuoliin. Lisäksi hyödyntämiskiellon piirissä oleva kiduttaminen on pidettävä erillään itse kiduttamisen todistamisesta sekä siitä, että kidutuksella saatua todistetta käytettäisiin myöhemmin todisteena kidutustapahtuman ulkopuolisesta seikasta.¹¹⁷

Ensimmäisessä ehdotuksessa lainkohdan sanamuodossa velvoitetta ei suoraan oltu kohdistettu tuomioistuimelle. Kuitenkin useiden lakivaliokunnalle annettujen lausuntojen sekä oikeusministeriön antaman vastineen johdosta lainkohdan sanamuotoa valmisteluvaiheessa muutettiin niin, että velvoite koskee tuomioistuinta. Pidettiin tärkeänä, että velvoitteen kohde on ilmaistu jo lain sanamuodossa eikä vain perusteluissa. Tämä lisää säännöksen yksiselitteisyyttä ja selkeyttä.

5.3.1.1 Momentin vaikutukset

Vaikka kyseessä onkin kokonaan uusi lakiin sisällytetty säädös, oikeustila säilyy kuitenkin pääosin samana. Vaikka aikaisemmin kiduttamalla saadun todisteen hyödyntämiskieltoa ei oltu laissa nimenomaisesti säädetty, ei tämä ole tarkoittanut sitä, että tällä tavalla hankittuja todisteita olisi saanut hyödyntää oikeudenkäynnissä. Päinvastoin jo ennen nyt kyseistä uudistusta on ollut selvää, ettei kiduttamalla saatua lausumaa saa käyttää todisteena oikeudenkäynnissä, vaikkei tällaista hyödyntämiskieltoasäännöstä ole aiemmin nimenomaisesti lakiin otettukaan.

Vaikka oikeustila ei juuri kyseisen momentin myötä muuttunutkaan, pidän kuitenkin järkevänä kyseisen hyödyntämiskiellon lakiin ottamista eräänlaisen selkeyden ja aukottomuuden lisäämiseksi. On järkevää, että todistelua koskevan luvun uudistamisen yhteydessä myös kiduttamalla saadun todisteen hyödyntämiskieltoa koskeva sääntely otettiin kirjoitettuna lakiin. Näin vältetään epäselvyyksiä ja lisätään oikeustilan yksiselitteisyyttä. Kun hyödyntämiskielto on laissa nimenomaisesti säädetty, on oikeustila selkeämmin havaittavissa.

---

¹¹⁷ HE 46/2014 vp, s. 87-88.

5.3.2 Hyödyntämiskielto ja itsekriminointisuoja (OK 17:25.2)

OK 17:25.2:ssa säädetään itsekriminointisuojaan liittyvästä hyödyntämiskiellosta. Kyseinen momentti säädettiin niitä tilanteita silmällä pitäen, kun muussa viranomaismenettelyssä kuin rikosprosessissa, esimerkiksi verotusmenettelyssä tai konkurssimenettelyssä, on annettu lausumia tai luovutettu asiakirjoja, jotka voivat saattaa henkilön syytteen vaaraan.¹¹⁸ Kyseessä on yleissäännös, joka tulee sovellettavaksi silloin, kun sovellettavaksi ei tule jokin erityissäännös.¹¹⁹ Alun perin hallituksen esityksessä ehdotettiin momentille seuraavanlaista muotoa.

OK 17:25.2: Rikosasiassa ei saa hyödyntää 18 §:ssä säädetyn vaitiolo-oikeuden vastaisesti hankittua todistetta. Hyödyntämiskielto koskee myös todistetta, joka on hankittu muussa menettelyssä kuin esitutkinnassa tai rikosasian oikeudenkäynnissä henkilöltä pakkokeinon käyttämisen uhalla tai muutoin vastoin hänen tahtoaan, jos hän oli tällöin epäiltynä tai vastaajana rikoksesta taikka esitutkinta tai oikeudenkäynti oli vireillä rikoksesta, josta häntä syytetään, ja jos todisteen hankkiminen rikosasiassa olisi ollut vastoin 18 §:ää. Jos kuitenkin henkilö on muussa menettelyssä antanut lakisääteisen velvollisuutensa täyttämisen yhteydessä totuudenvastaisen lausuman taikka väärän tai väärennetyn esineen, sitä saadaan hyödyntää todisteena velvollisuuden vastaista menettelyä koskevassa rikosasiassa.

Tässä momentissa tarkoitettussa hyödyntämiskiellossa ei ole kyse sinänsä lainvastaisen todisteen hyödyntämiskiellosta. Kyse on sinänsä laillisesti hankitun todisteen hyödyntämiskiellosta, silloin kun hyödyntäminen vaarantaisi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin peruselementin eli oikeuden olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen. Uusi säännös itsekriminointisuoja loukkaamalla saadun todisteen hyödyntämiskiellosta on jo nykyisinkin noudatettavaa käytäntöä, mutta kuten aiemmin on todettu, kyseistä säännöstä ei ole aiemmin laikiimme säädetty. Korkein oikeus on kuitenkin EIT:n ratkaisujen pohjalta katsonut, että oikeudenkäynti voi pääsääntöisesti olla oikeudenmukainen vain, jos syyllisyyttä arvioitaessa ei nojauduta itsekriminointisuoja loukaten saatuihin lausu-

---

¹¹⁸ HE 46/2014 vp, s. 29.

¹¹⁹ HE 46/2014 vp, s. 88.

miin.¹²⁰ Kyseessä oli niin sanotusti jo jossain määrin vakiintuneen oikeuskäytännön säätäminen lakiin.

Momentin mukaan 18 §:ssä säädetyn itsekriminointisuojaan vastaisesti hankittu todiste olisi asetettava hyödyntämiskieltoon. Tämä kielto kattaa rikoksesta epäiltyä sekä esitutkinnassa että oikeudenkäynnissä 18 §:n vastaisesti hankitut todisteet. Kyseessä oleva säännös ulottaa hyödyntämiskiellon koskemaan myös epäillyn tai vastaajan läheiseltä hankittua todistetta. Useimmiten hyödyntämiskiellon kohteena on suullinen tai kirjallinen lausuma, mutta myös muun aineiston hankkiminen lukeutuu itsekriminointisuojaan käsitelleen luvun mukaisesti itsekriminointisuojaan piiriin ja tulee sovellettavaksi myös hyödyntämiskieltoa pohdittaessa. On hyvä kuitenkin muistaa, että itsekriminointisuojaan sisältyy vain aktiivinen tekeminen, eikä hyödyntämiskielto tule kyseeseen, kun epäilty tai syytetty joutuu passiivisesti sietämään todisteiden hankkimista, kuten DNA-testiä. Hallituksen esityksessä todettiin, että jos epäilty, vastaaja tai heidän läheisensä suostuu vapaaehtoisesti todistamaan, hyödyntämiskielto ei sovellu. Hyödyntämiskielto koskeekin mukaan vain itsekriminointisuojaan vastaisesti hankittuja todisteita.¹²¹

Toiseksi kyseisessä momentissa säädetään siitä, että muussa menettelyssä kuin rikosasiamenettelyssä sinänsä laillisesti hankittu todiste tulisi tietyin edellytyksin jättää hyödyntämättä. Tällaisia menettelyitä ovat muut menettelyt kuin esitutkinta ja rikosasian oikeudenkäynti, esimerkiksi konkurssi-, ulosotto- ja verotusmenettely. Hallituksen esityksessä todettiin, että laissa tulisi ottaa kantaa hallinnollisessa tai muussa vastaavanlaisessa menettelyssä saadun todisteen hyödynnettävyyteen rikosasian käsittelyssä, koska rajanveto voi olla hankalaa. Myös konkurssivelallisen itsekriminointisuojaan konkurssimenettelyssä koskevassa mietinnössä lakivaliokunta lausui pitävänsä erittäin tärkeänä sitä, että todistelua uudistettaessa otetaan arvioitavaksi myös todisteiden hyödyntämiseen liittyviä kysymyksiä itsekriminointisuojaan kannalta.¹²² Hallituksen esityksessä lausuttiin, että on tarpeellista ottaa lakiin yleissäännös, joka määrittää sen, milloin muussa menettelyssä kuin esitutkinnassa, oikeudenkäynnissä tai näihin rinnastettavassa menettelyssä saadut tiedot olisi itsekriminointisuojaan takia jätettävä hyödyntämättä. Tällaisen yleis-

---

¹²⁰ KKO 45/2012, perustelukohta 43.

¹²¹ HE 46/2014 vp, s. 88-89.

¹²² LaVM 12/2012 vp, s. 5.

säännöksen ansiosta taas muissa menettelyissä voidaan velvoittaa tietojen antamiseen, koska itsekriminointisuoja toteuttamiseksi riittää, ettei tietoja käytetä myöhemmin todisteena rikosasiassa.¹²³

EIT on ratkaisukäytännössään todennut, ettei itsekriminointisuoja estä muussa menettelyssä vaatia henkilöltä tietoja painostamalla.¹²⁴ Hyödyntämiskielto ei tule sovellettavaksi, jos henkilö on vapaaehtoisesti antanut tietoja tällaisessa hallinnollisessa menettelyssä, vaan kyseessä tulee olla pakkoa käyttäen saadut tiedot. Hallituksen esityksen mukaan kyseinen hyödyntämiskielto koskee sellaisia tietoja, jotka henkilö on luovuttanut muussa menettelyssä kuin rikosasian käsittelyssä kyseisen menettelyn tarkoituksen toteuttamiseksi. Tiedon tulee siis olla merkityksellinen kyseisen hallinnollisen menettelyn kannalta. Lisäksi, jotta hyödyntämiskielto voi tulla sovellettavaksi, täytyy tiedon olla myös rikosasiassa merkityksellinen. Selvitettävien tosiseikkojen tulee siis olla merkityksellisiä sekä rikosasian että muun menettelyn tarkoituksen toteuttamisen kannalta.¹²⁵

Hallituksen esityksen mukaan edellytyksenä todisteiden hyödyntämiskieltoon asettamiselle on, että hallinnollisessa menettelyssä lausumia annettaessa tai todisteita luovutettaessa asianomaista jo epäiltäisiin rikoksesta tai muuten olisi vireillä rikosasia, jolla on asiallinen yhteys muussa menettelyssä selvitettäviin seikkoihin. Säännöksessä edellytetään useimmiten siis joko rikosepäilyä tai rikosasian vireilläoloa, jotta hyödyntämiskieltoa olisi mahdollista soveltaa.¹²⁶ Vaadittu ajallinen yhteys toteutuu lisäksi myös silloin, kun henkilö ei ole epäiltynä tai vastaajana, mutta rikosoikeudenkäynti on odotettavissa silloin, kun henkilö antaa tietoja toisessa menettelyssä. Tällainen tilanne on käsillä esimerkiksi silloin, kun rikos on vasta syyteharkinnassa. Rikoksen on siis joka tapauksessa tullut jo tapahtua, jotta hyödyntämiskieltoa on mahdollista soveltaa. Lisäksi hyödyntämiskielto syntyy hallituksen esityksen mukaan vain silloin, kun tietoja antanut henkilö on sama kuin rikosasian kanssa asiallisessa ja ajallisessa yhteydessä oleva henkilö.¹²⁷

---

¹²³ HE 46/2014 vp, s. 88.

¹²⁴ Esim. Weh v. Itävalta (8.7.2014) ja J.B. v. Sveitsi (3.5.2001).

¹²⁵ HE 46/2014 vp, s. 89-90.

¹²⁶ HE 46/2014 vp, s. 29.

¹²⁷ HE 46/2014 vp, s. 90-91.

Momentin lopussa on lisäksi rajaus tiettyjen todisteiden jättämisestä hyödyntämiskiellon ulkopuolelle. Kyseisen kohdan mukaan, jos henkilö on muussa viranomaismenettelyssä kuin rikosasian käsittelyssä tai siihen rinnastuvassa menettelyssä antanut lakisääteisen velvollisuutensa täyttämisen yhteydessä totuudenvastaisen lausuman, väärän tai sisällöltään totuudenvastaisen asiakirjan taikka väärän tai väärennetyn esineen, sitä saadaan hyödyntää todisteena velvollisuuden vastaisesta menettelyä koskevassa rikosasiassa. Kyseisen säännöksen soveltamisalaan ei kuitenkaan kuulu rikosasian esitutkinnassa tai oikeudenkäynnissä saadut todisteet sekä sellaiset todisteet, jotka on saatu menettelyssä, jotka EIT rinnastaa rikosasiaan, vaan tällaisissa menettelyissä on voimassa itsekriminointisuoja.¹²⁸ Säännöksen soveltuessa kyseessä on siis oltava muu kuin tällainen menettely. Lisäksi hallituksen esityksessä vielä huomautettiin, ettei todisteiden esittäminen ole kiellettyä siitä, että henkilö on syylistynyt rikokseen jättämällä jonkin seikan kertomatta taikka asiakirjan tai esineen toimittamatta muussa viranomaismenettelyssä, koska tällöin ei olekaan kyse aiempaa rikosta koskevasta rikosprosessista.¹²⁹ Tällainen tilanne oli esimerkiksi KKO:n ennakkotapauksessa 2015:1. Tässä tapauksessa todisteita siis saatiin esittää siitä, että A oli jättänyt varoja ilmoittamatta verotukseensa.

Kuten myös edellä mainitusta tapauksesta ilmenee, sääntely vastaa jo voimassa olevaa oikeuskäytäntöä, joten voidaan ajatella, ettei sen soveltaminen ainakaan pääkohdiltaan ole ongelmallista. Kuitenkin sääntelyyn liittyy edelleen paljon epäselvyyksiä ja tulkinnanvaraisuuksia, kuten on sisältynyt jo voimassa olevaan oikeuskäytäntöönkin.

5.3.2.1 Suhde kirjanpitorikokseen

Uudessa OK 17:25.2:ssa säädetään itsekriminointisuojan vastaisesti hankitun todisteen hyödyntämiskiellosta, joka kattaa epäillyltä sekä esitutkinnassa että oikeudenkäynnissä hankitut todisteet. Kuten Helsingin syyttäjävirsto on antamassa lausunnossaan eduskunnan lakivaliokunnalle todennut, kyseinen säännös on kui-

---

¹²⁸ Tällainen tilanne on esimerkiksi EIT:n ratkaisussa Allen v. Yhdistynyt kuningaskunta 10.9.2002.

¹²⁹ HE 46/2014 vp, s. 91-92.

tenkin varsin epäselvä ja esityksessä on jätetty monia asiaan liittyviä kysymyksiä huomioimatta.¹³⁰

Kirjanpitoaineisto talousrikoksista aiheutti yhden ongelman säännöksen ja sen perusteluiden muotoiluun. Kun kirjanpitorikoksesta epäilty tai syytetty on ennen kuulustelua, jossa hänelle on ilmoitettu itsekriminointisuojausta, itse toimittanut poliisille aineistoja, tulee miettiä, olisiko tällaisen aineiston asettaminen hyödyntämiskieltoon mahdollista. Hyödyntämiskiellon asettaminen tällaisissa tilanteissa olisi erittäin ongelmallista. Lainsäädännöllä pitäisikin varmistaa, ettei aineiston luovuttamista olisi mahdollista taktikoida hyödyntämiskiellon alaiseksi. Kuten Helsingin syyttäjävirsto toi lausunnossaan esille, kirjanpitorikos on tärkeä osa talousrikostorjuntaa ja sen rangaistavuutta ei saisi vaarantaa hyödyntämiskieltoa koskevan säännöksen myötä. Helsingin syyttäjävirsto esittikin lausunnossaan, että kirjanpitoaineistoa koskeva huomio tulisi erikseen mainita kyseisessä säännöksessä tai ainakin säännöksen perusteluissa.¹³¹

Voimaan tulevassa laissa ei kuitenkaan ole erityistä mainintaa koskien kirjanpitorikosta, eikä edes säännöksen perusteluissa ei ole otettu huomioon kirjanpitorikoksille kyseisen pykälän voimaantulon myötä mahdollisesti aiheutuvaa ongelmaa. Mielestäni olisi kuitenkin ollut huomattavan tärkeää, että säännökseen olisi otettu, ainakin perustelujen tasolle erillinen maininta koskien kirjanpitoaineistoa, koska pykälän tarkoituksena ei varmasti missään määrin ole antaa talousrikollisille mahdollisuutta keinotella kirjanpitoaineistoja hyödyntämiskiellon piiriin ja näin ollen välttyä kirjanpitorikossyyteiltä.

Eduskunnan lakivaliokunta otti kuitenkin mietinnössään kantaa kirjanpitorikosta koskevaan kysymykseen. Mietinnössä todettiin, että itsekriminointisuojaaja käsittelevä säännös ei koske ennen esitutkinnan aloittamista tapahtuneessa alustavassa puhuttelussa vapaaehtoisesti annettuja raskauttavia lausuntoja tai poliisille vapaaehtoisesti luovutettua aineistoa, kuten kirjanpitoaineistoa, vaikka henkilölle ei olisi vielä ilmoitettu hänen oikeudestaan itsekriminointisuojaan. Lisäksi lakivaliokunta viittasi hallituksen esityksen perusteluihin, joissa todetaan, että itsekrimi-

---

¹³⁰ Helsingin syyttäjävirsto 11.6.2014.

¹³¹ Ibid.

minointisuoja ei koske sellaisia lausumia, jotka on annettu vapaaehtoisesti, joten hyödyntämiskieltoa koskeva momentti ei tule tällaisissa tilanteissa sovellettavaksi.¹³² Lakivaliokunta totesikin, ettei ehdotettu sääntely siis mahdollista vapaaehtoisesti luovutettujen todisteiden taktikoimista hyödyntämiskiellon piiriin, vaan vapaaehtoisesti luovutettua todistetta voi sääntelyn estämättä hyödyntää näyttönä.

133

5.3.2.2 Suhde verotusmenettelyyn

Veronkorotuksen on katsottu rinnastuvan rikosoikeudelliseen seuraamukseen silloin, kun samalle henkilölle voidaan samasta teosta määrätä sekä veronkorotus että rikoslain mukaan määräytyvä rangaistus. Tämä on aiheuttanut epäselvyyksiä siinä, tuleeko veronkorotuksen määräämiseen liittyvä menettely rinnastaa rikosprosessiin siten, että myös itsekriminointisuoja koskevaa sääntelyä tulisi soveltaa verotusmenettelyssä.

Hallituksen esityksessä jätettiin jokseenkin epäselväksi kysymys siitä, tuleeko itsekriminointisuoja loukkaamalla saadun todisteen hyödyntämiskieltoa koskevaa säännöstä jatkossa soveltaa myös puhtaassa verotusmenettelyssä. Muun muassa Verohallinto otti eduskunnan lakivaliokunnalle antamassaan lausunnossaan esille sen, ettei hallituksen esityksessä tuotu yksiselitteisesti esille sitä, ettei hyödyntämiskieltoa koskeva säännös tule sovellettavaksi puhtaassa verotusmenettelyssä.¹³⁴ On kuitenkin tärkeää, että oikeudenkäymiskaaren hyödyntämiskieltoa ei sovellettaisi verotusmenettelyissä, sillä sen soveltaminen olisi ristiriidassa verotusmenettelyä koskevan lainsäädännön kanssa. Myös Tulli toi antamassaan lausunnossa esille huolensa siitä, että hyödyntämiskieltoja koskevaa säännöstä saatetaan alkaa soveltamaan myös puhtaassa verotusmenettelyssä, jolloin syntyy ristiriita verotusmenettelyä koskevan lainsäädännön kanssa.¹³⁵

Valtionvarainministeriö totesi eduskunnan lakivaliokunnalle antamassaan lausunnossa, että tiettävästi sellaista oikeuskäytäntöä ei ole, jossa olisi katsottu, että itse-

---

¹³² HE 46/2014 vp, s. 89.

¹³³ LaVM 19/2014 vp, s. 18.

¹³⁴ Verohallinto 21.5.2014.

¹³⁵ Tulli 22.5.2014.

kriminointisuoja olisi sovellettava myös puhtaaseen verotusmenettelyyn, vaikka rikosasiaa ei jo olisi tai tulisi olemaankaan vireillä.¹³⁶ Oikeuskäytännössä onkin voimassa ollut se kanta, että itsekriminointisuoja on voimassa verotusmenettelyssä vain silloin, kun yhtä aikaa henkilöä vastaan on vireillä myös rikosprosessi samasta asiasta. Katsoisinkin, että myös uuden itsekriminointisuoja loukaten saadun todisteen hyödyntämiskieltoa koskevan säännöksen tarkoituksena ei ole tarkoitus muuttaa voimassa olevaa oikeustilaa, vaan tarkoituksena nimenomaisesti on se, että itsekriminointisuoja on verotusmenettelyssä voimassa vain rikosprosessin ollessa samanaikaisesti vireillä. Kuitenkaan tämä ei ole hallituksen esityksestä tullut selvästi ilmi, vaan esitys jätti kyseisen seikan kohdalle epäselvyyksiä ja tulkinta-aukkoja.

Eduskunnan lakivaliokunta kuitenkin otti mietinnössään kantaa kyseiseen epäkohtaan. Lakivaliokunta ilmaisi mietinnössään, että itsekriminointisuoja koskevia säännöksiä sovelletaan ainoastaan rikossyytettä käsittelevässä oikeudenkäynnissä. Itsekriminointisuoja ei siis koske tapauksia, joissa on kyse vain puhtaasta verotusmenettelystä. Tarkoituksena ei siis ollut muuttaa aiempaa oikeustilaa, vaan pitää ennallaan se, että itsekriminointisuoja koskeva hyödyntämiskielto ei tule sovellettavaksi puhtaan verotusmenettelyn tilanteissa.¹³⁷ Lakivaliokunta korosti, että hyödyntämiskieltoa koskevaa säännöstä sovelletaan ainoastaan rikossyytettä käsittelevässä oikeudenkäynnissä, eikä se koske veron määräämistä koskevaa menettelyä taikka muuta hallinnollista menettelyä.¹³⁸

5.3.2.3 Itsekriminointisuojan ajallinen ulottuvuus

Mielestäni yksi suurimmista ja hankalimmista kysymyksistä itsekriminointisuoja loukkaamalla saadun todisteen hyödyntämiskieltoa koskevassa säännöksessä on itsekriminointisuojan ajallista ulottuvuutta koskeva kysymys. Lain sanamuodon mukaan hyödyntämiskielto tulee sovellettavaksi tilanteissa, joissa henkilö on epäiltynä tai vastaajana rikoksesta taikka esitutkinta tai oikeudenkäynti oli vireillä rikoksesta. Kyseinen pykälä sitoo siis hyödyntämiskiellon yksinomaan niihin tilanteisiin, joissa on vähintäänkin esitutkinta rikosasiassa jo vireillä.

---

¹³⁶ Valtionvarainministeriö 14.5.2014.

¹³⁷ LaVM 19/2014 vp, s. 5.

¹³⁸ LaVM 19/2014 vp, s. 18.

Kuitenkin esimerkiksi professori Tuula Linna korosti eduskunnan lakivaliokunnalle antamassaan lausunnossa, että itsekriminointisuoja ei rajoitu vain näihin tilanteisiin. Linnan mukaan EIS 6 artiklan mukaisen itsekriminointisuojan vastaista on myös se, että henkilö asetetaan syytteeseen sellaisen tiedon perusteella, jonka hän on ollut pakotettu antamaan muussa menettelyssä, esimerkiksi konkurssimenettelyssä. Säädetyn lain mukaan esimerkiksi pakolla konkurssimenettelyssä tietoja antanut henkilö voisi tulla syytetyksi ja tuomituksi, jos hänellä ei tietojen antamishetkellä ole vireillä rikosasiaa, mutta myöhemmin tällainen asia tulee vireille.¹³⁹

EIT on käytännössään katsonut, että itsekriminointisuoja loukataan, jos todiste hankitaan silloin, kun rikosoikeudenkäynti on vireillä tai se on odotettavissa. Oikeusministeriö totesi lausuntojen johdosta antamassaan vastineessa, että rikosoikeudenkäynti voi olla odotettavissa silloin, kun rikosprosessin ensimmäinen vaihe eli esitutkinta on aloitettu eli on tehty päätös esitutkinnan aloittamisesta. Oikeusministeriö perusti kantansa EIT:n näkemykseen siitä, että itsekriminointisuojan tarkoituksena on suojata siltä, että viranomaiset ja erityisesti syyttäjät hankkisivat pakolla näyttöä syytteen tueksi.¹⁴⁰ Myös eduskunnan lakivaliokunta korosti miehinnössään sitä, että rikosoikeudenkäynti voi olla odotettavissa silloin, kun esitutkinta on aloitettu koskien sitä rikosta, josta häntä myöhemmin asetetaan syytteeseen.¹⁴¹

Itse näen asian niin, että itsekriminointisuojan ja siitä seuraavan todisteiden hyödyntämiskiellon ei tulisi rajoittua vain esitutkintaan ja sitä seuraavaan oikeudenkäyntiin. EIT:n kanta on ollut se, että itsekriminointisuoja voi edellyttää todisteen hyödyntämiskieltoa myös silloin, kun henkilö ei voi poissulkea mahdollisuutta siitä, että tietoja voidaan myöhemmin käyttää rikosoikeudenkäynnissä häntä vastaan.¹⁴² Mielestäni tämän kannan mukaista olisi, että itsekriminointisuoja soveltuisi myös tilanteisiin, joissa rikosasia ei vielä ole vireillä, mutta tietojen antaminen pakolla johtaisi rikosasian vireille tuloon.

---

¹³⁹ Linna 16.6.2014.

¹⁴⁰ Näin esim. Saunders v. Yhdistynyt kuningaskunta 17.12.1996, kohta 68.

¹⁴¹ LaVM 19/2014 vp, s. 19.

¹⁴² Näin esimerkiksi EIT:n ratkaisuissa Marttinen v. Suomi (2009), J.B. v. Sveitsi (2001) ja Saunders v. Yhdistynyt kuningaskunta (1996).

Professori Antti Jokela esittikin eduskunnan lakivaliokunnalle antamassaan lausunnossa toisen sanamuodon kyseiselle 2 momentille. Jokelan mukaan lainkohdan olisi tullut kuulua seuraavasti: ”Hyödyntämiskielto koskee myös todistetta, joka on hankittu muussa menettelyssä kuin esitutkinnassa tai rikosasian oikeudenkäynnissä henkilöltä pakkokeinon käyttämisen uhalla tai muutoin vastoin hänen tahtoaan, jos hän todisteen antaessaan ei ole voinut poissulkea sitä mahdollisuutta, että hänen antamaansa todistetta käytetään rikosoikeudenkäynnissä häntä vastaan ja jos todisteen hankkiminen olisi ollut vastoin 18 §:ää.”¹⁴³ Itse näkisin tilanteen niin, että Jokelan ehdottama sanamuoto olisi ollut EIT:n käytännön mukainen ja näin ollen parempi. Samoin kuin Linna ja Jokela, katson että itsekriminointisuoja loukatun hankitun todisteen hyödyntämiskiellon ei tulisi ulottua vain esitutkintaan ja oikeudenkäyntiin, vaan sen pitäisi tulla kyseeseen aina kun ei voida poissulkea mahdollisuutta, että todistetta voidaan myöhemmin rikosoikeudenkäynnissä käyttää henkilöä vastaan. Tällöin syytetyn oikeusturva toteutuisi ja oikeudenmukainen oikeudenkäynti ei vaarantuisi.

Valtakunnansyyttäjänvirasto taas näki ongelman alustavien puhuttelujen ja muiden alustavien selvitysten kohdalla. Kyseisen säädöksen mukaan hyödyntämiskielto kattaa rikoksesta epäillyn esitutkinnassa tai oikeudenkäynnissä pykälän vastaisesti hankitut todisteet. Perusteluissa ei ole kuitenkaan määritelty, milloin rikoksen esitutkinta alkaa eli milloin itsekriminointisuoja säännöksen mukaan tulisi sovellettavaksi. ETL 3:3:n mukaan ennen esitutinnan aloittamista on tarvittaessa selvitettävä rikosepäilyyn liittyviä seikkoja. Kyse on niin sanotuista alustavista puhutteluista ja selvityksistä. OK 17:25.2:n perusteluissa ei ole kuitenkaan määritelty sitä, tuleeko itsekriminointisuoja sovellettavaksi jo tällaisissa alustavissa puhutteluissa vai katsotaanko nämä kuuluvan itsekriminointisuojan soveltamisalan ulkopuolelle, koska esitutkinta ei ole virallisesti vielä alkanut.¹⁴⁴

Jos itsekriminointisuojan ei katsota ulottuvan alustaviin puhutteluihin, voi kyseeseen tulla tilanne, jossa rikoksesta epäillyn asemaan myöhemmin päätyvä henkilö ottaa kantaa omaan syyllisyyteensä esimerkiksi rikosentekopaikalla heti rikoksen

---

¹⁴³ Jokela 26.5.2014.

¹⁴⁴ Valtakunnansyyttäjänvirasto 14.5.2014.

tapahduttua niin, että poliisipartio on tämän kuullut. Tällöin kyseistä tunnustusta saisi myöhemmin rikosasiaa käsiteltäessä hyödyntää ilman, että itsekriminointisuoja tätä kieltäisi. Valtakunnansyyttäjänviraston mukaan olisi yleisen oikeustajun vastaista, jos tällainen tunnustus asetettaisiin hyödyntämiskieltoon itsekriminointisuojan vuoksi.¹⁴⁵ Valtakunnansyyttäjän viraston ohella myös Suomen syyttäjyhdistys ry kiinnitti huomiota siihen, että sääntelyä mietittäessä olisi ollut tärkeää huomioida myös muiden kuin rikoksesta epäillyn oikeusturva.¹⁴⁶

Itse olen sitä mieltä, että itsekriminointisuojan soveltaminen tulisi katsoa ulottuvan myös esitutkintaa edeltäviin alustaviin puhutteluihin ja selvityksiin. Itsekriminointisuojan ulottaminen alkamaan vasta esitutkinnan vireillä olosta loukkaisi EIS 6 artiklaan sisältyvää itsekriminointisuojaa ja olisi näin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vastaista. Myös korkein oikeus on ratkaisukäytännössään todennut, että itsekriminointisuojan ei ole tarkoitus rajoittaa vain tilanteisiin, joissa esitutkinta on jo vireillä. Korkeimman oikeuden kannan mukaan itsekriminointisuojusta seuraa se, ettei kenelläkään ole velvollisuutta ilmiantaa itseään tekemästään rikoksesta.¹⁴⁷ Mielestäni on itsekriminointisuojaa loukkaavaa, jos henkilön tulisi pakolla antaa tietoja tekemästään rikoksesta, silloin kun rikos on jo tapahtunut, mutta esitutkinta ei kuitenkaan vielä ole vireillä. Tästä seuraa, että jos hyödyntämiskielto tulisi kyseeseen vain silloin, kun itsekriminointisuoja on loukattu esitutkinnan tai oikeudenkäynnin ollessa vireillä, olisi kyseessä mielestäni EIS 6 artiklan vastainen tilanne, eikä itsekriminointisuojan tarkoitus toteutuisi.

5.3.2.4 Ketä hyödyntämiskiellon asettaminen koskee

Poliisihallitus toi eduskunnan lakivaliokunnalle antamassaan lausunnossa esille sen, että pykälän toisessa momentissa ei oltu nimenomaisesti mainittu, ketä säännös koskee. Ensimmäisessä ja toisessa momentissa oli nimenomaisesti mainittu hyödyntämiskiellon koskevan tuomioistuinta, mutta itsekriminointisuoja koskevassa momentissa tällaista mainintaa ei ollut. Poliisihallitus oli lausunnossaan sitä mieltä, että vaikka onkin selvää, että itsekriminointisuoja on myös esitutkinnassa

---

¹⁴⁵ Ibid.

¹⁴⁶ Suomen syyttäjyhdistys ry 26.5.2014.

¹⁴⁷ KKO 2014:67.

otettava huomioon, ei OK 17:25.2:a tulisi suoraan soveltaa esitutkintaan. Poliisihallitus lausui, että sellaiseen aineistoon, jonka hyödynnettävyys on tulkinnanvaraista pitäisi voida tukeutua esitutkinnassa ja läheisyysuhteen arviointi itsekriminointisuojan kannalta tulisi jättää tuomioistuimen tehtäväksi. Poliisihallitus ehdottikin, että kyseinen momentti kirjoitettaisiin muotoon: ”*Tuomioistuin* ei saa rikosasiassa hyödyntää...”.¹⁴⁸ Myös sisäministeriö toi eduskunnan lakivaliokunnalle antamassaan lausunnossa esille tämän seikan. Lausunnossaan sisäministeriö totesi, että hyödyntämiskiellot tulee ottaa huomioon myös esitutkinnassa, mutta säännöksen suora soveltaminen esitutkinnassa saattaa johtaa helposti hankaliin tilanteisiin. Sisäministeriö ehdotti momentin sanamuodoksi samaa kuin poliisihallitus.¹⁴⁹

Itä-Suomen syyttäjänvirasto taas esitti eduskunnan lakivaliokunnalle antamassaan lausunnossa päinvastaisia kannanottoja. Syyttäjänvirasto toi lausunnossaan esille, että nykyinen kehitys on etenemässä siihen, että varsin usein todisteen hyödynnettävyys ratkeaa vasta pääkäsitelyssä. Syyttäjänvirasto esitti kuitenkin lausunnossaan kritiikkiä tämän kaltaiselle linjalle. Tällöin syyte joudutaan nostamaan siitä tietämättä, saadaanko keskeistä todistetta oikeudenkäynnissä esittää. Huomioon tulisi ottaa se, että kansalaiselle rikosprosessin jokaisella vaiheella on merkitystä hänen oikeusasemaansa: asetetaanko epäilyksi esitutkinnassa, toimitetaanko juttu syyteharkintaan ja nostetaanko syyte. Turhaan nostettu syyte aiheuttaakin sekä syytetylle harmia että myös valtiolle kustannuksia. Itä-Suomen syyttäjänviraston kannan mukaan hyödyntämiskielto tulisi asettaa mahdollisimman aikaisessa vaiheessa, jotta turhalta harmilta ja kustannuksilta vältytään.¹⁵⁰ Tällöin kysymykseksi kuitenkin nousee, vaarantuuko oikeusturva liikaa, jos todisteita ryhdytään asettamaan hyödyntämiskieltoon jo kovin aikaisessa vaiheessa.

Itse olen samoilla linjoilla Poliisihallituksen kanssa. Ensimmäkin pykälän yleisen linjan mukaista, että myös toinen momentti osoitetaan nimenomaisesti tuomioistuimen velvoitteeksi. Tällöin johdonmukaisuus säilyisi. Kun pykälä on kirjoitettu tuomioistuinta velvoittavaan muotoon Poliisihallituksen esittämällä tavalla, vältytään myös tulkintaepäselvyyksiltä, kun lain sanamuodosta käy selvästi ilmi, kenen tehtävä hyödyntämiskiellon arviointi on. Tämä ei tietenkään tarkoita sitä, ettei esi-

---

¹⁴⁸ Poliisihallitus 21.5.2014.

¹⁴⁹ Sisäministeriö 10.5.2014.

¹⁵⁰ Itä-Suomen syyttäjänvirasto 21.5.2014.

tutkinnassa ole otettava huomioon itsekriminointisuoja lainkaan, vaan sille on annettava merkitystä myös esitutkinnassa, mutta epäselvissä tapauksissa hyödyntämiskiellon asettaminen jää aina tuomioistuimen tehtäväksi. Jos hyödyntämiskielloja ryhdyttäisiin pääsääntöisesti asettamaan jo esitutkintavaiheessa, syntyy vaara siitä, että hyödyntämiskiellon perusteita ei tutkita kaikilta tarpeellisilta osin. Mielestäni tärkeää on myös, että lain soveltaminen jätetään kaikilta mahdollisilta osin riippumattoman tuomioistuimen tehtäväksi, joten myös todisteiden arviointi tulee jättää tuomioistuimen vastuulle. Tällöin tuomioistuimelle jää valta päättää, mitä todisteita voidaan ottaa huomioon ja mitä tulee jättää hyödyntämättä.

Eduskunnan lakivaliokunta otti mietinnössään kantaa myös tähän lausunnoissa esille nostettuun kysymykseen. Valiokunta katsoi mietinnössään, että perusteluista käy selvästi ilmi säännöksen koskevan nimenomaisesti tuomioistuimia, mutta selvyyden vuoksi se ehdotti, että momentin sanamuotoa muutetaan siten, että se koskee nimenomaisesti tuomioistuimia. Tätä myöten kirjoitustapa yhdenmukaistui muiden pykälän momenttien kanssa. Samassa yhteydessä valiokunta kuitenkin huomautti, että hyödyntämiskiellot tulee ottaa huomioon myös esitutkinnassa, mutta säännöksen suora soveltaminen saattaisi johtaa vaikeisiin tilanteisiin.¹⁵¹

5.3.2.5 Todisteen hankkiminen pakkokeinon uhalla tai muutoin vastoi hänen tahtoaan

Momentin kolmannen virkkeen mukaan itsekriminointisuoja ei kata kaikkia toimenpiteitä, jotka on tehty vastoin henkilön tahtoa, vaan jotkut toimenpiteet on siedettävä eikä niistä voi kieltäytyä itsekriminointisuojan nojalla. Näin ollen pelkkä tahdonvastaisuus on kyseisessä säännöksessä liian lakea termi. Näin totesi myös korkein oikeus lakivaliokunnalle antamassaan lausunnossa.¹⁵² Varmasti tästä syystä säännökseen on tahdonvastaisuuden lisäksi otettu vaatimus, että todisteen hankkimisen rikosasiassa on lisäksi pitänyt olla OK 17:18:n vastaista.

Kuten korkein oikeus toi eduskunnan lakivaliokunnalle antamassaan lausunnossa ilmi, näin lavean säännöksen soveltamisen kannalta on keskeistä se, miten määritellään pakko ja rikoksesta epäiltynä oleminen. Kuitenkin nämä molemmat käsit-

---

¹⁵¹ LaVM 19/2014 vp, s. 17.

¹⁵² KKO:n lausunto 14.5.2014.

teet oli säännöshdotuksessa ilmaistu tarpeettoman epäselvästi. Erityisesti ilmaus ”muutoin vastoin hänen tahtoaan” jätti epäselväksi, mitä se kattaa. Kuten edellä on todettu pelkkää tahdonvastaisuutta kyseinen ilmaus ei kuitenkaan tarkoita. EIT:n ratkaisujen nojalla on selvää, ettei jonkin toimenpiteen sietäminen tarkoita itsekriminointisuojoissa edellytettyä pakkoa. Lisäksi selvää on, ettei itsekriminointisuoja saa estää muun muassa rikoksen selvittämisessä välttämätöntä asiakirjaselvityksen takavarikoimista. Ilmaisua ”vastoin hänen tahtoaan” onkin siis tulkittava siten, että kaikkien pakolla hankittujen todisteiden käyttö on lähtökohtaisesti kiellettyä, lukuun ottamatta sellaisia pakon sietämistilanteita, jotka on vakiintuneesti katsottu asettuvan itsekriminointisuojan soveltamisalan ulkopuolelle.¹⁵³

Professori Antti Tapanila otti eduskunnan perustuslakivaliokunnalle antamassaan lausunnossa esille sen, että EIT:n käytännön mukaan rikoksesta epäilty tai syytetty voi tehokkaasti luopua itsekriminointisuojan käyttämisoikeudestaan. Tätä kyseisen lain sanamuodossa ei olla otettu mitenkään huomioon. Tapanilan mukaan virheellisten tulkintojen välttämiseksi olisikin ollut hyvä, että lain sanamuodosta jollain tavalla ilmenisi, että hyödyntämiskiello ei tule sovellettavaksi, jos syytetty tai epäilty on yksiselitteisesti luopunut oikeudestaan turvautua itsekriminointisuojaan.¹⁵⁴ Näkemykseni mukaan hyödyntämiskiellon tarkoituksena on tulla sovellettavaksi vain silloin, kun todiste on hankittu vaitiolo-oikeuden vastaisesti, kun henkilö ei ole tiennyt tällaisesta oikeudesta. Jos kuitenkin henkilö tiesi oikeudestaan vaitioloon, katsoisin ettei hyödyntämiskiellon pitäisi tulla kyseeseen. Mielestäni onkin varsin selvää, että jos itsekriminointisuojusta on nimenomaisesti luovuttu, ei myöskään hyödyntämiskielloa ole mahdollista asettaa. Katsoisin, ettei tätä ole tarvinnut ilmaista erikseen laissa.

5.3.2.6 Muut menettelyt

2016 vuoden alusta voimaan tulevaa uudistusta valmisteltaessa oli jonkin verran epäselvyyksiä liittyen muihin hallinnollisiin menettelyihin kuin rikossyytteeseen rinnastettavaan hallinnollista sanktiota koskevaan prosessiin. Ongelmana oli, että itsekriminointisuoja haluttiin ulottaa myös muulla hallinnollisella pakolla henkilöitä hankitun selvityksen käyttämiseen, mutta samalla piti kuitenkin varmistettava,

---

¹⁵³ *ibid.*

¹⁵⁴ Tapanila 4.6.2014.

että säännöstä ei sovelleta lakimääräisiin ilmoitusvelvollisuuksiin niin, että velvollisuus niiden täyttämistä poistuu. Tällainen tilanne on esimerkiksi verotuksessa, kun verovelvollisen velvollisuuksiin kuuluu tehdä veroilmoitus. Väärien tai puutteellisten tietojen ilmoituksesta tulisi seurata rangaistusvastuu veropetoksesta, eikä itsekriminointisuoja tulisi kattaa tällaista menettelyä. Tämän otti esille eduskunnan lakivaliokunnalle antamassaan lausunnossa muun muassa verotusneuvos Markku Hirvonen.¹⁵⁵

Tämä huomioitiinkin melko hyvin säännöksen sanamuodossa. Säännöksessä edellytetään, että hyödyntämiskielto koskee myös todistetta, joka on hankittu muussa menettelyssä. Tämän lisäksi säännöksen loppuun on kuitenkin otettu maininta siitä, että muussa menettelyssä lakisääteisen velvollisuuden täyttämisen yhteydessä annettu totuudenvastainen lausuma taikka väärä tai väärennetty esine on hyödyntämiskelpoinen todisteena velvollisuuden vastaista menettelyä koskevassa rikosasiassa. Säännöksen viimeisen virkkeen perusteella hyödyntämiskielto ei koske siis esimerkiksi veroilmoituksessa annettua väärää tietoa, kun käsitellään tätä koskevaa veropetosrikosta, vaan tällöin väärät tiedot ovat vapaasti hyödynnettävissä tämän säännöksen olemassaolosta huolimatta. Oli erittäin tärkeää, että tällainen lisäys on otettiin hyödyntämiskieltoa koskevaan säännökseen, koska myös EIT on oikeuskäytännössään tulkinnut itsekriminointisuojaan ulottuvuuden näin.

Eduskunnan lakivaliokunta huomautti mietinnössään, ettei kyseisessä kohdassa tarkoitettujen ilmoitusvelvollisuuksien kohdalla ole kyse siitä, että henkilö olisi velvollinen ilmiantamaan itsensä rikoksesta, vaan tietojenantovelvollisuuden tarkoituksena on palvella asianomaisen lainsäädännön tarkoituksen toteuttamista, esimerkiksi verotuksen oikeellisuutta.¹⁵⁶

5.3.2.7 Momentin lopullinen muoto

Monissa eduskunnan lakivaliokunnalle annetuissa lausunnoissa todettiin kyseisen momentin olevan hieman vaikealukuinen ja epäselvä. Kyseessä ei ollutkaan välttämättä kaikkein helpotajuisin ja yksinkertaisin säännös. Tulee kuitenkin ottaa

---

¹⁵⁵ Hirvonen 26.11.2014.

¹⁵⁶ LaVM 19/2014 vp, s. 20.

huomioon, että säänneltävä ongelmakokonaisuus on itsessään melko mutkikas ja vaikeaselkoinen, joten selvää ja helposti ymmärrettävää säännöstä on hankalaa säätää. Kyseiseen tilanteeseen nähden kyseessä onkin suhteellisen hyvä itsekriminointisuoja loukkaamalla saadun todisteen hyödyntämiskieltoa koskeva sääntely.

Lakivaliokunnan mietinnössä ehdotettiin asiantuntijalausuntojen pohjalta kyseinen itsekriminointisuoja loukkaamalla saadun todisteen hyödyntämiskielto-momentti muutettavaksi seuraavaan muotoon.

OK 17:25.2 (LaVM 19/2014 vp): Tuomioistuin ei saa rikosasiassa hyödyntää 18 §:ssä säädetyn vaitiolo-oikeuden vastaisesti hankittua todistetta. Hyödyntämiskielto koskee myös todistetta, joka on hankittu muussa menettelyssä kuin esitutkinnassa tai rikosasian oikeudenkäynnissä henkilöltä pakkokeinon käyttämisen uhalla tai muutoin vastoin hänen tahtoaan, jos hän oli tällöin epäiltynä tai vastaajana rikoksesta taikka esitutkinta tai oikeudenkäynti oli vireillä rikoksesta, josta häntä syytetään, ja jos todisteen hankkiminen rikosasiassa olisi ollut vastoin 18 §:ää. Jos kuitenkin henkilö on muussa menettelyssä kuin rikosasian käsittelyssä tai siihen rinnastuvassa menettelyssä antanut lakisääteisen velvollisuutensa täyttämisen yhteydessä totuudenvastaisen lausuman taikka väärän tai sisällöltään totuuden vastaisen asiakirjan taikka väärän tai väärennetyn esineen, sitä saadaan hyödyntää todisteena velvollisuuden vastaista menettelyä koskevassa rikosasiassa.

Tässä muodossa eduskunta on myös lakiehdotuksen hyväksynyt ja momentti tulee tällä sanamuodolla voimaan vuoden 2016 alusta lukien.

5.3.2.8 Vastaava oikeustila muissa Pohjoismaissa

Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa lähtökohtana pidetään, Suomen tavoin, vapaan todistelun periaatetta. Ruotsin prosessilain 35:1:n mukaan oikeuden tulee, harkittuaan kaikkia esiin tulleita seikkoja, päättää mitä on näytetty. Jos voimassa on erityissäännös jonkin todisteen vaikutuksesta, noudatetaan kuitenkin sitä. Norjan siviiliprosessilain 21:2:n mukaan tuomioistuimen tehtävänä on vahvistaa vapaalla todistusharkinnalla ne tosiseikat, joihin ratkaisu perustuu. Todistusharkinnan tulee perustua niihin tosiasiaolosuhteisiin, jotka ovat tulleet esiin menettelyssä, jossa

asia ratkaistaan. Norjan rikosprosessilaista säännökset vapaan todistusharkinnan noudattamisesta on puolestaan jätetty pois, mutta vapaata todistusharkintaa noudatetaan siitä huolimatta. Tanskan prosessilain 344.1 §:ssä säädetään, että riitasasioissa tuomioistuin ratkaisee pääkäsittelyssä tapahtuneen ja esitetyn todistelun perusteella ne tosiseikat, jotka otetaan ratkaisun perustaksi. Rikosasioita koskeva säännös on prosessilain 880 §:ssä. Sen mukaan ratkaistaessa näyttöä, otetaan huomioon kaikki pääkäsittelyssä esitetyt todisteet.

Ruotsin prosessilakiin ei sisälly säännöstä todisteiden hyödyntämiskiellosta. Korkein oikeus on ratkaisussaan ottanut hyödyntämismyönteisen kannan.¹⁵⁷ Kuitenkin oikeuskäytännössä on joissain tilanteissa myös Ruotsissa katsottu, että todiste tulee asettaa hyödyntämiskieltoon.¹⁵⁸ Oikeuskirjallisuudessa on Ruotsissa katsottu, että vaikka todiste on saatu kielletyllä tavalla, ei sitä tulisi jättää hyödyntämättä.¹⁵⁹ Tästä huolimatta on katsottu, että EIT 6 artiklasta saattaa seurata hyödyntämiskielto, jos kyse on riittävän räikeästä oikeudenloukkauksesta.¹⁶⁰ Lisäksi Nordh on todennut, että todistamiskiellon vastaisesti esitetty todiste pitäisi asettaa hyödyntämiskieltoon siitä riippumatta, kenen vahingoksi hyödyntämiskiellon seuraukset koituvat.¹⁶¹ Edellä mainittu tarkoittaa myös sitä, että Ruotsin lainsäädännössä ei ole itsekriminointisuoja loukkaamalla saadun todisteen hyödyntämiskieltoa koskevaa säännöstä. Oikeuskirjallisuuden kannanottojen perusteella voidaan kuitenkin katsoa, että räikeiden oikeudenloukkausten ollessa käsillä, tällainen kielto voitaisiin asettaa.

Norjan lainsäädäntöön hyödyntämiskieltoa koskeva säännös on puolestaan sisällytetty. Siviiliprosessilain 22:7:n mukaan tuomioistuin voi erityisestä syystä kieltää sellaisen todisteen esittämisen, joka on hankittu epäasiallisella tavalla. Epäasialliseksi tavaksi katsotaan muun muassa laittomat ja muut selvästi moitittavat tavat.¹⁶² Rikosprosessilakiin tällaista säännöstä ei sisälly, mutta on kuitenkin katsottu, että vastaava sääntö on voimassa myös rikosprosesseissa.¹⁶³

---

¹⁵⁷ NJA 1986 s. 489.

¹⁵⁸ Lindell ym. 2005, s. 362-364.

¹⁵⁹ Ibid. ja Ekelöf ym. 2009, s. 229-230.

¹⁶⁰ Näin mm. Nordh 2009, s. 40.

¹⁶¹ Nordh 2009, s. 41-42.

¹⁶² Skoghoy 2010, s. 752.

¹⁶³ Øyen 2010, s. 423.

Tanskan prosessilakiin hyödyntämiskieltoasäännöstä ei sisälly. Hyödynnettävyys lainvastaisesti hankittujen todisteiden kohdalla on pääsääntö ja hyödyntämiskieltoja on asetettu vain lähinnä silloin, kun todisteella ei ole juuri merkitystä asiassa tai kun koko asia on ollut vähäinen.¹⁶⁴

5.3.3 Yleinen lainvastaisesti saatujen todisteiden hyödyntämiskielto (OK 17:25.3)

Ennen OK 17 luvun uudistusta lainsäädännössämme ei ollut yleistä säännöstä lainvastaisesti saatujen todisteiden hyödyntämiskielloista. OK 17:25.3:ssa on lakiuudistuksen myötä tällainen yleinen säännös lainvastaisesti saadun todisteen hyödyntämiskiellosta. Alkuperäisessä hallituksen esityksessä lainvastaisesti hankitun todisteen hyödyntämiskieltoa koskeva momentti oli sanamuodoltaan seuraava.

OK 17:25.3: Tuomioistuimen on jätettävä hyödyntämättä lainvastaisesti hankittu todiste myös, jos siihen on painavat syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen hankkimistapaan liittyvä oikeudenloukkauksen vakavuus, hankkimistavan merkitys todisteen luotettavuudelle, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja muut olosuhteet.

Kyseessä oleva säännös on hallituksen esityksen mukaan harkinnanvarainen. Lähtökohtana onkin todisteiden hyödynnettävyys ja vain painavien syiden ollessa käsiteltävillä todiste jätettäisiin hyödyntämättä. Kuten monissa eduskunnan lakivaliokunnalle annetuissa eri tahojen antamissa lausunnoissa korostettiin, hyödynnettävyys tulee olla ehdoton pääsääntö ja todisteen asettaminen hyödyntämiskieltoon tulee olla mahdollista vain poikkeuksellisissa tilanteissa. Momentti koskee sekä rikosettä riita-asioita, mutta hallituksen esityksessä on arvioitu säännöksen saavan suuremman merkityksen rikosasioiden käsittelyssä. Momentissa on säädetty siitä, mitkä ovat huomioon otettavia seikkoja painavia syitä arvioitaessa. Kuitenkaan kyseessä ei ole tyhjentävä lista, vaan myös muille olosuhteille voidaan arvioinnissa antaa merkitystä. Hallituksen esityksessä ohjeistettiin, että hyödyntämiskiellon sovellettavuuden arvioinnissa tulee jokaisessa yksittäistapauksessa erikseen punnita kaikkia kyseiseen asiaan vaikuttavia seikkoja. Lähtökohtana tällaisessa arvi-

---

¹⁶⁴ Smith ym. 2008, s. 641-644.

oinnissa pidetään asian selvittämisen suhdetta hyödyntämisestä seuraaviin epäedullisiin seikkoihin.¹⁶⁵

Kyseinen 3 momentti koskee lähtökohtaisesti kaikkia lainvastaisesti saatuja todisteita. Kyseessä voi siis olla esimerkiksi rangaistavaksi säädetty menettely tai muulla tavalla kielletty menettely. Erikseen on mainittu, että viranomaisten osalta kyse voi olla toimivaltuuksien ylittämisestä. Hallituksen esityksessä kuitenkin huomautettiin, että erikseen OK 17 luvussa säädettyjä todistamis- tai käyttökieltoja sovelletaan pääsääntöisesti tämän käsillä olevan hyödyntämiskiellon sijasta. Kuitenkaan hyödyntämiskiello ei olisi aina merkityksetön todistamiskiello tai vaitiolo-oikeutta koskevissa tapauksissa. Hallituksen esityksessä lausuttiin, että jos todistamiskiello tai vaitiolo-oikeus olisikin murrettavissa, voi syntyä tilanne, jossa todiste olisi periaatteessa hyödynnettävissä murtamisen jälkeen. Tällöin jos kyseinen todiste olisi kuitenkin hankittu laittomasti, voisi se tulla hyödyntämiskiellon piiriin OK 17:25.3:n mukaan.¹⁶⁶

Lainvastaisuutta tulkitessa laki-käsitteelle tulee hallituksen esityksen mukaan antaa laaja merkitys. Tällöin laki-käsitteen piiriin kuuluvat eduskuntalait, alemman asteiset kansalliset säädökset, EU-lainsäädäntö ja Suomea sitovat kansainväliset sopimukset. Hallituksen esityksessä katsottiin lisäksi, että vahva ja vakiintunut yhdenmukainen oikeuskäytäntö voi tulla kyseeseen, jos sitä voidaan vahvuudeltaan pitää tavanomaisena oikeutena.¹⁶⁷

Hallituksen esityksessä myös huomautettiin, että todisteen hyödynnettävyyttä arvioitaessa tulee huomiota kiinnittää erityisesti EIT:n oikeuskäytäntöön. Kuitenkin EIT on ratkaisukäytännössään todennut, että todisteiden hyödynnettävyys on ratkaistava yksittäistapauksittain kansallisella tasolla, joten EIT:n ratkaisukäytäntö on suhteellisen niukkaa kyseisessä asiassa. EIT:n ratkaisukäytäntö koskeekin pääsääntöisesti 1 ja 2 momenteissa säädettyjä kiduttamista ja itsekriminointisuoja-

¹⁶⁸

---

¹⁶⁵ HE 46/2014 vp, s. 92.

¹⁶⁶ HE 46/2014 vp, s. 92-93.

¹⁶⁷ HE 46/2014 vp, s. 93.

¹⁶⁸ Ibid.

Säännöksestä huolimatta pääsääntönä on edelleen kuitenkin todisteiden hyödyntäminen, joka seuraa voimassa olevasta vapaan todistelun periaatteesta.¹⁶⁹ Todisteiden hyödyntämiskiello lainvastaisesti hankitun todisteen osalta tuleekin siis sovellettavaksi vain poikkeuksellisesti sellaisissa tapauksissa, jotka vastaavat kyseisen pykälän kuvausta. Kyseistä säännöstä voidaan kuitenkin pitää poikkeuksena meillä vakiintuneesti sovelletusta vapaan todistelun periaatteesta.

Vaikka hyödyntämiskiello tuleekin ottaa huomioon oikeudenkäynnin lisäksi myös jo sekä esitutkinnassa että syyteharkinnassa, hallituksen esityksen mukaan epäselvissä tapauksissa todisteita ei tule asettaa hyödyntämiskieltoon jo esitutkinnassa tai syyteharkinnassa, vaan hyödyntämiskiellon harkinta tulee jättää oikeudenkäyntiin tuomioistuimen tehtäväksi. Tällöin hyödyntämiskiellosta muodostuu oikeuskäytäntöä ja ajan myötä hyödyntämiskiellon ulottuvuus täsmentyy.¹⁷⁰

5.3.3.1 Hyödyntämiskiellon harkintaperusteet

Yleistä hyödyntämiskielloa koskevassa momentissa on erikseen lueteltu harkintaperusteet, joiden nojalla hyödyntämiskiellon asettamista punnitaan. Tulee kuitenkin muistaa, että kyseessä ei ole tyhjentävä lista, vaan myös muille olosuhteille voidaan antaa merkitystä pohdittaessa hyödyntämiskiellon sovellettavuutta. Punninta onkin siis aina tehtävä yksittäistapauksittain, mutta momentissa luetellut harkintaperusteet antavat suuntaa hyödyntämiskielloa pohdittaessa.

Ensimmäisenä harkintaperusteena momentissa on mainittu asian laatu. Rikosoissa rikoksen selvittämisintressi puoltaa todisteen hyödynnettävyyttä. Mitä vakavammasta rikoksesta on kyse, sitä suurempi painoarvo taas selvittämisintressilläkin on. Rikoksen vakavuutta arvioitaessa merkitystä voidaan rangaistusasteikon lisäksi antaa myös sille, minkälainen rikos käsiteltävänä on. Esimerkiksi yleistä turvallisuutta vaarantavan rikoksen kohdalla tutkittavan rikoksen laatu saattaisi puoltaa todisteen hyödynnettävyyttä. Riita-asioiden kohdalla huomiota tulisi kiinnittää riidan kohteen objektiiviseen arvoon sekä asian merkitykseen asianosaisille yleensä. Indispositiivisissa riita-asioissa huomiota voidaan kiinnittää seikkoihin, joiden vuoksi riita on katsottu sellaiseksi, että sovinto ei ole sallittu. Tällainen

---

¹⁶⁹ HE 46/2014 vp, s. 29.

¹⁷⁰ HE 46/2014 vp, s. 86.

seikka voi olla esimerkiksi lapsen etu. Huomiota tulee kiinnittää siihen, vaikuttaako asiassa annettava ratkaisu yleensä ulkopuolisiin henkilöihin tai mikä merkitys asialla on myös yleisen edun kannalta.¹⁷¹

Toisena harkintaperusteena on todisteen hankkimistapaan liittyvä oikeudenloukkauksen vakavuus. Tätä kohtaa harkitessa huomiota tulisi kiinnittää siihen, mitä oikeutta todistetta hankittaessa on loukattu ja kuinka vakava kyseinen loukkaus on ollut. EIT:n mukaan mitä lähempänä menettely on ollut kidutusta, sitä painavammat perusteet hyödyntämiskielto on. Tietyissä olosuhteissa siis myös kidutusta lievemmällä toiminnalla saatu todiste on voitu asettaa hyödyntämiskieltoon. Erityisen moitittavana voidaan pitää sitä, että todiste hankitaan rikoksella. Varsinkin silloin, kun on ryhdytty tahalliseen rikokseen todisteen saamiseksi, on kyseessä moitittavasta toiminnasta. Hallituksen esityksessä otettiin kantaa siihen, mihin oikeudenloukkauksen vakavuutta arvioitaessa voitaisiin kiinnittää huomiota. Harkinnassa voidaan kiinnittää huomiota siihen, onko todiste hankittu tahallaan lainvastaisella tavalla, silloin kun käytettävissä ei ole mitään laillisia tapoja. Tällöin kyse olisi vähemmän moitittavasta toimintatavasta kuin niissä tapauksissa, joissa ryhdyttäisiin lainvastaisiin toimiin, vaikka olisi myös laillisia keinoja toimia. Hyödyntämistä jossain määrin puoltavana seikkana voitaisiin pitää myös sitä, että lainvastaisesti menetellyt henkilö on yksityishenkilö, eikä hän ole toiminut viranomaisten lukuun.¹⁷²

Kolmantena harkintaperusteena pidetään todisteen hankkimistavan merkitystä todisteen luotettavuudelle. Kiduttamalla tai lähes vastaavalla kohtelulla saatua todistetta rasittaa lähtökohtaisesti epäluotettavuus. Myöskin muunlainen painostus tai taivuttelu voi helposti johtaa siihen, että henkilö kertoo sen, mitä hänen odotetaan kertovan ja tällöin kyse ei usein ole totuudesta. Kyseisellä harkintaperusteella on merkitystä erityisesti silloin, kun harkitaan asianosaisen, todistajan taikka joissain tilanteissa myös asiantuntijan kertomuksen luotettavuutta. Lainvastainen hankkimistapa voi kyseenalaistaa todisteen luotettavuuden, mutta voi olla myös tilanteita, joissa lainvastainen hankkimistapa ei aiheuta luotettavuuden me-

---

¹⁷¹ HE 46/2014 vp, s. 93.

¹⁷² HE 46/2014 vp, s. 93-94.

netystä.¹⁷³ Korkein oikeus piti lausunnossaan perusteltuna, että harkinnassa korostettaisiin nykyistä voimakkaammin sitä, mikä on hankintatavan lainvastaisuuden merkitys todisteen luotettavuudelle ja uskottavuudelle.¹⁷⁴ Tähän oikeusministeriö vastineessaan vastasi, että tämä nykyisin liian usein ohitettu näkökohta on nimenomaisesti haluttu nostaa esille ja tämän vuoksi se onkin mainittu momentissa yhtenä harkintakriteerinä.¹⁷⁵

Neljäntenä harkintaperusteena pidetään todisteen merkitystä asian ratkaisemiselle. Hyödyntämiskieltoa voisi tällöin puoltaa esimerkiksi se, että kyseenalaisin keinoin saatu todiste on pelkkää kuulopuhetodistelua ja asiassa on muuta, parempaa näyttöä. Todisteen hyödyntämistä taas toisaalta voisi puoltaa se, että kyseenalaisin keinoin hankittu esinetodiste vakavassa rikosasiassa olisi keskeinen todiste. Edellä mainittujen neljän nimenomaisesti luetellun harkintaperusteen lisäksi myös muut olosuhteet voidaan - ja pitääkin huomioida - arvioitaessa todisteen hyödynnettävyyttä. Hallituksen esityksen mukaan tällaisia seikkoja voivat olla esimerkiksi sellaiset todisteen esittämisestä aiheutuvat seuraukset, jotka eivät liity asian selvittämiseen taikka se, syveneekö oikeudenloukkaus todistetta käytettäessä vai onko todisteen hyödyntämisellä tässä suhteessa enää mitään merkitystä. Lisäksi huomioon voidaan ottaa se, miten se asianosainen, jota vastaan todiste aiotaan esittää, suhtautuu todisteen hyödynnettävyyteen¹⁷⁶ ja se, olisiko todiste joka tapauksessa saatu laillisestikin.¹⁷⁷

Kuten Riekkinen on artikkelissaan todennut, harkintakriteerit ovat relevantteja ratkaistaessa hyödyntämiskieltoesityksiä. Kyseinen säännös luo hyödyntämiskieltoharkinnalle lainsäädännöllisen kehyksen, vaikka säännös ei tietenkään anna mitään matemaattista ratkaisukaavaa hyödyntämiskiellon määräämiselle. Sen voidaan silti arvioida olevan tarkoituksenmukainen ja lisäävän ainakin jonkin verran oikeusvarmuutta.¹⁷⁸

---

¹⁷³ HE 46/2014 vp, s. 94.

¹⁷⁴ KKO:n lausunto 14.5.2014.

¹⁷⁵ Oikeusministeriön vastine 10.12.2014.

¹⁷⁶ Tähän Eduskunnan lakivaliokunta suhtautui kuitenkin mietinnössään (LaVM 14/2014 vp, s. 22) kriittisesti ja lausui, ettei ohjetta pidä pitää perusteltuna.

¹⁷⁷ HE 46/2014 vp, s. 94-95.

¹⁷⁸ Riekkinen 2014, s. 184.

5.3.3.2 Yleisen hyödyntämiskiellon ulottuvuus

Kuten muutamissa eduskunnan lakivaliokunnalle osoitetuissa lausunnoissakin todettiin, olisi ollut tärkeää, että yleisen hyödyntämiskiellon ulottuvuus olisi tarkemmin määritelty kuin hallituksen esityksessä. Hyödyntämiskielloa ei pitäisi ulottaa sellaisiin tapauksiin, joissa todiste on joutunut kolmannen osapuolen käsiin ilman viranomaisen myötävaikutusta ja viranomaisen saa kyseisen todisteen myöhemmin haltuunsa. Tällöin pääsääntöisesti hyödyntämiskielloa ei tulisi soveltaa, koska viranomaisen ei ole todistetta lainvastaisesti hankkinut. Olisi yleisen oikeustajun vastaista, jos muidenkin kuin viranomaisten toiminta voisi johtaa todisteen hyödyntämättä jättämiseen. Lakivaliokunnan kannan mukaankin hyödyntämiskiello ei ulotu kuin erittäin poikkeuksellisissa tapauksissa hankkimistavan perusteella tapauksiin, joissa todiste on joutunut viranomaisen käsiin kolmannen osapuolen tekemän rikoksen perusteella.¹⁷⁹

5.3.3.3 Pääsääntönä hyödynnettävyys

Vaikka käytännössä voidaan arvioida, että kyseinen säännös ei juurikaan muuta aiempaa oikeustilaa, on kyseiseen momenttiin tästä huolimatta suhtauduttu varsin kriittisesti. Esimerkiksi professori Antti Jokela oli eduskunnan lakivaliokunnalle antamassaan lausunnossa sitä mieltä, että yleinen säännös lainvastaisesti hankittujen todisteiden hyödyntämiskiellosta on sanamuodoltaan liian kategorinen ja pitkälle menevä poikkeus vapaan todistelun periaatteesta. Jokela lausui, että vaikka perusteluissa onkin todettu säännöksen olevan harkinnanvarainen, voi se johtaa tarpeettomiin prosessaamisiin, väittelyihin ja pääasian käsittelyä viivyttäviin tutkimuksiin ja valituksiin siitä, onko todisteiden harkinnassa ollut kenties puutteita. Lisäksi Jokela nosti esille mahdollisuuden siitä, että tuomarit ja syyttäjät voivat rajatapauksissa prosessi- ja virkavirheiden pelossa mieluummin jättää todisteen hyödyntämättä silloinkin, kun sen käyttäminen olisi ollut perusteltua, jolloin ai-neellinen oikeudenmukaisuus ja rikosvastuun asianmukainen toteutuminen kärsivät. Jokela ehdottikin tämän vuoksi lain sanamuodossa ”on jätettävä” -ilmaisun sijasta käytettäväksi ”voi jättää” -ilmaisua, josta ilmenisi paremmin säännöksen

---

¹⁷⁹ LaVM vp, s. 21.

harkinnanvaraisuus.¹⁸⁰ Myös korkein oikeus oli lakivaliokunnalle antamassaan lausunnossa sitä mieltä, että momentin harkinnanvaraisuuden ja hyödyntämisen ensisijaisuuden tulisi käydä vielä selvemmin säännöksestä ilmi.¹⁸¹

Oikeusministeriö otti antamassaan vastineessa kantaa professori Jokelan ehdotukseen. Oikeusministeriön käsityksen mukaan painavien syiden käsite antaa tuomioistuimelle riittävästi harkintavaltaa. Lisäksi harkintavaltaa lisää edelleen myös harkintakriteeri ”muut olosuhteet”. Tämän ohella Oikeusministeriö katsoi, että Jokelan ehdottama tarkoittaisi käytännössä sitä, että tuomioistuin voisi aina päätyä hyödyntämiseen, vaikka asiassa on tullut esiin äärimmäisen painavia syitä todisteen hyödyntämiskiellolle. Oikeusministeriö totesi, että näin muotoiltu säännös ei ole toivottava, koska säännön tarkoitus on juuri pyrkiä saamaan esille lainsäätäjän kanta hyödyntämiskysymykseen sen sijaan, että oltaisiin nykyiseen tapaan pelkän oikeuskäytännön varassa. Lisäksi tavoitteet oikeuskäytännön yhdenmukaisuudesta ja ennustettavuudesta olisivat vaarassa jäädä saavuttamatta. Kuitenkin, vaikka Oikeusministeriö kannattikin hallituksen esityksessä pysymistä, piti se varsin perusteltuna sitä, että myös lakivaliokunnan tuli mietinnössään painottaa vielä hyödyntämiskiellon harkinnanvaraisuutta ja sitä, että pääsääntönä olisi todisteen hyödynnettävyys.¹⁸²

Keskusrikospoliisi oli taas eduskunnan lakivaliokunnalle antamassaan lausunnonssa ollut sitä mieltä, että hyödyntämättä voisi jäädä *selvästi* lainvastaisesti hankittu todiste. KRP:n kannan mukaan vähäinen virhe tai puute taikka muotoseikan vastainen menettely ei saisi johtaa hyödyntämiskieltoon.¹⁸³ Oikeusministeriö oli vastineessaan ottanut esille, että todiste on aina hankittu joko lainvastaisesti taikka laillisesti. Oikeusministeriön käsityksen mukaan selvän lainvastaisuuden edellyttäminen johtaisikin sekaannuksiin. Lisäksi Oikeusministeriö huomautti, että hallituksen esityksen perusteluissa todettiin, ettei vähäisten virheiden tai puutteiden tule johtaa hyödyntämiskieltoon. Oikeusministeriö pitikin perusteluissa mainittua

---

¹⁸⁰ Jokela 26.5.2014.

¹⁸¹ KKO:n lausunto 14.5.2014.

¹⁸² Oikeusministeriön vastine 10.12.2014.

¹⁸³ KRP 21.5.2014.

riittävänä, eikä pitänyt aiheellisena sitä, että vähäisistä virheistä säädettäisiin vielä erikseen kyseisessä momentissa.¹⁸⁴

Osassa asiantuntijalausunnoissa oli täysin päinvastainen linja kuin edellä mainituissa. Esimerkiksi Suomen Asianajajaliitto sekä professori Viljanen olivat eduskunnan lakivaliokunnalle antamissaan lausunnoissa sitä mieltä, että laissa pitäisi säätää ehdoton hyödyntämiskielto, jos todiste on saatu loukkaamalla velvollisuutta tai oikeutta kieltäytyä todistamasta taikka todisteen käyttökieltoa.¹⁸⁵ Myös oikeusministeriö otti antamassaan vastineessa kantaa hyödyntämiskiellon harkinnanvaraisuuteen. Oikeusministeriö ei pitänyt perusteltuna, että lähtökohtana olisi lainvastaisesti hankitun todisteen hyödyntämiskielto. Hyödyntämisestä päätettäessä tulisi suorittaa kokonaisvaltainen harkinta, jossa vaakakupissa on yhtäältä asian selvittämisen intressi ja toisaalta hyödyntämiseen mahdollisesti liittyvä perustai muun oikeudenloukkaus ja oikeusturvanäkökohdat. Hyödyntämiskielto edellyttää painavia syitä. Lainvastaisuus voi ilmetä hyvin monella eri tavalla, joten säännöksen soveltamiseen jäisi aina harkinnanvaraa, jollei säädettä täydellistä hyödynnettävyyttä tai täydellistä hyödyntämiskieltoa todisteen lainvastaisen hankkimisen seuraamuksena. Kumpaakaan ääripäätä ei kuitenkaan voitu Oikeusministeriön mukaan pitää perusteltuna.¹⁸⁶

Lisäksi on huomattava, että OK 17 luvussa olevat todistamiskiellot ja vaitiolo-oikeudet sekä todisteen käyttökielto (OK 17:9-21, 24) ovat muihin tilanteisiin nähden poikkeuksellisessa asemassa. Oikeusministeriö totesi antamassaan vastineessa, että asiaa käsittelevän tuomioistuimen on viran puolesta jätettävä oikeudenkäyntiaineiston ulkopuolelle todiste, joka koskee todistamis- tai käyttökieltoa. Vastaavasti tuomioistuimen on myös hyväksyttävä se, että todistamisesta kieltäytyy se, jolle on OK 17 luvussa säädetty vaitiolo-oikeus. Kuitenkin oikeusministeriö huomautti, että joissain poikkeuksellisissa tapauksissa vaitiolo-oikeutta taikka todistamis- tai hyödyntämiskieltoa loukaten saadun todisteen hyödynnettävyys tulisi ratkaistavaksi myös OK 17:25.3:nnoilla. Myös tämä puhui esille nostettua ehdottoman hyödyntämiskiellon säätämistä vastaan.¹⁸⁷

---

¹⁸⁴ Oikeusministeriön vastine 10.12.2014.

¹⁸⁵ Suomen asianajajaliitto 27.5.2014 ja Viljanen 26.5.2014.

¹⁸⁶ Oikeusministeriön vastine 10.12.2014.

¹⁸⁷ Ibid.

Lakivaliokunnan asiantuntijalausuntojen perusteella tehdyn ehdotuksen mukaan kolme momenttia muutettiin alun perin hallituksen esityksessä ehdotetusta seuraavanlaiseksi.

OK 17:25.3: Muussa tapauksessa tuomioistuin saa hyödyntää myös lainvastaisesti hankittua todistetta, jollei hyödyntäminen vaaranna oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista ottaen huomioon asian laatu, todisteen hankkimistapaan liittyvä oikeudenloukkauksen vakavuus, hankkimistavan merkitys todisteen luotettavuudelle, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja muut olosuhteet.

Niin kuin lakivaliokuntakin katsoi, vastaa muutettu sanamuoto paremmin esityksen perusteluja. Lakivaliokunta ehdotti, että pääsäännöstä eli hyödynnettävyydestä poikkeamisen edellytyksenä on se, vaarantaako lainvastaisesti hankitun todisteen hyödyntäminen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista. Lisäksi valiokunta totesi mietinnössään, että muutettu sanamuoto vastaa EIT:n käytäntöä, jota on velvollisuus noudattaa. Momentti ei siis laajenna hyödyntämiskieltoa siitä, mikä seuraa jo nyt EIS 6 artiklasta sekä EIT:n käytännöstä.¹⁸⁸ Tällä sanamuodolla eduskunta on hyväksynyt lakiesityksen ja kyseinen momentti tulee voimaan vuoden 2016 alusta lähtien.

5.3.3.4 Vaikutukset

Kyseinen yleinen hyödyntämiskielto­säännös on, kuten jo aiemmin on todettu, poikkeus voimassa olevasta vapaasta todisteiden harkinnasta. Kuitenkin voidaan katsoa, että mitään merkittävää muutosta säännös ei käytännössä nykytilaan aiheuta. Oikeuskäytännössä on jo aiemminkin voitu päätyä hyödyntämiskiellon asettamiseen ihmisoikeusvelvoitteiden tai yleisten periaatteiden nojalla. Kyseisen säännöksen mukaan laaja harkintavalta säilyy edelleenkin tuomioistuimella niin kuin käytännössä on ollut tähänkin saakka.¹⁸⁹

---

¹⁸⁸ LaVM 19/2014 vp, s. 20-21.

¹⁸⁹ LaVM 19/2014 vp, s. 20.

Kuitenkin tästä huolimatta esimerkiksi korkein oikeus huomautti lakivaliokunnalle esittämässään lausunnossa, että kyseisen momentin perusteluissa tulisi selvästi käydä ilmi kiellon poikkeuksellinen luonne ja vapaan harkinnan ensisijaisuus. Korkein oikeus totesi lausunnossaan, että vapaan todisteiden harkinnan perinteet ovat Suomessa pitkät ja sen edut aineellisen totuuden saavuttamisessa ovat selvät.¹⁹⁰ Pitää kuitenkin muistaa, että aina välttämättä aineellisen totuuden saavuttaminen ei pidä olla itsetarkoitus, vaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisen tarkoitus saattaa ajaa aineellisen totuuden tavoittelun ohi, jonka vuoksi tällainen poikkeus vapaan todistelun periaatteeseen voidaan katsoa olevan kuitenkin varsin tarpeellinen. Lisäksi lakivaliokunnan mietinnön johdosta momenttia muutettiin vielä hyödyntämismyönteisempään suuntaan, joten poikkeus vapaan todistelun periaatteeseen ei ole merkittävän suuri.¹⁹¹

5.4 Suhde syyteneuvottelua koskevaan lainsäädäntöön

Plea bargaining tarkoittaa menettelyä, jossa rikoksesta epäilty tai syytetty neuvottelee syyttäjän kanssa. Tällaisen menettelyn seurauksena epäilty tai syytetty voi odottaa vastineena teon tunnustamisesta lievennystä rangaistukseen tai syytteen rajaamista edukseen. Syyteneuvottelua koskevat säännökset ovat tulleet voimaan lakiin oikeudenkäynnistä rikosasioissa vuoden 2015 alusta. Myös syyteneuvottelua koskevissa säännöksissä on hyödyntämiskieltoa koskevia pykäläiä. Syyteneuvottelua koskevissa ROL 1:10a:ssä ja 5b:5:ssä on säädetty todisteiden hyödyntämiskiellosta. Kyseisten pykälien hyödyntämiskiellot koskevat epäillyn tai syytetyt syyteneuvottelussa tai tunnustamisoikeudenkäynnissä antamia lausuntoja silloin, kun menettely ei ole johtanut tuomioesityksen tekemiseen ja sen hyväksyvään tuomioon. ROL 1:10a:n mukaan jos tuomioesitystä ei tehdä, epäillyn tai vastaajan lausumia, jotka on annettu syyteneuvottelun yhteydessä, ei saa käyttää todisteena rikosasiassa. ROL 5b:5:ssä taas säädetään siitä, ettei syyteneuvottelussa vastaajan antamia lausumia saa käyttää todisteena rikosasiassa, jos asia jätetään sillensä.

---

¹⁹⁰ KKO:n lausunto 14.5.2014.

¹⁹¹ LaVM 19/2014 vp, s.20-21.

OK 17:25:n hyödyntämiskieltosäännökset koskevat kuitenkin todisteiden hyödyntämistä yleisemmällä tasolla. Hallituksen esityksessä onkin nimenomaisesti mainittu, ettei kyseinen yleissäännös sovellu edellä mainittuihin syyteneuvottelussa tai tunnustamisoikeudenkäynnissä annettuihin lausuntoihin. OK 17 lukuun sisältyvillä hyödyntämiskieltosäännöksillä ei siten ole välitöntä vaikutusta syyteneuvottelua koskeviin hyödyntämiskieltopykäliin.¹⁹² OK 17 luvun säännöksissä on kyse yleissääntelystä, jonka ROL:ssa sijaitsevat hyödyntämiskiellot erityissäännöksiä syrjäyttävät.

Hyödyntämiskieltosäännösten soveltamisalan lisäksi keskustelun aiheena on ollut syyteneuvottelun suhde itsekriminointisuojaan.¹⁹³ Kun itsekriminointisuojaan yksi keskeisimmistä tavoitteista on suojella rikoksesta syytettyä viranomaisen epäasianmukaiselta painostukselta, herää kysymys, onko syytteestä neuvottelemisen tällaista painostusta. Mahdollista on, että syytetty voi kokea tilanteen painostavana.¹⁹⁴ Kuitenkin silloin, kun syyteneuvottelu tapahtuu syytetyn vapaasta tahdosta tällaista ristiriitaa ei synny. Itsekriminointisuoja ei estä sitä, että syytetyllä on oikeus halutessaan myötävaikuttaa rikoksen selvittämiseen ja rikosvastuun toteuttamiseen.¹⁹⁵

5.5 Hyödyntämiskiellojen suhde vapaan todistelun periaatteeseen

OK 17:2.1:n mukaan oikeuden tulee kaikkia esiin tulleita seikkoja huolellisesti harkittuaan päättää, mitä asiassa on pidettävä totena. Kyseessä on Suomessa voimassaolevaa vapaata todistusteoriaa ylläpitävä säännös. Vapaa todistusteoria koostuu kahdesta osa-alueesta, vapaasta todistelusta ja vapaasta todistusharkinnasta.¹⁹⁶ Hyödyntämiskiellolla todiste rajataan oikeudenkäyntiaineiston ulkopuolelle, eikä sitä oteta huomioon suoritettaessa ratkaisu- ja todistusharkintaa.¹⁹⁷ Hyödyntämiskieltosäännösten ottaminen lakiin luo poikkeuksen vapaaseen todisteluteoriaan nimenomaisesti vapaan todistelun osalta. Eduskunnan lakivaliokunnalle anne-

---

¹⁹² HE 46/2014 vp, s. 42.

¹⁹³ Aihetta käsitellään tässä hyvin lyhyesti. Lisää aiheesta muun muassa *Sheima Ridha* artikkelissaan *Plea bargaining* suhteessa rikoksesta syytetyn itsekriminointisuojaan teoksessa *Acta Legis Turkuensia* 2014.

¹⁹⁴ *Ridha* 2014, s. 26.

¹⁹⁵ Tapani – Tolvanen 2015, s. 236.

¹⁹⁶ Pentikäinen 2012, s. 225.

¹⁹⁷ Pölönen 2003, s. 205.

tuissa lausunnoissa esitettiin paikoin melko vahvaa kritiikkiä hyödyntämiskieltojen aiheuttamasta poikkeuksesta vapaaseen todistusteoriaan. Kuitenkin pääsääntönä on säilytetty edelleen todisteiden hyödynnettävyys, joten liian pitkälle menevästä poikkeuksesta ei ole mielestäni kyse. Täydellisenä vapaan todistelun periaate ei olisi enää oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksen mukainen. Myös Pölönen on katsonut PL 22 §:n sisältämän perusoikeuksien turvaamisvelvoitteen velvoittavan perus- ja ihmisoikeusystävälliseen tarkastelutapaan myös hyödyntämiskieltojen osalta. Tämä taas tarkoittaa sitä, että vapaan todistelun periaatetta ei enää voida pitää yhtä aukottomasti voimassa kuin voitiin ennen nykyistä perustuslakia.¹⁹⁸

Vaikka vapaan todistelun periaatetta ei voidakaan enää täydellisesti pitää voimassa, tulee se hyödyntämiskieltoja mietittäessä kuitenkin aina ottaa huomioon. Monissa lakivaliokunnalle annetuissa asiantuntijalausunnoissa todettiin, että on tärkeää pohtia tarkasti, missä määrin on tarpeellista säätää laissa rajoituksia vapaan todistelun periaatteeseen. Kyseinen periaate on kuitenkin vakiintuneesti Suomessa ollut voimassa oleva periaate.¹⁹⁹ Onkin ehdottoman tärkeää pohtia vapaan todistelun periaatteen tärkeyttä, eikä sitä saa kuitenkaan liikaa rajoittaa.

Hyödyntämiskieltojen soveltaminen on Suomessa tullut ajankohtaiseksi ja jopa välttämättömäksi muun muassa EIT:n ratkaisukäytännön myötä ja tämän seurauksena vapaasta todistusteoriasta on jouduttu poikkeamaan. Uudet OK 17 luvun hyödyntämiskieltoisäännökset ovat olleet voimassa oikeuskäytännössämme lähes samanlaisina jo aiemmin, vaikka kyseisiä säännöksiä ei kirjoitettuun lakiin olekaan sisällytetty. Voidaankin ajatella, että hyödyntämiskieltojen ottaminen lakiin ei ollut niin suuri muutos myöskään vapaan todistelun periaatteeseen, koska hyödyntämiskieltoja on sovellettu jo aiemminkin. Päinvastoin, hyödyntämiskieltojen lakiin ottaminen aiheuttaa parhaimmassa tapauksessa käytäntöjen yhtenäisyyttä ja helpottaa tuomioistuinten harkintaa.

---

¹⁹⁸ Pölönen 2003, s. 224.

¹⁹⁹ Näin esim. Valtakunnansyyttäjävirosto 14.5.2014 eduskunnan lakivaliokunnalle antamassaan lausunnossa.

Etenkin itsekriminointisuoja loukkaamalla saadun todisteen hyödyntämiskielto ja kidutuksella saadun todisteen hyödyntämiskielto eivät mielestäni loukkaa vapaata todistelua, vaan toteuttavat oikeudenmukaisuutta oikeudenkäynnissä, vaikka ne jonkin asteisen rajoituksen vapaan todistelun teoriaan tuovatkin. Professori Antti Jokela totesikin eduskunnan lakivaliokunnalle antamassaan lausunnossa, että ehdotetun OK 17:25:n 1 ja 2 momentit eivät rajoita vapaan todistelun periaatetta liiaksi, vaan kyseessä on tärkeät säännökset, joiden perusta voidaan johtaa suoraan perustuslaista ja kansainvälisistä sopimuksista.²⁰⁰ Myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisukäytännössään todennut, että kidutus- ja itsekriminointisuoja loukkaustapauksissa todiste on aina jätettävä hyödyntämättä. Tätä ei siis voi kansallisesti voimassa oleva periaate estää.

Kolme momentin yleistä hyödyntämiskieltoa taas pidettiin eduskunnan lakivaliokunnalle annetuissa asiantuntijalausunnoissa melko laajasti liian pitkälle menevänä poikkeuksena vapaaseen todistusteoriaan. Lakivaliokunta katsoi kuitenkin mietinnössään, että jo kyseisen momentin sanamuodostakin tulisi ilmetä hyödynnettävyyden pääsääntöisyys. Uudessa muodossaan yleinen hyödyntämiskielto ei mielestäni ole liian pitkälle menevä poikkeus vapaan todistelun teoriaan, koska hyödyntämiskielto tulee asetettavaksi selkeästi vain poikkeuksellisissa tilanteissa. Pääsääntönä edelleen myös jatkossa säilyy todisteiden vapaa hyödynnettävyys.

Myös Pekka Viljanen on todistelutoimikunnan mietintöä käsittelevässä artikkelissaan nostanut esille hyödyntämiskielloista säätämisen vaarat. Hänen mielestään on erityisen tärkeää, että todisteiden hyödyntämiskieltoa koskevat säännökset pidetään tarkkarajaisina ja mahdollisimman suppeina. Jos näin ei ole, on vaarana, että uudistuksesta seuraa suurtakin haittaa rikosten selvittämislle ja näin ollen myös asianosaisten oikeusturvalle. Tärkeänä pidetäänkin sitä, että todisteiden hankkimista koskevien sääntöjen rikkomisesta ei seuraisi äärimmäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta sitä, että rikokseen syyllinen vapautuu tekojensa vastuusta.

201

---

²⁰⁰ Jokela 26.5.2014.

²⁰¹ Viljanen 2013, s. 155.

Olen samaa mieltä siitä, että säännökset tulee olla tarkkarajaisia ja niin suppeita kuin mahdollista, jotta vapaan todistelun periaate säilyisi mahdollisimman kattavana. Kuitenkin mielestäni on tärkeää myös ottaa huomioon rikosentekijän oikeusturva. Viljanen on lausunut, että todistetta pitäisi olla mahdollista hyödyntää, vaikka se olisi saatu esimerkiksi lainvastaisella tavalla, jos todiste osoittaa rikoksesta epäillyn syyllisyyden. Tämä tietenkin ylläpitää rikoksen asianomistajan oikeusturvaa, mutta kyseistä menettelytapaa noudattaen rikoksesta epäillyn oikeusturva vaarantuu. Käsillä olisi myös menettely, joka on vastoin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusta. Tällöin olisi lisäksi vaara, että todistamiskiellot ja muut todisteiden hankkimista sääntelevät säädökset, esimerkiksi itsekriminointisuoja koskeva sääntely menettäisi merkityksensä, kun niiden noudattamatta jättämisestä ei aiheutuisi seurauksia, jos hankitut todisteet kaikesta huolimatta puhuvat epäiltyä vastaan. Mielestäni tällainen ajatusmalli ei sovi oikeusjärjestelmäämme, vaan lain säännösten rikkomisesta tulee aiheutua jonkinlainen seuraus, tässä tapauksessa sen ollessa todisteen asettaminen hyödyntämiskieltoon.²⁰²

5.6 Hyödyntämiskieltoa koskevan pykälän vaikutukset

Hallituksen esityksen mukaan OK 17 luvun uudistuksella pyritään yleisesti parantamaan oikeusturvaa ottamalla entistä kattavammin huomioon muun muassa EIT:n käytäntö oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksista. Tämä näkyy nimenomaisesti OK 17:25:n uudistuksessa, joka koskee erityisesti oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä. Lisäksi hallituksen esityksessä on ilmaistu, että kyseisenlainen lainsäädännön kehittäminen ja täydentäminen on omiaan parantamaan lainkäytön ennustettavuutta. Tämä onkin tärkeää jokaisen oikeusturvan toteutumisen kannalta.²⁰³

Tavoitteena kyseisen 25 §:n säätämällä oli, että turvataan syytetyille kuuluvat perus- ja ihmisoikeudet sekä taataan yhdenmukainen ja ennustettava tulkintalinja ratkaisukäytäntöön. Uskonkin, että vuoden vaihteessa voimaan tuleva hyödyntämiskieltoa koskeva säännös saavuttaa ainakin jossain määrin tavoitteensa

---

²⁰² Ibid.

²⁰³ HE 46/2014 vp, s. 41.

ja yhtenäistää jonkin verran tulkintakäytäntöä. Lisäksi säännös varmasti helpottaa tuomioistuimen toimintaa. Uskon, että on helpompaa soveltaa kansalliseen lakiin sisältyvää säännöstä kuin hakea ratkaisun perusteet EIT:n ja kansallisten tuomioistuinten oikeuskäytännöstä. Tämä ei tietenkään sulje pois sitä, että uusi lainsäädännös varmasti nostaa myös esiin omia tulkintaongelmiaan. Lisäksi huomioon on otettava myös se seikka, että EIT:n ratkaisukäytäntö muuttuu ja kehittyy jatkuvasti, joten kotimaisen lainsäädännön kanssa on oltava kaikesta huolimatta hereillä EIT:n tulkintalinjan kanssa.

Taloudellisesti kyseiset uudistukset eivät juurikaan vaikuta, eikä lainuudistus aiheuta muutoksia organisatorisella tasolla. Lisäksi uudistuksella ei myöskään ole oikeudenkäyntien asianosaisille koituville kustannuksille mainittavaa vaikutusta.²⁰⁴ Vaikka hyödyntämiskielto­säännöksellä ei suoranaisesti suuria taloudellisia vaikutuksia olekaan, on sillä jonkin asteinen vaikutus prosessiekonomiaan. Kuten Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus eduskunnan lakivaliokunnalle esittämässään lausunnossa totesi, hyödyntämiskielto­väitteitä voidaan esittää minkälaisessa asiassa tahansa. Näin ollen tällaisia väitteitä voidaan esittää jopa rutiiniluonteisissa rikosasioissa, jollaisia yhden päivän aikana käsitellään useita. Tämä taas aiheuttaa ongelmia rikosasian käsittelyn aikatauluun, jolloin käsittelyajat pitenevät. Onkin tärkeää, että tuomioistuimella on mahdollisuus käyttää hyväkseen mahdollisimman hyvää ja selkeää lainsäädännöstä, jonka nojalla tällaiset väitteet voidaan ratkaista. Tällöin vältetään käsittelyaikojen turha venyminen ja edistetään oikeudenkäynnin keskittämistä.

Koska hyödyntämiskieltoa koskeva säännös toisen ja kolmannen momentin osalta on varsin tulkinnanvarainen sekä jättää suhteellisen paljon harkintavaltaa, on riski, että soveltamiskäytännöstä muodostuu ainakin aluksi varsin epäyhtenäinen. Tämän vuoksi onkin tärkeää, että uudistuksesta annettaisiin mahdollisimman kattavaa koulutusta heti varhaisessa vaiheessa, jotta saavutettaisiin yhtenäinen ratkaisukäytäntö ja lakiuudistus näin saavuttaisi tavoitteensa mahdollisimman kattavasti.

---

²⁰⁴ Ibid.

5.7 Itsekriminointisuoja vastaisesti saatujen todisteiden hyödyntämiskieltoa koskevaan sääntelyyn kohdistuva kritiikki

Vaikka hyödyntämiskieltoja koskevan sääntelyn ottamista lakiin voidaan pitää pääosin hyvänä kehityksenä, ovat säännökset saaneet asiantuntijoilta myös jonkin verran kritiikkiä. Esimerkiksi Poliisihallitus eduskunnan lakivaliokunnalle antamassaan lausunnossa totesi, että oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin oikeusperiaatteet, esimerkiksi itsekriminointisuoja, tulisi ensisijaisesti pyrkiä turvaamaan muilla keinoin kuin rajoittamalla vapaata todisteiden harkintaa eli asettamalla hyödyntämiskieltoa. Poliisihallitus ilmaisi huolensa mahdollisuudesta, että oikeuskäytäntö saattaa muotoutua sellaiseksi, että vähäiset muotovirheet menettelyssä johtaisivat aineellisen totuuden vastaiseen lopputulokseen.²⁰⁵

Näkemykseni mukaan tästä ei kuitenkaan suurta vaaraa ole hyödyntämiskieltojen säätämisen myötä. Lain perusteluista kuitenkin selkeästi ilmenee, että hyödyntämiskielton asettaminen tulee kyseeseen vain poikkeuksellisissa tilanteissa, eikä sitä tule pitää pääsääntönä. Uskon, että uuden lain lopullisen sanamuodon sekä perustelujen maltillisuuden vuoksi hyödyntämiskieltoja käytetään jatkossakin varsin maltillisesti eikä vähäisten virheiden johdosta todisteita aseteta hyödyntämiskieltoon, jos lakia vaan noudatetaan sen tarkoituksen mukaisesti. Tietenkään mitään ei voi varmasti tietää, ennen kuin on nähty miten lain soveltaminen käytännössä toimii. Näkisin kuitenkin, että lain säätämisen positiiviset vaikutukset tulevat olemaan merkittävämpiä kuin tämä pelko aineellisen totuuden vastaisista lopputuloksista.

Korkein oikeus taas toi eduskunnan lakivaliokunnalle antamassaan lausunnossa esille hallituksen esityksen perusteluiden merkityksen. Sekä hyödyntämiskielto että kieltojen merkittävänä perusteena oleva itsekriminointisuoja ovat hyvin monitahoisia oikeudellisia kokonaisuuksia ja näin ollen niiden sääntely on yksittäisen lainkohdan tasolla erittäin haastavaa. Tästä syystä hallituksen esityksen lausumat saattavatkin saada myöhemmin lainkäytössä olennaisen merkityksen, joka voi olla suurempi kuin niille oikeuslähdeopillisesti kuuluisi. Tämän vuoksi on tärkeää, että

---

²⁰⁵ Poliisihallitus 21.5.2014.

myös perustelut on huolella mietitty.²⁰⁶ Tämä on mielestäni hyvinkin aiheellinen huomautus.

Keskusrikospoliisi nosti eduskunnan lakivaliokunnalle antamassaan lausunnossa esille myös kansainväliseen yhteistyöhön liittyvän kysymyksen, joka oli jätetty huomiotta hallituksen esityksessä. Rikosasioissa on mahdollista, että todiste on voitu hankkia kansainvälisen yhteistyön puitteissa ulkomailla sellaisin kyseisen maan lainsäädännön mukaisin laillisin keinoin ja menettelyin, jotka eivät ole Suomen lain mukaan mahdollisia tai jotka olisivat Suomessa lainvastaisia. Hallituksen esityksen perusteluissa ei kuitenkaan ollenkaan pohdittu sitä, miten todisteen hyödyntämiskieltoa tulisi soveltaa tällaisissa tilanteissa. KRP:n mukaan tulisi harkita, voisiko tällaista oikeusapua antaneen maan lainsäädännön mukaisesti hankittu todiste asettaa hyödyntämiskiellon ulkopuolelle.²⁰⁷ Mielestäni kyseessä on tärkeä seikka. Jatkuvasti kansainvälisten liityntöjen lisääntyessä tällaiset tilanteet yleistyvät ja esitetyssä laissa on aukko tällaisen tilanteen esiin tullessa. Olisikin ollut tärkeää, että myös kansainväliset liitynnät olisi otettu jo lakia säädettäessä huomioon, ettei epäselvyyksiä myöhemmin, soveltamisvaiheessa syntyisi.

Oikeusministeriö otti eduskunnan lakivaliokunnalle antamassaan vastineessa kantaa KRP:n lausumaan. Kansainvälisen prosessioikeuden yleinen lähtökohta on, että tuomioistuinvaltiossa sovelletaan sen omia menettelysäännöksiä (lex fori). Myös EIT:n vakiintuneen käytännön mukaan todistelua koskevat säännökset on jätetty pääsäännön mukaan kansallisen sääntelyn varaan ja EIT pitää silmällä vain menettelyn oikeudenmukaisuutta.²⁰⁸ Kansainvälistä oikeusapua koskevissa laeissa on omaksuttu todistamiskiellojen ja vaitiolo-oikeuksien osalta kanta, jonka mukaan henkilöllä on oikeus kieltäytyä todistamasta siitä riippumatta, perustuuko se Suomen lakiin vai todistajan asuinvaltion tai pyynnön esittäneen valtion lakiin.²⁰⁹ Muissa tapauksissa Oikeusministeriön näkemyksen mukaan voitaisiin sinänsä

---

²⁰⁶ KKO:n lausunto 14.5.2014.

²⁰⁷ KRP 21.5.2014.

²⁰⁸ Esim. Lee Davies v. Belgia (28.7.2009).

²⁰⁹ Laki velvollisuudesta saapua toisen pohjoismaan tuomioistuimeen eräissä tapauksissa 4 §, laki kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa 22 § sekä hyväksyty, myöhemmin voimaantuleva laki kansainvälisestä oikeusavusta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla 23 § (HE 216/2014 vp).

katsoa todisteen hankintatavan laillisuuden ”lähtömaassa” puoltavan todisteen hyödyntämistä myös meillä, ottaen erityisesti huomioon 3 momentissa mainittu harkintakriteeri ”todisteen hankkimistapaan liittyvän oikeudenloukkauksen vakavuus”. Asia tulisi kuitenkin aina harkita tapauskohtaisesti ja ottaen huomioon todisteen hankkimistapa Suomen oikeusjärjestyksen kannalta. Oikeusministeriö ei pitänyt mahdollisena sitä, että Suomen tuomioistuin jättäisi soveltamatta OK 17:25.1:n, 17:25.2:n taikka 17:25.3:n, kun henkilöä kuullaan todistelutarkoituksessa Suomen tuomioistuimessa.²¹⁰ Katsoisin, että kansainvälisestä prosessioikeudesta ilmenee kyllä toimintatavat KRP:n esiin nostamissa kansainvälisiä liityntöjä omaavissa tilanteissa. Kuitenkin selkeyden kannalta olisi ollut hyödyllistä, jos kansainväliset liitynnät olisi huomioitu myös lakiesityksen perusteluissa.

Etenkin kolme momenttia koskevissa lausunnoissa kritisoitiin hallituksen esityksen perusteluja siltä osalta, että niissä hyödyntämiskieltoja on käsitelty yksinomaan rikoksesta epäillyn intressien näkökulmasta kiinnittämättä lainkaan huomiota asianomistajaan. Olisi tärkeää, että lakia säädettäessä myöskään toisen osapuolen asemaa ei unohdettaisi. Jos rikoksenteikijä vapautuu vastuusta viranomaisen virheen johdosta, varsinaisen vahingon kärsii virheeseen syytön osapuoli eli asianomistaja. Tällöin olisi erittäin tärkeää, että perusteluissa olisi laajasti pohdittu esityksen vaikutuksia myös asianomistajan kannalta.²¹¹

Asianomistajan oikeusturvan toteuttamisesta oikeusministeriö totesi, että kyseiseen asiaan voidaan ja myös pitää kiinnittää huomiota silloin, kun päätetään hyödyntämisestä. Asianomistajan asemalla on yleisesti merkitystä rikoksen selvittämistä intressin kannalta. Harkintakriteerinä on myös rikoksen laatu, jolloin huomioon otetaan rikoksen vakavuus ja sen aiheuttama loukkaus asianomistajalle. Lisäksi momentin mukaan voidaan ottaa huomioon myös muut seikat. Eduskunnan lakivaliokunta korosti kuitenkin mietinnössään, että sääntelyn kriteeri, oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaarantuminen, koskee kaikkia oikeudenkäynnin osapuolia. Lakivaliokunta totesi, että säännöksen soveltamisessa pitääkin ottaa huomioon yhtä lailla myös asianomistajan oikeusturvan toteutuminen.²¹²

---

²¹⁰ Oikeusministeriön vastine 10.12.2014.

²¹¹ Esim. *Viljanen* ilmaisi eduskunnan lakivaliokunnalle antamassaan lausunnossa puutteen asianomistajan huomioimisessa hallituksen esityksessä.

²¹² LaVM 19/2014 vp, s. 21.

Asiantuntijalausunnoista kävikin ilmi, että itsekriminointisuoja loukkaamalla saadun todisteen hyödyntämiskieltoa koskevaan säännökseen liittyy useita väärintulkinnan riskejä. Eduskunnan lakivaliokunta katsoikin tarpeellisesti selventää niitä vielä lausuntovaiheen jälkeen yksityiskohtaisissa perusteluissa. Lisäksi eduskunnan lakivaliokunta totesi, että itsekriminointisuoja ja hyödyntämiskieltoja koskeva sääntely ei ole kovin helposti hahmottuvaa. Valiokunta kuitenkin huomautti, että on vaikeaa luoda kaikissa suhteissa selvää ja helposti ymmärrettävää sääntelyä, koska kyseessä on erittäin monimutkainen kokonaisuus.²¹³

6 LOPUKSI

6.1 Yhteenveto

Itsekriminointisuoja tarkoittaa sitä, ettei kenelläkään ole velvollisuutta myötävaihtaa oman syyllisyytensä selvittämiseen. Itsekriminointisuoja voidaan turvata joko etukäteisesti tai jälkikäteen. Etukäteen itsekriminointisuojan turvaaminen tarkoittaa sitä, että epäillyllä taikka syytetyllä on vaitiolo-oikeus. Jälkikäteen itsekriminointisuoja taas turvataan asettamatta itsekriminointisuoja loukkaava lausunto tai muu todiste hyödyntämiskieltoon. Tavoitteena tietenkin on, että jälkikäteeseen turvaamiskeinoon ei jouduttaisi turvautumaan, mutta käytännössä tämä on mahdotonta. Itsekriminointisuojan loukkauksia on tapahtunut ja tapahtuu varmasti jatkossakin, joten oikeudenmukainen oikeudenkäynti edellyttää, että suoja voidaan turvata tarvittaessa myös jälkikäteen. Tämän vuoksi puhtaan itsekriminointisuojan lisäksi myös itsekriminointisuoja loukkaamalla saadun todisteen hyödyntämiskielto on yksi tärkeä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takaaja.

---

²¹³ LaVM 19/2014 vp, s. 6.

Eduskuntakäsittelyn tuloksena on hyväksytty ja vahvistettu uudistus OK 17 lukuun. Kyseinen lakiuudistus sisältää myös säännökset koskien todisteiden hyödyntämiskieltoja. OK 17:25 koskee kiduttamalla saadun todisteen hyödyntämiskieltoa, itsekriminointisuojaaja loukkaamalla saadun todisteen hyödyntämiskieltoa sekä yleistä lainvastaisesti saatua todisteen hyödyntämiskieltoa. Lakiuudistus tulee voimaan vuoden 2016 alusta. Kyseessä on merkittävä uudistus lainsäädäntöön, jossa ei ole aikaisemmin ollut yleistä säännöstä rikosprosessuaalisesta itsekriminointisuojaajasta eikä itsekriminointisuojaaja loukkaamalla saadun todisteen hyödyntämiskiellosta.

Erityisesti OK 17:25.3:a on kritisoitu momentin yleisluonteisuuden vuoksi. Itsekriminointisuojaaja loukkaamalla saadun todisteen hyödyntämiskieltoa koskevaa OK 17:25.2 on taas pidetty pääsääntöisesti tarpeellisena ja käyttökelpoisena, samoin kuin kiduttamalla saadun todisteen hyödyntämiskieltoa koskevaa 1 momenttiakin.

6.2 Johtopäätökset

Kuten suurimmasta osasta eduskunnan lakivaliokunnalle annetuista lausunnoistakin ilmeni, hyödyntämiskieltoja koskevan lainkohdan säätämistä on pidetty erittäin tarpeellisena. Itsekriminointisuojaajassa ja sitä loukaten saadun todisteen hyödyntämiskiellossa on kyse käytännölliseltä ja periaatteelliselta kannalta merkittävästä kysymyksestä. Tämän vuoksi kysymystä ei tulisikaan jättää pelkän oikeuskäytännönvaraan, vaan on tärkeää, että kysymyksestä saatiin kirjoitettuun lakiin säännös. Myös esimerkiksi oikeusministeriö totesi eduskunnan lakivaliokunnalle antamassaan lisäselvityksessä, että ennustettavuuden ja johdonmukaisen oikeuskäytännön syntyminen edellyttää, että hyödyntämiskieltoon otetaan kantaa lainsäädäntötasolla.²¹⁴

Itsekriminointisuojaaja loukkaamalla saadun todisteen hyödyntämiskiellon ottaminen lakiin palvelee oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä. Toivottavaa olisikin, että säännöksen voimaantulon myötä tuomioistuimille muodostuisi selvä käsitys siitä,

---

²¹⁴ Oikeusministeriö 17.12.2014.

milloin hyödyntämiskielto olisi asetettava. Hyödyntämiskieltoja koskevan uudistuksen tavoitteena on selventää oikeustilaa ja ottaa jo oikeuskäytännössä muodostuneet oikeusohjeet lakitasolle. Nähtäväksi kuitenkin jää, onko kyseisellä säädöksellä suurta vaikutusta oikeuskäytännössä ja minkälaiseksi oikeuskäytäntö kyseisen säädöksen pohjalta muodostuu. Mielenkiintoista on myös se, kuinka säännös pysyy ajantasaisena jatkuvasti muuttuvan EIT:n käytännön mukana.

Oikeuskirjallisuudessa esiin tuodun kannan mukaan hyödyntämiskielto on paras, ellei ainoa keino itsekriminointisuojaan loukkausten välttämiseksi. Lisäksi vapaan todistusteorian rajoittaminen itsekriminointisuojaan turvaamisen vuoksi on perusteltua siitäkin syystä, että vapaa todistusteoria on turvattu tavallisen lain tasolla, kun taas oikeus itsekriminointisuojaan seuraa perustuslaista. Perustuslaintasoinen oikeus ei saisi perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen vuoksi syrjäytyä tavallisen lain säännöksen tieltä. Pentikäinen on todennut, että lakiin perustuessaan hyödyntämiskielto voi turvata itsekriminointisuojaan toteutumisen silloin, kun muissa kuin rikosmenettelyissä edellytetään henkilön antavan itsekriminointisuojaansa loukkaavia tietoja. Tällöin tehokas oikeussuojakeino, hyödyntämiskielto takaisi sen, ettei itsekriminointisuoja loukkaata.²¹⁵ Hyödyntämiskielto voidaan siis odottaa olevan ainakin tässä suhteessa oikeustilaamme parempaan suuntaan kehittävä vaikutus.

OK 17:25:n yleisluonteisuus johtuu suurimmaksi osaksi EIT:n jatkuvasti muuttuvasta ja jokseenkin epä johdonmukaisesta ratkaisulinjasta. EIT keskittyy ratkaisuisaan usein lähinnä vain yksittäistapauksiin, eikä luo yleistä ratkaisulinjaa, jota kansallisten lainsoveltajien olisi helppo noudattaa. Katson, että EIT:n tulisikin määrittää selkeä linja itsekriminointisuojaan loukkaamalla saatujen todisteiden hyödyntämiskieltoon asettamiselle. Näin kansallisten lainsoveltajien olisi helpompi ratkaista tällaiset oikeuskysymykset. EIT:n yhtenäinen ja johdonmukainen ratkaisulinja auttaisi myös lainsäätäjää. Tällöin olisi mahdollista myös kansallisesti säätää yksityiskohtaisempi ja vähemmän yleisluonteinen laki koskien itsekriminointisuojaan loukkaamalla saatuja todisteiden hyödyntämiskieltoja. Kuitenkin olen sitä mieltä, että niin kauan kuin EIT keskittyy ratkaisuisaan pääosin yksittäisten tapausten tosiseikkoihin eikä isompiin kokonaisuuksiin ja linjauksiin, myös

---

²¹⁵ Pentikäinen 2012, s. 248.

kansallisella tasolla on erittäin vaikea säätää mitään muuta kuin yleisluonteinen laki, jotta se vastaa EIT:n asettamiin vaatimuksiin.

EIT:n jatkuvasti muuttuvan ja pirstaleisen ratkaisukäytännön lisäksi näen ongelmallisena esitetyn itsekriminointisuoja loukkaamalla saadun todisteen hyödyntämiskiellon ajallisen ulottuvuuden. Mielestäni ehdotettu, pelkästään rikossyytteen vireilläoloon kytkeytyvä hyödyntämiskiello loukkaa EIS 6 artiklassa säädettyä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusta. Kyseinen 17:25.2 momentti olisi käsitykseni mukaan kuulunut säätää ulottuvaksi kaikkiin sellaisiin tilanteisiin, joissa rikos on jo tapahtunut, mutta siitä huolimatta rikosasia ei vielä välttämättä ole vireillä, jos muuten hyödyntämiskiellon asettamisen edellytykset täyttyisivät. Ajalliseen ulottuvuuteen ei näkemykseni mukaan tulisi kiinnittää liian tiukasti huomiota, vaan päähuomio pitäisi pitää oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuusvaatimuksen toteuttamisessa.